

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

Diplomová práce

Tvaroslovná spisovnost ve dvou televizních diskusních pořadech

Standard Czech Morphology in TV Show

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Pavel Sojka, Ph.D.

Autor práce: Bc. Ondřej Mašek

Mrákotice 22, Sedlec-Prčice, 257 91

Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů

pro základní školy a střední školy

český jazyk — dějepis

prezenční

Rok dokončení práce: 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Tvaroslovná spisovnost ve dvou televizních diskusních pořadech* vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů, literatury a internetových zdrojů.

Teplice

3. 3. 2022

.....

podpis

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Pavlu Sojkovi. Ph.D., za jeho vedení, podnětné rady a velmi pozitivní, chápavý přístup v průběhu tvorby diplomové práce.

Abstrakt

Diplomová práce si dala za cíl zjistit, do jaké míry dochází k porušování spisovné normy v rámci dvou konkrétních interview pořadů, a to XTalk a Interview ČT24. Každý z dílů obou pořadů má podobnou stopáž (kolem 22-28 minut), v podstatě totožnou dialogickou kompozici (moderátor klade otázky a host odpovídá), ale rozdílnou osobnost moderátora. Moderátoři obou pořadů jsou profesionálové svého oboru, takže nespisovné jevy se objevují jen sporadicky (často v emočně vytíženějších situacích), ale jejich styl moderování, kterým vytvářejí v obou pořadech odlišnou atmosféru ve studiu, mohl vést k tomu, že v pořadu XTalk docházelo častěji k porušování spisovné normy českého jazyka. Svou roli samozřejmě sehrál i výběr hostů, u nichž jsme sledovali frekvenci výskytu nespisovných variant, vliv komunikační role, vybraných sociolingvistických faktorů a osoby moderátora. Získaná data jsme porovnávali s o několik let starším výzkumem dialogických textů rozhlasové publicistiky dvěma korpusovými zdroji běžně mluvené češtiny. Výzkumný vzorek byl tvořen celkem třiceti interview z let 2018-2021. Analýzou získaných dat bylo zjištěno, že mluvčí by se z hlediska míry výskytu nespisovných variant dali rozdělit do tří skupin: mluvčí, jejichž projev mířil k celkové spisovnosti, mluvčí, jejichž projev byl z hlediska frekvence spisovných a nespisovných jevů smíšený a nakonec mluvčí, kteří se vyjadřovali výrazně nespisovně. Výrazně převažovala skupina mluvčích, u nichž byla zaznamenána vysoká míra spisovnosti. Bylo zjištěno, že výraznější vliv měla na mluvčí jejich komunikační role, pohlaví, vzdělání a případně profese, méně pak věk či osobnost moderátora.

Klíčová slova

spisovnost, nespisovnost, mluvená čeština, obecná čeština, mísení kódů, mediální dialog

Abstract

The aim of the diploma thesis was to find out to what extent there is a violation of the standard of writing in two specific interview programs, namely the XTalk and Interview ČT24. Both shows have similar footage (around 22-28 minutes), essentially the same dialogical composition (the host asks questions and the guest answers), but the personality of the host is different. The hosts of both shows are professionals in their field, so non-standard phenomena occur only sporadically (often in more emotionally loaded situations), but their moderation style, which creates a different atmosphere in the studio in both shows, may lead to more frequent violations of the standard norm of the Czech language in XTalk. Of course, the selection of guests also played a role, in which we noticed the frequency of occurrence of non-standard variants, the influence of the communication role, selected sociolinguistic factors and the host. The obtained data was compared with two years older research of dialogical texts of radio journalism by two corpus sources of commonly spoken Czech. The research sample consisted of a total of thirty interviews from 2018-2021.

The analysis of the obtained data showed that the speakers could be divided into three groups in terms of the occurrence of non-standard variants: speakers whose speech was aimed at overall literacy, speakers whose speech was mixed in terms of frequency of literary and non-standard phenomena, and finally speakers who they expressed themselves in a significantly non-standard way. There was a significant predominance of a group of speakers with a high level of standard-form. It was found that their communication roles, gender, education and possibly profession had a more significant influence on the speakers, and less the age or personality of the host.

Keywords

Literary Language, Non-standard Language, Spoken Czech, Common Czech, Code Mixing, Media Dialogue

Obsah

Úvod	6
1 TEORETICKÁ ČÁST	8
1.1 Současná jazyková situace	8
1.2 Výzkum mluvené češtiny v současnosti a minulosti	17
1.3 Postoje mluvčích k jazyku	22
1.4 Výběr a použití jazykového kódu	25
1.5 Jazyk médií	28
2 EMPIRICKÁ ČÁST	31
2.1 Charakteristika zkoumaného materiálu	32
2.2 Charakteristika pořadů XTalk a Interview ČT24	37
2.2.1 Internetová televize XTV, pořad XTalk a moderátor Luboš Xaver Veselý	37
2.2.2 Veřejnoprávní televize ČT, pořad Interview ČT24 a moderátor Daniel Takáč	43
2.2.3 Rozdílnost mezi projevem moderátora XTV a Interview ČT24	48
2.3 Metodologie práce	52
2.4 Popis jevů, představení výsledků analýzy a jejich interpretace	55
2.4.1 Fonologie	55
2.4.1.1 Protetické v-	55
2.4.2 Morfologie	65
2.4.2.1 Změna [í] > [ej]	65
2.4.2.2 Změna [é] > [í]	84
2.4.2.3 Srovnání změn [í] > [ej] a [é] > [í]	103
2.4.2.4 1. os. pl. kond. prez. slovesa být (bychom vs. bysme)	105
2.4.2.5 I pl. substantiv, adjektiv, zájmen a číslovek: -(xm)i vs. -(x)ma	112
2.4.2.6 Plurálová shoda neuter v nominativu a akuzativu	120
3 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ	128
4 ZÁVĚR	135
Seznam použitých pramenů a odborné literatury	140
Prameny	140
Odborná literatura	140
Internetové zdroje	144

Úvod

Cílem této diplomové práce je představit výsledek analýzy interview, které vycházejí z pořadů XTalk a Interview ČT24, a to z hlediska tvaroslovné spisovnosti. Zaměřujeme se především na to, zda mluvčí používají kodifikované tvary a případně za jakých okolností sáhnou po vyjádření nespisovném. Dále pozorujeme vliv sociolingvistických faktorů (původ, věk, profese, pohlaví a vzdělání) a možnou motivaci k využití spisovného či nespisovného tvaru od moderátorů obou pořadů. Naše výsledky dáváme do souvislosti s výsledky výzkumu Pavla Sojky, který se věnoval dialogickým textům rozhlasové publicistiky, a s korpusovými daty běžně mluvené češtiny.

Motivací pro výběr tématu diplomové práce byla jednak již dříve nastolená otázka postupného sbližování spisovné a obecné češtiny¹, jejímuž řešení jsme chtěli pomoci skrze jazykové trendy, které z naší analýzy vyplynou, ale také vlastní zájem v oblasti sledování televizních pořadů typu interview, jež pocházejí z různých televizních stanic, u nichž si nelze nevšimnout, že kvalita rozhovoru² se mění s měnícím se moderátorem i prostředím, kde rozhovor probíhá.

Volba výzkumného vzorku, respektive dvou pořadů, které v teoretické a hlavně empirické části práce porovnáváme, se odehrála na základě rozdílnosti obou pořadů. Soukromá televize XTV, která vysílá pořad XTalk, zaměstnává jako svého primárního moderátora Luboše Xavera Veselého, který sám označuje způsob svého moderování za snahu o přátelský rozhovor.³ Z tohoto přístupu tak vychází méně formální a více familiární atmosféra ve studiu. Druhým pořadem je Interview ČT24, který je vysílán tuzemskou veřejnoprávní Českou televizí. Moderátorů, kteří se mezi různými díly

---

¹ Touto problematikou se zabývali například Čermák, Sgall a Vybíral ve svém článku z roku 2005 s názvem *Od školské spisovnosti ke standardní češtině*, publikace *Čeština na rozcestí* z roku 2014 od Svobodové i mnozí další.

² Kvalitou rozhovoru zde míníme skutečnost, že na základě moderátorského stylu se mění také obsah, který je divákovi či posluchači v průběhu interview předáván. Konfrontační až agresivní styl moderování, který je založen na bezvýhradném trvání na zodpovězení otázky jistě přináší recipientovi odlišný obsah, než rozhovory vedené v přátelském, neformálním a familiárním duchu. Naším cílem není srovnávat kvalitu či kvantitu předaných informací, ale sledovat rozdílné způsoby vyjadřování hostů z hlediska spisovnosti.

³ Bartoníček [online]

pořadu střídají, je více, nicméně my jsme se pro zjednodušení zaměřili pouze na Daniela Takáče, který svým přístupem vytváří více formální a seriózní atmosféru ve studiu než L. X. Veselý. Naším zájmem je tedy kromě jiného se podívat na to, zda se rozdíly mezi přístupem obou moderátorů promítly také do dodržování spisovného kódu jejich hosty.

Texty našeho výzkumného vzorku, jež byly pro analýzu vybrány a mají přispět k výzkumu současné mluvené češtiny, pocházejí ze dvou výše zmíněných pořadů. Jsou to texty veřejné, polooficiální a polopřipravené, které ve svém výzkumu P. Sojka charakterizoval jako „komunikační situace, v nichž je mluvčí předem obeznámen s tématy rozhovoru, ale svůj řečový projev realizuje bez předchozí přípravy”.⁴ Diplomová práce tedy zahrnuje celkem třicet interview z rozmezí let 2018-2021, respektive patnáct pro každý z obou zkoumaných pořadů. Součástí je kromě teoretické části, která shrnuje poznatky o současné jazykové situaci, výzkumu mluvené češtiny a postojích mluvčích k jazyku, také část empirická, v níž jsou analyzována sebraná data.

---

⁴ Sojka, 2012, str. 5

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Současná jazyková situace

Podle Krčmové a Chloupeka slouží příslušníkům národa k pokrytí jejich komunikačních potřeb národní jazyk (v České republice se jedná o jazyk český), který je souborem „funkčně diferencovaných útvarů národního jazyka”.⁵ Přestože tyto útvary (variety) jsou si strukturně blízké a navzájem se ovlivňují i prolínají, sdělovací potřeby společnosti vedly k tomu, že i v neustále se měnící jazykové situaci můžeme tyto útvary v odborné rovině vymežit.

V nejvyšší rovině můžeme tak rozlišovat spisovnou a nespisovnou podobu jazyka. Spisovná čeština je útvarem regulovaným, který se těší výrazně vyšší sociální prestiži a má národně reprezentativní funkci.⁶ Nespisovná čeština pak obsahuje dvě skupiny útvarů, jednak útvary vymezené teritoriálně (dialekty a interdialekty, jež mají specifické zvukové, slovníkové a mluvnické prostředky), jednak vymezené sociálně (slangy a argoty, které mají pouze slovníkové, příp. frazeologické prostředky, tudíž nemůžeme u nich hovořit o útvarovém charakteru stejně jako u předchozích variet).⁷

V současné bohemistice panuje terminologická nejednotnost, jejíž základy můžeme hledat v minulosti, resp. v dřívějších přístupech k pojmu spisovnost. Tuto situaci snad nejlépe charakterizuje Marie Krčmová, která popsala bohemistické spory a polemiky okolo spisovnosti. Již krátce po vzniku samostatného československého státu se dostala otázka podoby spisovné češtiny na stůl významných lingvistů, především sdružených kolem Pražského lingvistického kroužku. Tyto spory, jejichž počátky klademe na přelom 20. a 30. let 20. století, přetrvávají dodnes. V souvislosti s historickou snahou o čistotu jazyka byla spisovnost chápána jako správnost, což znamená, že jakýkoliv odklon od spisovnosti byl považován automaticky za nesprávnost. Se stále se

---

⁵ Krčmová, Chloupek [online]

⁶ Nebeská [online]

⁷ Svobodová, 2011, s. 7

zvětšujícím důrazem na funkční využití jazyka jsme dnes v situaci, kdy spisovnost se správností neslučujeme, naopak většina lingvistů upozorňuje na funkční využití útvarů národního jazyka vzhledem ke komunikační situaci, což je přístup, který po roce 1989 zcela převládl i ve školské výuce.⁸ Nicméně komunikace je velmi komplexní činnost, tudíž nalezení přesné hranice mezi spisovností a nespisovností v podstatě není možné.⁹

Stále více se v současné lingvistice můžeme setkat s opatrností v používání pojmů spisovný a nespisovný. Důvodem je především výše zmíněná zatíženost pojmu ve smyslu spisovnost jako správnost. Vznikly tak pojmy nové, které mají ambice tento starší přístup změnit. Krčmová například uvádí pojmy standardní (to znamená noremní, odpovídající jazykové normě veřejné komunikace) a nestandardní (nenoremní, neodpovídající normě).¹⁰ Jana Svobodová zmiňuje také pohled ruské bohemistky Neščimenkové, která se taktéž od tradičního dělení odklonila a veškerou komunikaci dělí mezi regulovanou (veřejnou, seberegulovanou ze strany mluvčího a regulovanou jazykovou výchovou) a neregulovanou (soukromou). Nejednotnost přístupu k opozici spisovnosti a nespisovnosti můžeme doplnit například sporem mezi Čermákem, Sgallem a Vybíralem na straně jedné a Adamem na straně druhé. Trojice prvních zmíněných autorů přišla na základě diskuze z roku 2005 s vymezením standardu, ve kterém ho ztotožnili s územ neopírajícím se o normu. Adam s tímto přístupem nesouhlasí, protože jazykové normy jsou pro něj zásadním orientačním bodem uživatelů češtiny v konkrétních komunikačních situacích.¹¹ Můžeme ještě doplnit, že Akademická gramatika spisovné češtiny shrnuje současnou situaci tak, že „pojem spisovné češtiny však nikdy nebyl teoreticky zcela uspokojivě vyřešen”.¹²

---

⁸ Svobodová, 2014, str. 75

⁹ Pleskalová a kol., 2007, str. 312

¹⁰ Pleskalová a kol., 2007, str. 313

¹¹ Svobodová, 2014, str. 43

¹² Štícha a kol., 2013, str. 25

Termín spisovnost se historicky velmi silně pojil s psaností. Tento trend, který je dnes již opuštěn, se vázal především k jazykové situaci v dobách národního obrození, kdy v souvislosti se vzrůstajícím národním uvědoměním byla chápána čeština jako národně stmelující prvek. Nejvyšší hodnota byla přisuzována právě jazyku spisovnému, jenž se měl vyznačovat především jednotností a závazností, což znamená, že byl nutně spojen s jeho písemnou podobou.¹³ V současné době komunikačního pojetí jazyka tento přístup není možné následovat, neboť jak psaná, tak i mluvená forma jazyka má své nezastupitelné místo ve sféře komunikace (tuto situaci dokladuje i školní výuka skrze RVP, ve kterých je očividně kladen důraz i na mluvený jazyk¹⁴). Václav Cvrček dokonce upozorňuje, že spojování psanosti a spisovnosti může vést k očekávání, že člověk bude mluvit tak, jak píše.¹⁵ Nejednalo by se o očekávání žádané, neboť „mluvený a psaný projev se v jediném jazyce liší v mnoha aspektech”.¹⁶

Rozdílnosti mezi lingvisty existují i v otázce vztahu mezi spisovnou češtinou a její mluvenou podobou. Psaný projev je vázán kodifikací (platí pro něj pravidla, která jsou shrnuta například v Pravidlech českého pravopisu), zatímco mluvený projev, který „je místně, generačně, sociálně rozrůzněný daleko více než projev psaný”, vychází pouze z normy.¹⁷ Tradičně se pro označení spisovné češtiny v její mluvené podobě používá pojem hovorová čeština, který pochází z myšlenek Havránka a Běliče. Pracuje s ním i *Nový encyklopedický slovník češtiny*, který nicméně poukazuje na víceznačnost adjektiva hovorový, a z toho vycházející časté odmítání tohoto pojmu.¹⁸ S pohledem obou autorů ovšem nesouhlasil František Daneš, jenž sice nepopíral existenci „hovorové

---

¹³ Svobodová, 2014, str. 57

¹⁴ Příkladem z RVP G může být charakteristika vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace, která uvádí, že žáci se učí ovládnout nejen sám jazyk, ale hlavně principy jeho užívání v různých komunikačních situacích písemné i psané podoby. RVP ZV referuje obdobně a hovoří o užívání češtiny v psané i mluvené podobě.

Národní ústav pro vzdělávání/1 [online]

Národní ústav pro vzdělávání/2 [online]

¹⁵ Cvrček, 2015, str. 28

¹⁶ Krčmová [online]

¹⁷ Krčmová [online]

¹⁸ Morávková, 2017, str. 19

vrstvy” jazyka, ale nevnímal ji jako zcela spisovnou varietu. Jeho termín běžně mluvený jazyk tak chápal jako množinu promluv s repertoárem spisovných, ale i nespisovných prostředků.¹⁹ Štícha se velmi těsně přidrží Danešova názoru a pracuje s pojmem běžně mluvená čeština.²⁰ Ze seriózně přijímaných přístupů k spisovné mluvené podobě jazyka zmiňme ještě pojem obecná čeština, který tuto funkci podle Sgalla a Hronka zastává na území Čech a západní Moravy.²¹

Ve starší lingvistice byla obecná čeština chápána ve smyslu obecný (lidový) jazyk. Tedy nikoliv jako varietu, řadící se vyloženě mezi spisovné, nebo nespisovné útvary. Konkrétně Havránek ji ve 30. letech charakterizoval jako obecný jazyk, který, na rozdíl od nářečí, nemá úzké místní vymezení a šíří se i za naše hranice.²² Dnes se ve významu tohoto sousloví prolínají dvě pojetí. Za prvé je obecná čeština vnímána jako interdialekt, který vznikl vývojem nářečí v Čechách a řadí se tedy po bok ostatních interdialektů, charakterizovaných jako nespisovné útvary. Druhé pojetí, jež klade důraz na reflexi lingvistických poznatků a reálných změn v užívání jazyka v čase, představuje obecnou češtinu jako komunikační kód v širším slova smyslu, protože přebírá komunikační funkce dříve přičítané hovorové češtině.²³ Ani v přístupu k tomuto útvaru národního jazyka nejsou odborníci jednotní. V článku *Od školské spisovnosti ke standardní češtině* se objevuje názor, že tradiční moravská nářečí upadají, lidé původem z Moravy přesídlují do Čech a jsou ovlivňováni novou jazykovou situací, ale i jazykem médií.²⁴ To všechno vede autory k názoru, že obecná čeština zastává v národním jazyku pozici bezpříznakové mluvené formy češtiny.²⁵ Toto pojetí, které je prezentováno částí pražských lingvistů (především P. Sgall, J. Hronek, F. Čermák, P. Vybíral, V. Cvrček), ale i zahraničních bohemistů, neodpovídá situaci na Moravě a ve Slezsku „kde si

---

¹⁹ Svobodová a kol., 2011, str. 7

²⁰ Štícha a kol., 2013, str. 27

²¹ Sgall, Hronek, 1999, str. 184-191

²² Kěmová [online]

²³ Svobodová, 2014, str. 48; Kěmová [online]

²⁴ Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, str. 107

²⁵ Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, str. 111

udržuje svou pozici v komunikaci jednak různou měrou nivelizovaný dialekt, jednak mluvená podoba spis. jazyka.” Obecná čeština „je zejména na východě území vnímána jako prvek cizí”.²⁶ Na stejný problém poukazuje Jana Svobodová, která souhlasí s tvrzením Krčmové, že přímočaré ztotožňování obecné češtiny s mluvenou formou národního jazyka není možné, protože tomu celonárodní komunikační praxe zkrátka neodpovídá.²⁷

Lingvisté o definici obecné češtiny diskutují od 60. let 20. století, nicméně jazyková situace se během uplynulých desetiletí směrem k dnešku samozřejmě změnila. Obecná čeština se tak posouvá výrazně směrem k prestižnosti, což vede k tomu, že již v současné situaci o ni někteří autoři mluví jako o tolerovaném prestižním kódu.²⁸ V souvislosti s častým užíváním obecné češtiny v mluvených formách projevů se některé její prvky dostávají do úzu. Díky tomu se stávají společnými komunikačními prostředky, čímž jsou postaveny před rozhodnutí, zda je kodifikovat.²⁹ Řada těchto jevů již byla v minulosti kodifikována.³⁰ Tento přirozený proces narušuje dříve přísně hlídané hranice spisovné češtiny a činí je přístupnými. To znamená, že existuje široké přechodové pásmo nevyhraněných jevů, které stále více inklinují ke spisovnosti, ale dosud se do kodifikace nedostaly.³¹

Postoj odborníků k nynější jazykové situaci výstižně vyjádřila Svobodová, která tvrdí, že existují dva názorové proudy s diametrálně odlišnými přístupy. Jedni bagatelizují tradiční pojetí spisovnosti, protože akcentují vytlačování spisovné češtiny češtinou obecnou, druzí upozorňují na to, že obecná čeština nemá celonárodní platnost, a proto je nezbytné chránit spisovnou češtinu pro její užití v konkrétních komunikačních situacích.

---

²⁶ Kěmová [online]

²⁷ Svobodová, 2014, str. 48

²⁸ Svobodová, 2014. str. 48

²⁹ Svobodová, 2014, str. 47

³⁰ Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, str. 111

³¹ Svobodová a kol., 2011, str. 10

³² Za třetí proud bychom mohli označit názory lingvistů, kteří odmítají existenci obecné češtiny vůbec. Nejvýrazněji v tomto ohledu vystupuje Uličný, který obecnou češtinu označil za útvar defektní, který je jednotný v podstatě pouze v rovině morfologické. Současně tedy rozporuje tvrzení jazykovědců, zastávajících jiný názorový proud, že dochází ke sblížení spisovné a obecné češtiny. Stejně tak je Uličným vyvracen názor, že spisovná čeština je málo vhodná pro použití v běžně mluvené řeči. Autor považuje ty, kteří mluví o strnulosti a nemluvnosti spisovné češtiny za „mluvčí stylizující se do nonkonformních póz,“³³ přičemž připouští vzájemné ovlivňování, ale pouze v podobě míšení jazykových prostředků, případně míšení kódů, ale odmítá možnost pronikání jednoho kódu do jiného.³⁴ Neporozumění panuje i co do šíření obecné češtiny, protože i zde existují názory, které předpokládají, že šíření se nezastavilo v Čechách, ale pokračuje i na Moravě (alespoň v její západní části)³⁵, zatímco Uličný se staví názorově proti. Nicméně netvrdí přímo, že by k žádnému šíření obecně českých jevů na Moravu nedocházelo, ale vidí to jako zásluhu češtiny spisovné, nikoliv obecné.³⁶

V současné lingvistice se stále více pracuje s pojmem jazykový standard, ačkoliv nutno zmínit, že se rozhodně nejedná o pojem nový, a to ani v českém prostředí.³⁷ Definice pojmu jazykový standard najdeme v literatuře více. Nebeská tvrdí, že se jedná o soubor jazykových prostředků, které jsou považované za správné.³⁸ V Novém encyklopedickém slovníku češtiny přeci jenom najdeme vysvětlení o něco jasnější, tedy že se jedná o označení „zpravidla užívané pro kodifikované jazykové prostředky, které se společně vyskytují v žánrech jazyka s vysokým stupněm propracovanosti“.³⁹ Musíme souhlasit s tvrzení Svobodové, jež mluví o terminologické nejednotnosti i v tomto případě.⁴⁰

---

³² Svobodová a kol., 2011, str. 8

³³ Uličný, 1995, str. 23-24

³⁴ Uličný, 2004, str. 446

³⁵ Sgall, Hronek, 1992, str.21

³⁶ Uličný, 1995, str. 23

³⁷ Komárek, 1981, str. 147

³⁸ cit. podle Svobodová, 2014, str. 28

³⁹ Dovalil [online]

⁴⁰ Svobodová, 2014, str. 28

Nejvýrazněji v posledních letech zazněl návrh na zavedení jazykového standardu místo spisovné češtiny v článku *Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskuzi*⁴¹, který byl vydán v roce 2005, ale otázka přechodu na jazykový standard stále rezonuje. Snahu o opuštění pojmu spisovná čeština podpořili i další lingvisté, např. Kodýtek či Cvrček.⁴² Naopak Robert Adam stojí v opozici tomuto názoru. Důvodem je pro něj především to, že standard se chápe jako pojem volně vymezený, což ztotožňuje s vágností, čímž by se potřeby jasného vymezení kodifikace stejně nedostalo.⁴³

V neposlední řadě se současné české jazykové situace týká také Danešovo tvrzení, ve kterém označil české mluvčí za dvojjazyčné.⁴⁴ Došlo k tomu v souvislosti s debátami o diglosii. Jedná se o sociolingvistický pojem, který označuje situaci, kdy se jazykový kód nízký a vysoký od sebe vzdálí natolik, že je nutné je považovat za dva samostatné kódy, mezi kterými volíme na základě komunikační situace. Pojem se prosadil díky článku Ch. A. Fergusona z 50. let 20. století, ve kterém autor popisuje diglotickou situaci jako jazykový stav společnosti, kdy vedle primárních dialektů jazyka existuje varieta značně odlišná a přísně kodifikovaná, jež je užívána v literatuře, vzdělávání či při formálních projevech, ale není užívána téměř nikdy v běžném rozhovoru.⁴⁵ Přestože Krčmová k tomu dodává, že zahraniční lingvisté mají sklon vidět současnou českou jazykovou situaci jako diglotickou (regionální rozsah užívání obecné češtiny vidí jako celorepublikový jev), nelze pohled na ni takto zjednodušit. To uznává i britský bohemista Bermel, který mluví o situaci postdiglotické, resp. stavu, ve kterém se jasné hranice mezi útvary národního jazyka rozostřují a existuje zde nezřetelná „šedá“ zóna nejistých komunikačních situací.⁴⁶

---

⁴¹ Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, str. 111

⁴² Sojka, 2012, str. 22

⁴³ Adam, 2007, str. 187

⁴⁴ Daneš, 1997, str. 14

⁴⁵ Nekvapil/1 [online]

⁴⁶ cit. podle Svobodová, 2011, str. 18

Před shrnutím našich poznatků se ještě zastavme u článku *Lingvální a lingvistická situace češtiny k r. 2018*, jehož autorem je O. Uličný, který nám předkládá vlastní shrnutí současné jazykové situace, v němž tvrdí, že od roku 1989 je jazyková situace charakteristická „zužováním pole působnosti na specifické okruhy komunikačních situací“.⁴⁷ Dále tvrdí, že někteří lingvisté pro svůj příliš progresivní postoj ve snaze o demokratizaci jazyka narážejí na odpor ze strany mluvčích, čímž předbíhají jejich náhled na to, jak má spisovný jazyk vypadat. Oblast lexikální je dotčena narůstajícím vlivem angličtiny (případně také slovenštiny), tématem genderové korektnosti (vznik nových tvarů slov, úbytek přechylování u příjmení, ...) a zvyšujícími se nároky na rychlost i internacionálnost sdělení. Uličný ve svém článku zaujímá postoj, že by bylo třeba spisovnou češtinu „oddělit od výrazů údajně hovorových,” neboť nesouhlasí s názory, které se pozitivně staví ke sblížování spisovné a nespisovné češtiny. Spisovnou češtinu vnímá jako ničím nezastupitelný „výdobytek i prostředek civilizačního vývoje“.⁴⁸

Shrneme-li naše poznatky, pak můžeme říci, že současná jazyková situace je skrze postoje lingvistů charakterizována prolínáním spisovných a nespisovných útvarů češtiny. S tím rozhodně souvisí nejednotnost v rámci odborné terminologie a snaha přijít s jasným, ale hlavně přesným vymezením jazykovědných termínů, které by současnou situaci objektivně popisovaly. Stále přetrvává tradiční pojetí jazykových útvarů, se kterým někteří odborníci nesouhlasí a hledají nové přístupy (návrhy nahradit opozici spisovnost a nespisovnost pojmy standardní a nestandardní, zavedení pojmu jazykový standard, nahrazení mluvené češtiny pojmem běžně mluvený jazyk apod.). Debaty se však nevedou pouze nad novým teoretickým zakotvením jazykové situace, jenž by mělo pravděpodobně v případě širší shody nad změnou dopad i na téma národní jazyk ve školní výuce, ale také se týkají kodifikace. Právě kodifikace jevů jazykové normy vede k jejich širokému přijetí mezi prvky spisovné, a tedy se jim přisuzuje možnost užití v jiných komunikačních situacích. Otázka kodifikace naráží na problematiku popsanou výše, tedy na nejednotnost v přístupu ke spisovnosti a nespisovnosti jako takové (co

---

⁴⁷ Uličný, 2018, str. 336

⁴⁸ Uličný, 2018, str. 336-337

ještě kodifikovat, co naopak z přechodového pásma kodifikováno být nemá), ale také na staticnost, kterou kodifikace spisovnému jazyku přináší (v tomto smyslu proti kodifikaci výrazně vystupuje Cvrček se svým konceptem minimální intervence⁴⁹). Někteří autoři dokonce vidí kodifikaci jako proces, který v souvislosti s jazykovými trendy možná zanikne.⁵⁰ *Akademická gramatika spisovné češtiny* ke kodifikaci dodává, že „je v současnosti právem odsouvána do pozadí a je funkčně nahrazována deskripcí spisovných norem, obsahující kodifikaci implicitě“. Motivací k tomuto posunu je možnost práce s rozsáhlými korpusy textů v elektronické podobě.⁵¹ Novým zdrojem informací je v současnosti každému snadno dostupná *Internetová jazyková příručka*.

---

⁴⁹ cit. podle Svobodová, 2011, str. 85-86

⁵⁰ Dovalil, 2015, str. 160

⁵¹ Štícha a kol., 2013, str. 29

1.2 Výzkum mluvené češtiny v současnosti a minulosti

Zkoumání českého jazyka se v minulosti zabíralo především jeho psanou podobou. Jednak pro její reprezentativní funkci a spojitost se spisovností, jednak pro technickou i finanční náročnost analýzy mluvené podoby češtiny, o čemž referuje například Sgall a Čermák.⁵² Pokud si máme představit první práce, které v této oblasti vznikly, pak jsou to texty věnující se mluvenému jazyku na určitém omezeném území, tedy výzkumy dialektologické. Některé vznikaly již v 19. století, jsou to například studie A. V. Šembery, F. Bartoše či J. Krbce.⁵³

První moderní výzkumy mluvené obecné češtiny, založené na analýzách záznamů autentických promluv konkrétních mluvčích, se začaly objevovat kolem poloviny 20. století. Paradoxně se nejednalo o autory české, ale o zahraniční bohemisty. Prvním autorem, jenž vypracoval a roku 1946 vydal monografii týkající se morfologie mluvené češtiny, byl bohemista francouzského původu M. Vey.⁵⁴ Dále do stejné oblasti zájmu zasáhla sovětská bohemistka A. G. Širokovová, která se ve své stati zaměřila na rozdíly mezi obecnou češtinou a spisovným jazykem, a to i jeho hovorovou formou. Bělič v tomto případě nicméně upozorňuje na „neujasněnost pojmů obecná čeština a spisovný jazyk”.⁵⁵ Významným mezníkem se stala práce Henryho Kučery, uveřejněná roku 1955 v časopise *Slavic World*, ve které tento průkopník korpusové lingvistiky a počítačového zpracování přirozeného jazyka popsal pomocí dotazníkového výzkumu nejvýznamnější obecněčeské hláskoslovné jevy.⁵⁶ Ačkoliv se v recenzích této práce objevovaly i kritické hlasy, jako příklad si uveďme Daneše, jenž jako největší nedostatek vidí ne zcela spolehlivý materiál, ze kterého výzkum vzešel, někteří autoři se vyjadřují opačně. Sgall a Hronek tvrdí, že Kučera „dal bohemistickému výzkumu novou úroveň tím, že ukázal

---

⁵² Čermák, Sgall, 1997, str. 15-25

⁵³ Hlavsová, 1987, str. 141-149

⁵⁴ Sojka, 2012, str. 23

⁵⁵ Bělič, 1955, str. 115

⁵⁶ Sojka, 2012, str. 23

na potřebu a možnosti empirického materiálového zkoumání,” čímž umožnil „cestu k poznání skutečné situace mluvené češtiny”.⁵⁷

Z novodobých prací, týkajících se analýzy mluvené češtiny, uvedme výzkum prezentovaný v článku *Ke zkoumání městské mluvy* J. Běliče z roku 1962, který zpracovával mluvenou češtinu obyvatel měst. Touto prací chtěl Bělič přispět k umoření dluhu českých bohemistů, kteří dosud městské mluvě (a celkově mluvené češtině) nevěnovali dostatečnou pozornost.⁵⁸ Běličova práce byla vydána v době, kdy probíhaly na stránkách časopisu *Slovo a slovesnost* intenzivní diskuze mezi předními českými lingvisty, jež se týkaly obecné češtiny. V průběhu šedesátých let se nicméně nediskutovalo pouze na stránkách časopisů, ale byly uskutečňovány průzkumy na univerzitní půdě skupinou matematické lingvistiky. Předmětem zájmu nebyly pouze hláskoslovné jevy, jak tomu bylo u Kučery, ale analýza všech jazykových plánů, včetně slovní zásoby. Rozdílem oproti Kučerovu výzkumu bylo také to, že se již nepracovalo s hotovými texty, ale naopak „s magnetofonovými nahrávkami souvislých nepřipravených projevů,”⁵⁹ čímž byla zachována autenticita jazyka ve výpovědi.

Sedmdesátá a osmdesátá léta přinesla v této oblasti řadu výzkumů, které se týkaly běžně mluvené češtiny v konkrétních městech (mluvu v Havířově zkoumala Davidová, brněnskou Svěrák či Krčmová, v Brandýse nad Labem se výzkumu věnovala Brabcová, v Ostravě Skulina apod.). V souladu s tématem této práce se jako důležité jeví zmínit publikaci *Mluvený jazyk v teorii a praxi* z roku 1987 od R. Brabcové, která vychází z výsledků výzkumů uskutečněných na základních školách ve Středočeském kraji a Praze.

⁶⁰ Sgall a Hronek ve svém článku *Sbližování spisovné a obecné češtiny* uvádějí, že zkoumání městské mluvy v tomto období vycházelo z popudu J. Běliče.⁶¹

---

⁵⁷ Sgall, Hronek, 1999, str. 184-191

⁵⁸ Sojka, 2012, str. 24

⁵⁹ Sojka, 2012, str. 24

⁶⁰ Sojka, 2012, str. 24-25

⁶¹ Sgall, Hronek, 1999, str. 184-191

V devadesátých letech se nastolená linie výzkumu mluveného jazyka, který se týkal zprvu především mluvy ve městech, začala rozbíhat více směry. Stále vycházely odborné práce, jež analyzovaly běžnou mluvu v regionech. Objevovat se začínají také práce souhrnné, příkladem může být *Český jazykový atlas* od Balhara či *Mluvená čeština na Moravě* od Davidové. Pozornost je některými předními lingvisty upřena na mluvenou obecnou češtinu a tzv. střídání kódů, čemuž se věnuje publikace Sgalla a Hronka *Čeština bez příkras*, vydaná roku 1992. Odborné analýzy provádí též např. Müllerová či Hoffmanová, které ve svých výzkumech analyzovaly mluvené projevy z hlediska textové lingvistiky, stylistiky, pragmatiky a teorie komunikace. Se stále se zvyšující rolí médií ve společnosti, a tím pádem také ve vývoji jazyka, se lingvisté zaměřili i na analýzy televizních diskusních pořadů (např. *Mluvená čeština v televizních debatách: korpus DIALOG* z roku 2004 od kolektivu Čmejrková, Jílková, Kaderka či o osm let novější Sojkova *Tvaroslovná a hláskoslovná variantnost v dialogických textech rozhlasové publicistiky*).⁶² Jazyku současných masových médií se dále věnoval Daneš,⁶³ Tora Hedinová⁶⁴ nebo Concetta Maglione.⁶⁵ Jazykovou úroveň mediálních promluv se z perspektivy teorie jazykové kultury zabývala např. Bozděchová.⁶⁶

Výzkumu v rámci posledního zmíněného směru, tedy zkoumání jazyka v mediálních výstupech, výrazně napomohl vznik Českého národního korpusu (dále jen ČNK). Jedná se o projekt založený roku 1994 F. Čermákem při FF UK, který zahrnuje psané nebo mluvené, ale vždy autentické texty v jejich přirozeném kontextu. Díky tomuto projektu je dnes možné provádět jazykový výzkum v dříve nerealizovatelném rozsahu.⁶⁷ ČNK sdružuje a zpřístupňuje dílčí korpusy. Jedná se o korpusy psaného jazyka (jak synchronní, tak diachronní), mluveného jazyka (obecné ORAL 2006, 2008, 2013 a

---

⁶² Sojka, 2012, str. 25

⁶³ Bartošek, 2010, str. 349

⁶⁴ Hedin, 2010, str. 311

⁶⁵ Sojka, 2012, str. 30

⁶⁶ Hoffmannová a kol., 2016, str. 303

⁶⁷ Wiki - Český národní korpus/2 [online]

další, ale i specializované, např. korpus brněnský, pražský, korpus prezidentských projevů apod.) a korpusy cizojazyčné (němčiny, francouzštiny, lužické srbštiny, historické italštiny a další).⁶⁸ Na korpusových zdrojích byla od doby jejich vzniku postavena řada jazykových výzkumů a monografií, jmenujme si jako příklad *Frekvenční slovník mluvené češtiny* (Čermák a kol., 2007), *Morfologie mluvené češtiny: Frekvenční analýza* (Šonková, 2008) nebo *Dnešní skloňování substantiv typu kámen, brímě* (Šimandl, 2010). Mezi mluvnice, které vycházejí z korpusových dat, patří Cvrčková *Mluvnice současné češtiny I* z roku 2010, dále pak *Akademická gramatika spisovné češtiny* o tři roky novější (založena primárně na psaných korpusech řady SYN).⁶⁹

V předešlých oddílech naší práce jsme upozorňovali, že do analýzy mluveného jazyka, která vychází z autentických promluv mluvčích, je třeba zahrnout sociolingvistické faktory, kterými jsou především věk, pohlaví, vzdělání a místo původu. Na tuto skutečnost upozorňují v článku pro *Slovo a slovesnost* Čermák a Sgall⁷⁰, dále s těmito faktory pracuje Sojka⁷¹ či Svobodová⁷². Čermák se Sgallem dále zmiňují, že „významným problémovým okruhem jsou sociologicky relevantní, ale dost obtížně sledovatelné a proto opomíjené aspekty jako pocity a postoje mluvčích,⁷³ které je možné zachytit pouze v hlubších sondách.⁷⁴ Významným zdrojem vztahu veřejnosti ke spisovné češtině je dnes publikace *Fenomén spisovnosti v současné české jazykové situaci* od J. Svobodové, která byla vydána v roce 2011.

Jak výše zmíněný Běličův apel na bohemisty, nejednotnost odborníků v jazykové terminologii, která se týká národního jazyka, tak především poslední zmíněná publikace

---

⁶⁸ Wiki - Český národní korpus/1 [online]

⁶⁹ Sojka, 2012, str. 26

⁷⁰ Sgall, Čermák, 1997, str. 15-25

⁷¹ Sojka, 2012, str. 7-10

⁷² Svobodová, 2011, str. 107-108

⁷³ Sgall, Čermák, 1997, str. 15

⁷⁴ Sgall, Čermák, 1997, str. 15-25

Jany Svobodové⁷⁵ jasně ukazují, že o zkoumání mluvené češtiny je zájem mezi odborníky i laickou veřejností. Přestože analýz mluveného jazyka v posledních letech rychle přibývá, je zde jistě prostor pro zdokonalování, zpřesňování a prohlubování těchto výzkumů.

---

⁷⁵ Veřejnost je podle zjištění výzkumu citlivá na jazykové otázky a témata spojená se spisovným jazykem oslovují dospělé i mládež. Svobodová rovněž tvrdí, že z anonymních dotazníků byla patrná snaha apelovat na autory ve snaze ovlivnit kvalitu jazykové komunikace v českém prostředí.

Svobodová, 2011, str. 185

1.3 Postoje mluvčích k jazyku

Stále více se v současné době lingvistické výzkumy zabírají postoji mluvčích k jazyku (jako příklad uveďme dotazníkové výzkumy provedené ÚJČ AV ČR, ve kterých byly zjišťovány názory mluvčích na současný jazykový úzus a jejich postoje k jazykové variantnosti)⁷⁶, neboť tato skutečnost nám nejenom pomáhá charakterizovat jazykovou situaci v široké veřejnosti, ale také má vliv na výzkum mluvené podoby češtiny. Můžeme jistě říci, že vztah ke spisovnosti a nespisovnosti ovlivňuje u mluvčích preference při výběru jazykových prostředků, zatímco u posluchačů může poukázat na jejich očekávání od komunikačního partnera.

V odborné rovině se zájem o postoje mluvčích začal projevovat v 60. letech 20. století. Roku 1968 tak vyšla Danešova studie *Dialektické tendence ve vývoji spisovných jazyků*, v níž autor rozděluje postoje k jazyku na racionální (zdůrazňování nástrojového charakteru jazyka, hodnocení vhodnosti a adekvátnosti prostředků, dodržování kolektivních jazykových norem apod.) a iracionální (odpor ke změnám a snaha o udržení tradiční podoby, izolacionismus, purismus a obranný, někdy až xenofobní postoj ke změnám v jazyce atd.).⁷⁷ Iracionální postoje k jazyku jsou podle Krause směsicí emocí a útržkovitých znalostí jazyka, jež byly získány mluvčím v průběhu školní výuky.⁷⁸ Můžeme se domnívat, že tato tendence laické veřejnosti přistupovat ke spisovnému jazyku emotivním způsobem je dána především povrchní znalostí jazykové situace a jejího historického vývoje (spisovný jazyk se měnil, mění a bude měnit neustále a nevyhnutelně), nýbrž i konzervativním nastavením společnosti jako takové (spisovný jazyk je vnímán širokou veřejností jako jedna z nejdůležitějších národních hodnot, která by měla být zachována, což zjednodušeně znamená, že by se neměla měnit). Toto tvrzení je v podstatě ve shodě se zjištěním Svobodové, která píše, že laická veřejnost

---

⁷⁶ Čmejrková, 2010, str. 298

⁷⁷ Čmejrková, 2010, str. 297

⁷⁸ Kraus, 2009, str. 33

není nakloněna změnám kodifikace a snaží se spisovný jazyk zachovávat takový, jaký je v současnosti.⁷⁹

Z dostupných informací tedy vyplývá, že do postoje ke spisovnému jazyku nevstupuje zásadně fakt, zda mluvčí daný jazykový kód vůbec využívá. Málo záleží i na tom, zda ho nevyužívá pro absenci vhodných komunikačních situací či proto, že jednoduše spisovný kód ovládá jen s těžkostmi, což někteří respondenti výzkumu J. Svobodové sami přiznávali.⁸⁰ Většina uživatelů spisovnou češtinu používá v případech daných typem komunikační situace, tématem hovoru, formou a adresátem výpovědi apod. V souvislosti s faktem, že běžná komunikace nutně spisovný jazyk nevyžaduje⁸¹ (naopak většina lidí podle Chloupeka sahá ke spisovným vyjádřením za „sociálně náročnějších okolností“),⁸² je jasné, že běžní mluvčí ve většině případů používají některou z nespisovných variet národního jazyka (obecnou češtinu či mluvčímu nejbližší dialekt). Většina mluvčích je schopná rozlišit, kdy je vhodné či žádoucí spisovný kód použít, a přestože ne vždy to sami dokážou, obvykle v těchto situacích spisovnost očekávají a případně i vyžadují.⁸³

Zájem o český spisovný jazyk širokou veřejností lze doložit i na základě množství dotazů, které dostává jazyková poradna při ÚJČ. Vysokou výpovědní hodnotu mají reakce čtenářů a posluchačů na užívání jazyka v médiích. Pravdová ve svém článku *Jazyková poradna: radíme médiím i v médiích* uvádí několik příkladů, na kterých lze vidět, že i lidé, kteří již jsou delší dobu mimo vzdělávací systém a s jazykem se setkávají na běžné komunikační úrovni, se neváhají na jazykovou poradnu obrátit s

---

⁷⁹ Svobodová, 2011, str.186-187

⁸⁰ Svobodová, 2011, str. 185-186

⁸¹ Svobodová, 2011, str. 75

⁸² Chloupek, 1995, str. 42

⁸³ Svobodová a kol., 2011, str. 185

dotazem, pokud jim něco není jasné. Z toho vyplývá, že stále část veřejnosti vnímá užití spisovného kódu v určitých situacích jako minimálně žádoucí.⁸⁴

Jako příklad z praxe, který podkládá výše uvedený vztah uživatelů jazyka ke spisovnosti, si uveďme drobné stížnosti učitelů, ve kterých lze nezdědky kdy slyšet, že jazyk médií upadá a není dobrým jazykovým vzorem pro studenty, protože se v něm stále více mísí prvky staršími mluvčími považované za nespisovné, nebo alespoň stojící na hranici spisovnosti a nespisovnosti. Jak víme, jedná se o jev přirozený, který vychází z neustálého vývoje jazyka, ale přesto je někdy i odborníky ve vzdělávání přijímán nelibě.

Z dostupných zdrojů je tedy možné říci, že vztah uživatelů jazyka ke spisovnosti je všeobecně pozitivní, a to i přes to, že očekávání spisovnosti jsou někdy vyšší, než jsou jazykové vědomosti uživatele. Uličný upozorňuje, že určitou roli zde hraje také vliv komunikační dominanty, tedy situace, kdy se v textu objevuje nespisovný jev sice sporadicky, ale je natolik nápadný, že se v posluchači vytváří falešný dojem mnohem vyšší nespisovnosti textu (hodnotí podle minima nespisovných, ale výrazných jevů celý text).⁸⁵ Mluvčí češtiny tak vnímají spisovný kód jako důležitý a náležitý pro určité komunikační situace. Samozřejmě nemůžeme mluvit o nějakém kolektivním vědomí, které by ve všech česky hovořících mluvčích stanovilo naprosto stejnou citlivost k užití spisovného kódu. Existují rozdíly mezi společenskými skupinami v chápání důležitosti spisovnosti, které jsou podle Svobodové založeny především na faktorech věku a pohlaví. Slovy autorky se dá „shrnout, že mladší respondenti jsou tolerantnější k jazykovým a komunikačním aktualizacím, také muži jsou méně úzkostliví a nekompromisní ve svých postojích než ženy.“⁸⁶

---

⁸⁴ Pravdová, 2008, str. 75

⁸⁵ Uličný, 2000, s. 135

⁸⁶ Svobodová, 2011, str. 185

1.4 Výběr a použití jazykového kódu

Jazykový kód neboli v podstatě synonymně užívaný pojem jazyková varieta či jazykový útvar je množina jazykových prostředků, které se uplatňují v podobných situacích, charakterizovaných sociálně či teritoriálně, případně funkčně.⁸⁷ Tato soustava jazykových prostředků má svůj systém a pravidla užívání.⁸⁸ Jak bylo uvedeno výše v oddíle Současná jazyková situace, národní jazyk se dělí na útvary, které slouží k pokrytí komunikačních potřeb mluvčích. Potřeby komunikace jsou přirozeně rozličné a řídí se obvykle podle komunikační situace, tudíž každý mluvčí je postaven v okamžiku komunikace před volbu, který z jazykem nabízených útvarů využije (zda spisovnou češtinu, hovorovou češtinu, obecnou češtinu, některý z dialektů apod.). Situace komunikace je ovlivňována mnoha faktory, kterými jsou například oficiálnost a neoficiálnost, formálnost a neformálnost, psanost a mluvenost, emocionálnost a intelektuálnost a další. Ne všichni mluvčí ale přikládají těmto faktorům stejnou váhu, někteří je mohou i zcela ignorovat.⁸⁹

Ve shodě s výše uvedenými informacemi, které dávají najevo, že mluvčí českého jazyka vnímají spisovný kód jako opodstatněný (někdy téměř nezbytný, třeba v případě médií) v určitých komunikačních situacích, se může jevit užívání jednotlivých útvarů českého jazyka jako naprosto vědomé. To také tak často je, nicméně víme, že mluvčí není vždy schopen (nebo nechce) stylovou rovinu udržet a zůstat tak v průběhu hovoru (při nezměněné komunikační situaci) v rámci jednoho konkrétního kódu. V souvislosti s touto jazykovou praxí se stále více v současné lingvistice používá pojem „střídání kódů“, který vychází z anglického termínu „code alternation“. Vedle tohoto pojmu existuje ještě tzv. „code switching“, neboli „přepínání kódů“, který se stále zatím uplatňuje častěji. Bermel vysvětluje, že tyto pojmy popisují „okamžitý přechod z jednoho kódu do druhého,“ díky čemuž je možné přesně stanovit použitý jazykový kód.

---

⁸⁷ Nekvapil/2 [online]

⁸⁸ Kořenský, 1987, str. 28

⁸⁹ Čmejrková a kol., 2011, str. 347

⁹⁰ Autor také poukazuje na skutečnost, že se „kódy za daných okolností nepřepínají ani nestřídají, nýbrž se mísí,⁹¹ což je dáno především tlakem různých faktorů, které jsou zapojeny do komunikační situace (např. soukromý rozhovor na společenské, a tedy ne zcela soukromé téma apod.).⁹² Mluvčí se tak pohybuje někde na hranici kódů, jejichž výběr pro aktuální konverzaci zvažuje. V Bermelově článku *Střídání kódů či míšení jazykových prostředků? (K popisu dialogu v české beletrii)* se objevuje názorný příklad míšení kódů: „Nejlepším dokladem toho je slovo *opuštěný (děti)*, jehož začátek vykazuje rys SČ a konec rys OČ.“⁹³

Přepínání (či střídání) kódů je běžnou součástí hovoru, a to i v případě, že nic nebrání uživateli jazyka zůstat v jedné a té samé varietě, ve které vědomě konverzaci započal. Mluvčí se do situace, ve které dojde k přepnutí jednoho kódu na jiný, dostane často nevědomě, aniž by změnu reflektoval⁹⁴, ale samozřejmě tomu tak není vždy, tzn. že v mnoha případech si zvolí jiný jazykový kód pro pokračování své výpovědi cíleně.⁹⁵ Pokud k tomu dojde tímto druhým způsobem, a mluvčí je tak schopen přepnutí (či míšení) kódu reflektovat, nabízí se mu v tom okamžiku možnost jazykového managementu. Tento pojem označuje snahu mluvčího opravit (provést korekci) svého sdělení, pokud dojde z jeho pohledu k jazykovému pochybení, které si uvědomuje. Zpravidla se realizuje ve čtyřech krocích, tedy nejprve si mluvčí chybného jevu povšimne, následně vyhodnotí, naplánuje úpravu a nakonec ji provede. Nemusí ovšem pokaždé dojít ke všem čtyřem zmíněným krokům, někdy si pouze mluvčí může pochybení povšimnout, ale vyhodnotí, že okamžitá oprava není na místě (resp. není k ní důvod).⁹⁶ Pokud dojde k provedení opravy, pak se podle Čmejrkové realizuje dvěma způsoby. Zaprvé je to situace, kdy mluvčí použije nespisovný tvar, který neopraví, ale

---

⁹⁰ Bermel, 2001, str. 16

⁹¹ Bermel, 2001, str. 30

⁹² Bermel, 2001, str. 8

⁹³ Bermel, 2001, str. 12

⁹⁴ Čmejrková a kol., 2011, str. 205

⁹⁵ Kořenský, 1992, str. 62

⁹⁶ Bachmannová, 2002, str. 255

následující tvary slov jsou již spisovné (např. ve *třístamilionových Spojených státech*). Z druhého pak situace, kdy užití nespisovného tvaru ihned opraví (jsou to *lidé, který znají kteří znají jméno nadace*).⁹⁷ Jazykový management je založen na předpokladu, že mluvčí reflektuje to, co říká. U druhého způsobu opravy je evidentní, že tomu tak je, tudíž je oprava pokládána za záměrnou. V prvním případě se náhlá změna kódu dá také vysvětlit jako “nereflektované střídání spisovných a obecněčeských tvarů.”⁹⁸

---

⁹⁷ Čmejrková a kol., 2013, str. 273

⁹⁸ Čmejrková a kol., 2013, str. 273

1.5 Jazyk médií

Předmětem našeho výzkumu je analyzování jazykové správnosti ve dvou diskuzních pořadech, XTalk a Interview ČT24. V souvislosti s žánrem obou pořadů (interview) dochází v jejich průběhu ke střídání výpovědí hosta a moderátora, které na sebe obvykle reagují. Jedná se tedy o mediální dialogy, které bychom mohli charakterizovat jako tzv. dialogy institucionální, neboť oba moderátoři zastupují instituci televize, která pořady vysílá.⁹⁹ Je faktem, že tomuto vymezení se daleko více přibližuje pořad Interview ČT24 vysílaný Českou televizí, která je garancí institucionálnosti vybraného pořadu, zatímco XTV je přeci jenom založena na neformálnější organizaci a subjektivita moderátora tak vystupuje více do popředí. Nicméně v obou případech se jedná o rozhovory řízené, jichž se účastní jeden moderátor a jeden host, které stojí v protikladu ke každodennosti a neformálnosti, což jsou znaky institucionálního dialogu.¹⁰⁰

Čmejková charakterizuje interview jako informativní rozhovor, ve kterém se předpokládá vedení rozhovoru mezi moderátorem a odborníkem, jehož cílem je představit divákům informace z oblasti jeho činnosti.¹⁰¹ Tyto předpoklady splňují všechny námi analyzované rozhovory, ve kterých vedle moderátora usedají odborníci z oblastí kultury, ekonomiky, politiky, zdravotnictví, historie apod., nebo alespoň lidé, které bychom díky jejich dlouholetým a mimořádným zkušenostem mohli za odborníky považovat.

Tato stanovená východiska (žánr interview vedený prostřednictvím tzv. institucionálního dialogu) s sebou nesou přirozeně určitá očekávání v jazykové rovině všech účastníků. Jak víme, vztah mluvčích českého jazyka ke spisovnosti je velmi kladný a v určitých případech je tedy spisovnost přímo vyžadována. Moderátor je vnímán jako profesionál, který se živí užíváním jazyka, což vedle vhodnosti a

---

⁹⁹ Čmejková, 2013, str. 45-46

¹⁰⁰ Hoffmannová [online]

¹⁰¹ Čmejková, 2013, str. 47

kultivovanosti projevu klade nároky právě i na spisovnost, jež je diváky očekávána.¹⁰² Moderátor je diváky vnímán jako modelový mluvčí. Tato teoretická východiska pro projev moderátora televizního rozhovorového pořadu a s nimi související jazyková očekávání diváků jsou pro pořad Interview ČT24 potvrzována také Kodexem České televize. Z Tabulky 4 a 5 (obě se týkají výskytu spisovných a nespisovných sledovaných jevů v projevu moderátora) pak vyplývá, že oba moderátoři užívají spisovné prostředky v drtivé většině sledovaných jevů, a tudíž mají ke spisovnosti kladný vztah nebo ji alespoň chápou jako nezbytnou součást své profese.

V tomto oddíle se k jazyku moderátora obracíme proto, neboť je jedním z faktorů, které ovlivňují komunikační situaci v průběhu interview, a tím pádem také výběr jazykového kódu hosta.¹⁰³ Nicméně jazykově nepůsobí pouze moderátor na hosta, ale také host na moderátora. Palková v tomto případě tvrdí, že moderátor by měl dokázat i v rozhovoru s komunikačním partnerem, jenž užívá nespisovný kód (obecnou češtinu, nářečí, ...), zachovat profesionální mluvní standard. Posouvání jazyka moderátora k méně formální, nespisovné podobě, kterou se vyjadřuje host, je v opozici k očekávání diváka, a tudíž nevhodné.¹⁰⁴

V neposlední řadě je významným rysem dnešní jazykové situace tendence k demokratizaci, která je úzce spojena s jazykem médií. Jedná se o přirozený proces, jenž je výrazně ovlivňován masovými sdělovacími prostředky, a ve kterém se přizpůsobuje „jazyk a jeho funkce aktuálním a stále se zvyrazňujícím potřebám diferenciaci různých typů jazykové komunikace, a to často i za cenu toho, že dojde k porušování, resp. překračování dosavadních komunikačních zvyklostí a norem, chápaných jako tradiční“.¹⁰⁵ Hlavním rysem demokratizace v dialogu je tzv. konverzacionalizace, neboli vytrácení oficiálnosti dialogu a jeho posun směrem k podobě nezávazné konverzace. S tím souvisí

---

¹⁰² Pravdová, 2008, str. 75

¹⁰³ Hedin, 2010, str. 311

¹⁰⁴ Palková, 1982, str. 186-196

¹⁰⁵ Svobodová, 2009, str. 7

i stále častější používání nespisovných prostředků, uvolněnější syntax apod.¹⁰⁶ v médiích, a to nejenom v pořadech zábavních, nýbrž i publicistických a zpravodajských.

107

---

¹⁰⁶ Čmejková a kol., 2011, str. 323

¹⁰⁷ cit. podle Čmejková, 2008, str. 93

2 EMPIRICKÁ ČÁST

Tato druhá, empirická část podává informace o zkoumaném materiálu (oddíl 2.1). Především jsme se zaměřili na profesi, věk, místo narození a vzdělání mluvčích, jejichž promluvy byly hlavní částí našeho výzkumu, jenž je tvořen celkem třiceti interview. Texty pocházejí z pořadů XTalk a Interview ČT24, jejichž základní charakteristiku přinášejí následující oddíly (oddíl 2.2). V rámci této části jsme představili oba pořady, ale především pak moderátory, u nichž jsme se zaměřili na popsání jejich osobitého moderátorského stylu. Současně jsme v jejich promluvách sledovali výskyt nespisovné varianty v celkem osmi zkoumaných jevech, abychom v závěrečné části byli schopni zhodnotit dopad těchto faktorů na promluvu hosta.

Zmíněných osm zkoumaných jevů a motivace jejich výběru je popsána v oddíle Metodologie práce (oddíl 2.3). Nejzásadnější a nejrozsáhlejší oblastí je v empirické části interpretace výsledků analýzy, ve které byly zkoumané jevy, označené pořadovým číslem 1 až 6, rozděleny do dvou oddílů, a to podle jazykových rovin, do kterých náležejí. První oddíl se tedy týká roviny fonetické (oddíl 2.4.1), do které řadíme užívání protetického *v-* (označeno poř. č. 1), jež je jediným hláskoslovným jevem, který zkoumáme. Druhý oddíl se zabývá rovinou morfologickou (oddíl 2.4.2), která zahrnuje všechny ostatní analyzované jevy, označené postupně pořadovými čísly 2a až 6. Jedná se tedy o analýzu výskytu změny [í] > [ej] v absolutním konci slova a v konci slova před souhláskou (poř. č. 2a a 2b), dále pak výskytu změny [é] > [í] v týchž pozicích (poř. č. 3a a 3b). Dále jsme se zabývali konkurencí spisovného a nespisovného tvaru v 1. os. pl. kond. prez. slovesa *být* (*bychom* vs. *bysme*; poř. č. 4), konkurencí spisovné a nespisovné koncovky v Instr. pl. substantiv, adjektiv, zájmen (*-(xm)i* vs. *-(x)ma*; poř. č. 5) a nakonec konkurencí spisovné koncovky *-a* a nespisovné koncovky *-í* u shody neuter v plurálu (např. *ta auta stála* - *ty auta stály*; poř. č. 6). Všechny zkoumané jevy jsou přehledně uvedeny v Tabulce 7.

2.1 Charakteristika zkoumaného materiálu

Naše analýza vychází z celkem třiceti rozhovorů z rozmezí let 2018-2021, které byly vybrány ze dvou televizních pořadů, konkrétně XTalk (soukromá internetová televize XTV) a Interview ČT24 (veřejnoprávní Česká televize). Vybrané rozhovory jsou v poměru 1:1, tedy patnáct jich pochází z prvního zmíněného pořadu a patnáct z druhého. Oba pořady jsou zaměřeny pouze na žánr interview, ale u obou můžeme vidět silné postavení moderátora (Daniel Takáč a Luboš Xaver Veselý) a hlavně odlišný styl moderování vůbec, tedy i proto byly pro naše srovnání vybrány tyto dva pořady.

Vybraní komunikační partneři (hosté) jsou osoby veřejně známé z různých profesních oborů. Najdeme zde kuchaře, aktivisty, duchovní, umělce, ekonomy a další profese, které nám svou růzností pomohou s objektivním poznáním spisovnosti v obou pořadech. Z poměrného hlediska jsou nejvíce zastoupenými politici, což ovšem koresponduje i s jejich zastoupením skrze všechny rozhovory, které oba pořady odvysílaly v rámci výše uvedených zkoumaných let (přibližně každý třetí až čtvrtý host byl politik). Cílem práce je popsat současný stav tvaroslovné spisovnosti ve dvou televizních diskusních pořadech, data interpretovat a porovnat, tudíž i z toho důvodu byli politici v našem výzkumu ponecháni v míře vztahující se k realitě. Podle Pavla Sojky¹⁰⁸ mají politici větší sklon k využívání spisovné češtiny, což je z logiky jejich profese samozřejmé, ale ne vždy stoprocentně platné (v projevech většiny zkoumaných politiků se objevily alespoň v malé míře nespisovné jevy, v jednom případě je můžeme označit dokonce za převažující). Základní informace jsou uvedeny v následující Tabulce 1:

---

¹⁰⁸ Sojka, 2012, str. 7

Tabulka 1: Základní informace o vybraných interview

Číslo textu	Zkoumaný mluvčí	Profese	Název pořadu	Datum vysílání
1	František Ringo Čech	hudebník, herec	XTalk	2. 11. 2018
2	Jaroslav Kubera	politik	XTalk	28. 11. 2018
3	Jiří Babica	kuchař	XTalk	21. 12. 2018
4	Jiří Ovčáček	novinář, mluvčí	XTalk	4. 1. 2019
5	John Bok	polit. a veřejný aktivista	XTalk	26. 2. 2019
6	Vít Vojta	sinolog, tlumočník	XTalk	14. 5. 2019
7	Jaroslav Hutka	hudebník	XTalk	12. 7. 2019
8	Pavel Kováčik	politik	XTalk	17. 3. 2020
9	Alena Vitásková	manažerka	XTalk	16. 6. 2020
10	Lukáš Kovanda	ekonom	XTalk	9. 9. 2020
11	Václav Klaus	ekonom, politik	XTalk	10. 11. 2020
12	Petra Čiháková	publicistka, básnička	XTalk	1. 12. 2020
13	Zuzana Majerová Zahradníková	politička	XTalk	6. 4. 2021
14	Miloslav Rozner	politik	XTalk	24. 5. 2021
15	Roman Šmucler	lékař, mediální osobnost	XTalk	31. 7. 2021
16	Soňa Červená	operní pěvkyně, herečka	Interview ČT24	27. 12. 2018
17	Romuald Štěpán Rob	kněz, mluvčí	Interview ČT24	24. 4. 2019
18	Jiří Kobza	politik	Interview ČT24	17. 7. 2019
19	Jaroslav Foldyna	politik	Interview ČT24	23. 8. 2019
20	Drahošlav Ryba	hasič, generální ředitel	Interview ČT24	28. 8. 2019
21	Alexandra Udženija	politička	Interview ČT24	23. 10. 2019
22	Šimon Pánek	ředitel human. organizace	Interview ČT24	28. 12. 2019
23	David Svoboda	historik	Interview ČT24	20. 12. 2019
24	Ivan Bartoš	politik	Interview ČT24	13. 1. 2020
25	Jana Maláčová	politička	Interview ČT24	3. 2. 2020
26	Jiří Rusnok	ekonom	Interview ČT24	11. 3. 2020
27	Ivan Pilip	ekonom, politik	Interview ČT24	21. 11. 2020
28	Roman Vaněk	kuchař, mediál. osobnost	Interview ČT24	19. 6. 2021
29	Alice Nellis	scénáristka a režisérka	Interview ČT24	30. 7. 2021
30	Jan Rovenský	ekologický aktivista	Interview ČT24	17. 9. 2021

Průměrná délka rozhovorů je 25 minut. Každý z nich probíhá formou dialogu mezi moderátorem a jedním hostem, a to tváří v tvář při přítomnosti obou dvou ve studiu.

Publikum ani další účastníci komunikace v žádném z vybraných případů přítomno nebylo, tudíž všechny rozhovory byly vedeny v podmínkách totožného základního nastavení (stejně prostředí, velmi podobný čas trvání interview, dialog mezi moderátorem a hostem). Výpovědi hosta jsou tedy konfrontovány pouze moderátorem, který na ně reaguje a reguluje případné odbočení od tématu. Způsob interview v obou dvou pořadech bychom mohli označit jako řízený rozhovor, neboť moderátor má připravenou řadu otázek, které postupně klade hostovi k zodpovězení, přičemž nezdídky kdy odbočí otázkou vlastní, stále však v rámci tématu.

Ve všech vybraných interview jsou hosty lidé, jejichž mateřským jazykem je čeština. Průměrný věk respondentů přesahuje mírně hranici 55 let, jedná se totiž o osobnosti středního věku, jež mají za sebou řadu profesních úspěchů v oborech, kterým se právě věnují (viz Tabulka 1). Věkové rozložení tak souvisí s nastavením obou pořadů, které mají za cíl zvát osobnosti s právě takovými zkušenostmi ve svém oboru, jež můžeme označit za zásadní, a jejichž kariéru či činnost lze charakterizovat jako úspěšnou. Tento požadavek na výběr hostů tak přirozeně souvisí s osobnostmi středního až staršího věku. Více o věkovém rozložení ukazuje následující Tabulka 2, ve které jsou vyznačena data narození respondentů po dekadách:

Tabulka 2: Rozdělení zkoumaných interview na základě data narození hosta

Rok narození	Počet mluvčích
1921-1930	1
1931-1940	0
1941-1950	5
1951-1960	5
1961-1970	7
1971-1980	10
1981-1990	2

Téměř polovina všech mluvčích pochází z Prahy (konkrétně 14 ze 30 sledovaných respondentů), což je v podstatě přirozený stav. Praha je městem, které je na české poměry velmi lidnaté a je zde situováno největší množství služeb, firem i institucí v

porovnání s ostatními velkými městy. Dá se tedy očekávat, že velká část respondentů se narodila v hlavním městě nebo alespoň s ním spojila svou profesní dráhu, což se nakonec odráží v jejich jazykovém projevu, ale také ve výběru jevů, vyhledávaných v rámci našeho výzkumu (soustředíme se především na jevy obecněčeské). Mimopražských mluvčích je v našem výzkumu celkem 16, z čehož 7 je z dalších mimopražských oblastí Čech a 8 z Moravy. Poslední nezařazený respondent se narodil mimo území České republiky¹⁰⁹, ale jeho celoživotní působení je spojeno výrazně opět s Prahou. Původ pozvaných hostů také můžeme dát do souvislosti s tím, že obě studia, kde se pořady natáčejí, jsou situována v Praze.

Zásadní zastoupení mají ve výzkumném vzorku muži (celkem 23), poté až ženy (7). Poměr mezi mužskými a ženskými respondenty je tedy blízký hodnotě 3:1, což koresponduje s poměrem účasti mužů a žen i v dalších dílech obou dvou zkoumaných pořadů (přibližně každý čtvrtý účastník rozhovoru je žena). V otázce vzdělání pak převažují hosté vysokoškolsky vzdělání (19 vysokoškoláků), ale vyskytují se v naší analýze i lidé s nižším stupněm dokončeného vzdělání (7 středoškoláků, 2 se středním odborným vzděláním bez maturity, 1 s ukončeným základním vzděláním). U jednoho hosta nebylo možné z dostupných zdrojů vzdělání určit.¹¹⁰ Celkový přehled osobních údajů vybraných hostů můžeme vidět v Tabulce 3:

---

¹⁰⁹ Jedná se o Alexandru Udženiju, která se narodila v jugoslávském Bělehradě. Naprostou většinu svého života však strávila v ČR (i v mládí) a střední i vysokou školu dokončila taktéž u nás (konkrétně v Praze).

¹¹⁰ Míňena je zde Soňa Červená.

Tabulka 3: Základní osobní údaje zkoumaných hostů

Číslo textu	Zkoumaný mluvčí	Místo narození	Rok narození	Vzdělání
1	František Ringo Čech	Praha	1943	SŠ
2	Jaroslav Kubera	Louny	1947	VŠ
3	Jiří Babica	Praha	1961	OS
4	Jiří Ovčáček	Praha	1979	VŠ
5	John Bok	Pardubice	1945	OS
6	Vít Vojta	Čeladná	1968	VŠ
7	Jaroslav Hutka	Olomouc	1947	ZŠ
8	Pavel Kováčik	Třebíč	1955	VŠ
9	Alena Vitásková	Bohumín	1956	VŠ
10	Lukáš Kovanda	Praha	1980	VŠ
11	Václav Klaus	Praha	1941	VŠ
12	Petra Čiháková	Praha	1986	VŠ
13	Zuzana Majerová Zahradníková	Olomouc	1972	SŠ
14	Miloslav Rozner	České Budějovice	1977	SŠ
15	Roman Šmucler	Praha	1969	VŠ
16	Soňa Červená	Praha	1925	?
17	Romuald Štěpán Rob	Praha	1974	VŠ
18	Jiří Kobza	Praha	1955	VŠ
19	Jaroslav Foldyna	Česká Lípa	1960	SŠ
20	Drahošlav Ryba	Nové Město na Moravě	1962	VŠ
21	Alexandra Udženija	Bělehrad	1975	VŠ
22	Šimon Pánek	Praha	1967	SŠ
23	David Svoboda	Praha	1977	VŠ
24	Ivan Bartoš	Jablonec nad Nisou	1980	VŠ
25	Jana Maláčová	Uherské Hradiště	1981	VŠ
26	Jiří Rusnok	Ostrava	1960	VŠ
27	Ivan Pilip	Praha	1963	VŠ
28	Roman Vaněk	Praha	1969	SŠ
29	Alice Nellis	České Budějovice	1971	VŠ
30	Jan Rovenský	Plzeň	1975	SŠ

2.2 Charakteristika pořadů XTalk a Interview ČT24

Pro objektivní zhodnocení spisovnosti ve dvou námi vybraných diskusních pořadech je nutné si oba pořady, a především jejich moderátory, představit. Vycházíme z tvrzení předních lingvistů, kteří se touto tematikou již zabývali. Tora Hedinová tak například tvrdí, že „míra užívání nespisovných (zvl. obecněčeských) prvků závisí mimo jiné na typu pořadu (zábavné pořady, diskusní pořady atd.), na tématech, na rolích mluvčích v pořadech a na jazyku moderátora”.¹¹¹ Podobně o problematice referuje také Čmejrková, která upozorňuje na potřebu „počítat s moderátorovými individuálními vlastnostmi, temperamentem, zájmy, strategiemi,” což „ovlivňuje podobu rozhovoru a podílí se na utváření individuálního moderátorského stylu”.¹¹² Případně zmiňme také Daneše, jenž hovoří o tom, že kromě individuálních faktorů (zvyklosti, schopnosti, sklony mluvčího) působí také na respondenta typ pořadu, ve kterém je hostem.¹¹³

Ačkoliv, jak zaznělo výše, oba pořady mají v podstatě totožné základní nastavení, které do jisté míry vyplývá již z žánru interview, tak ale totožné rozhodně nejsou osobnosti moderátorů. Jak XTalk, tak Interview ČT24 jsou pořady, které se zaměřují na dialogické rozhovory jednoho hosta a jednoho moderátora, a to bez vstupu jakýchkoliv dalších mluvčích do jejich dialogu. Moderátoři Luboš Xaver Veselý i Daniel Takáč jsou profesionálové, jejichž jazyk se vyznačuje vysokou mírou spisovnosti a pouze v ojedinělých případech sáhnou pro vyjádření mimo spisovnou slovní zásobu.

2.2.1 Internetová televize XTV, pořad XTalk a moderátor Luboš Xaver Veselý

XTV je charakterizována jako soukromá internetová televize, která spadá pod společnost XTV s. r. o. Společnost jako taková byla registrována v roce 2016, následující rok začala televize také fungovat a vysílat pořad XTalk. Televize je

---

¹¹¹ Hedin, 2010, str. 311

¹¹² Čmejrková, 2013, str. 116

¹¹³ Daneš, 1997, str.16

vlastněna třemi soukromými osobami, kteří jsou koncoví vlastníci.¹¹⁴ Kromě Luboše Xavera Veselého jsou dalšími tvářemi televize Jana Bobošíková, Petr Vojnar, Petr Holec a další. Televize se zaměřuje především na žánr interview a většina jeho pořadů je založena na principu diskuze moderátora a hosta.

Projekt XTV se na svých stránkách představuje jako internetová televize, která „má ambici přinášet svým divákům rozhovory s osobnostmi českého veřejného života – jejich postoje, názory, stanoviska, argumenty i aktuální komentáře přímo do jejich počítačů či mobilních zařízení“. Co se týče hostů, tak XTV se snaží „postupně oslovit každého, kdo ve svém oboru něco dokázal, něco znamená, případně tu a tam také vytvořit prostor pro rodící se talenty“. Ze stejného úvodního slova pak vyčteme výzvu, že každý schopný moderátor a moderátorka mají otevřené dveře ke spolupráci. Celý popis je pak zakončen prohlášením, které zdůrazňuje, že nejcennějším aspektem televizního projektu je svoboda.¹¹⁵ Je třeba říci, že moderátorů, kteří mají pracovní zkušenosti ze soukromých i veřejnoprávních médií či s různými mediálními projekty, je v XTV mnoho. Tato situace názorové spektrum obohacuje (především předkládáním úhlů pohledu a názorů, které nejsou v mainstreamových médiích tak časté), otázka je však do jaké šíře. Každopádně naším cílem není popsat celou televizi XTV a všechny její moderátory, ale především se zaměřit na pořad XTalk a jeho moderátora, který je ústřední postavou celé televize.

Zmíněnou zásadní postavou je Luboš Xaver Veselý, iniciála jehož prostředního jména je vložena do názvu celého projektu XTV, ale například na rozdíl od DVTV (Drtinová Veselovský TV) není Veselý nijak vlastnický zainteresován do vedení televize. Má zde přesto nezastupitelnou pozici, neboť je moderátorem již zmiňovaného diskusního pořadu XTalk (a některých dalších), který je nejsledovanějším pořadem celé soukromé internetové televize, a zároveň dramaturgem pořadů televize.

---

¹¹⁴ XTV/2 [online]

¹¹⁵ XTV/1 [online]

Luboš Xaver Veselý je novinář, spisovatel, ale především profesionální moderátor. Tuto kariéru zahájil již v 90. letech, kdy se roku 1996 stal moderátorem soukromého Rádía Brno. Dva roky po přelomu milénia nastoupil na rádio Frekvence 1, kde brzy získal vlastní pořad Xaver na Frekvenci 1. Postupně přibýly i další pořady, které již v názvu byly charakterizovány moderátorovým jménem (např. Xaver a host od roku 2019 vysílaný na regionálních stanicích Českého rozhlasu nebo o rok mladší pořad Xaver Live, který funguje v rámci kanálu na YouTube). Na Frekvenci 1 se stal veřejně známou osobností díky pořadu Press klub a později především skrze Prezidentský Pressklub, ve kterém vedl pravidelné rozhovory s prezidentem Milošem Zemanem.

L. X. Veselý byl v roce 2008 oceněn cenou Egona Erwina Kische za své dílo literatury faktu s názvem Doživotí, je ale autorem mnoha dalších knih, které se zabírají tématy často kriminálními, jako je například korupce, vězeňství či soudnictví. Nicméně jako autor se také podepsal pod díla s méně závažnou tematikou (např. Moje Las Vegas). Ve stejném roce byl zapsán do České knihy rekordů za moderování pořadu Talkmaraton, v němž s hosty hovořil celých 24 hodin v kuse. Z kariérních úspěchů moderátora je pak nutné zmínit jeho členství v Radě České televize, kterého dosáhl v roce 2020. Toto členství, a s ním spojený zájem novinářů o osobu Veselého, dostal moderátora do povědomí široké veřejnosti.¹¹⁶

Negativní a kontroverzní ohlasy Luboše Xavera Veselého potkaly také v nemalé míře. Od problémů, které mají osobní charakter (jako příklad uveďme Veselého problém, na který upozornila média, že jeho závěrečná práce, jež umožnila získání bakalářského vzdělání na UJAK, má být zčásti plagiátem)¹¹⁷, až po ty, které reálně s jeho stylem moderování souvisí. Jedná se třeba o situace, ve kterých byl Veselý osočován ze servility a kladení podbízivých otázek (uveďme jako příklad rozhovor s premiérem Andrejem Babišem z roku 2019, ke kterému se Rada pro rozhlasové a televizní vysílání

---

¹¹⁶ Wikipedia/3 [online]

¹¹⁷ Šarapatka [online]

vyjádřila ve smyslu, že moderátor nezabránil hostovi v „propagaci svých osobních kvalit a politických úspěchů a cílů“¹¹⁸), což ale do jisté míry vychází ze samotného osobitého stylu moderování (sám moderátor se brání tím, že takto hovoří se všemi svými hosty, a to bez ohledu na politické názory).¹¹⁹

Styl moderování L. X. Veselého bychom mohli charakterizovat jako nekonfliktní. Sám tvrdí, že se jedná o nepolitické, spíše osobní povídání a domnívá se, „že při přátelském rozhovoru lidé na sebe prozradí mnohem víc, než když jsou tlačeni ke zdi“.¹²⁰ Vůči svým hostům vystupuje velice vstřícně, nevyžaduje přesné zodpovězení otázky a v případě, že host dá najevo svoji nechuť v probíraném tématu pokračovat, nezřídka kdy moderátor nabídne skok k tématu jinému (případně se dál na konkrétní otázku nevyptává). Obvykle není vyžadována odpověď a moderátor k ní hosty netlačí. Tento styl vedení interview může působit kontroverzně právě proto, že moderátor tu plní svoji funkci jen částečně. Kritická rovina tu v podstatě chybí a moderátor tak divákovi neodhaluje skrze diskuzi slabá místa svého komunikačního partnera. Každopádně zmíněný styl moderování nám dobře slouží v rámci porovnání obou pořadů, neboť díky nesevřenosti témat a Veselého přístupu k odpovědím hostů se v naprosté většině případů vytváří neoficiální atmosféra, v určitých situacích až s příznakem familiérnosti. Celý rozhovor má pak spíše charakter popovídání si u šálku kávy, k čemuž přispívá i to, že hosté mají v průběhu rozhovoru možnost například kouřit, jmenovat konkrétní firmy, názvy produktů apod. Občas můžeme být také svědky toho, že hosté pod vlivem této atmosféry skutečně změní svou roli v rozhovoru, nedávají si tak velký pozor na spisovnost jejich promluvy a někdy i při oslovení moderátora použijí jeho signifikantní prostřední jméno Xaver (ovšem stále v podobě vykání, pokud se oba účastníci komunikace blíže neznají).

---

¹¹⁸ Krejčí [online]

¹¹⁹ Bartoníček [online]

¹²⁰ Bartoníček [online]

Je pravdou, která v tomto případě potvrzuje pravidlo, že v některých případech se v rámci zkoumaného vzorku z pořadu XTV objevila větší kritičnost či důslednější snaha o dosažení požadované odpovědi, což může působit poněkud neprofesionálně (ve smyslu, že moderátor se nedrží svého stylu moderování, ale podléhá náladám a emočnímu vztahu ke svému komunikačnímu partnerovi), nicméně není možné zodpovědět, zda se jedná o cílenou snahu vytvořit pro hosta odlišnou atmosféru, nebo se o úmysl nejedná. Tuto situaci bychom mohli například vidět v částech rozhovoru se Z. Majerovou Zahradníkovou či Jaroslavem Hutkou, ale jedná se reálně o marginální záležitost.

Z jazykového hlediska lze říci, že Luboš Xaver Veselý je na profesionální úrovni. Zpravidla se drží spisovné češtiny a situace, ve kterých dojde k použití některých nespisovných prostředků, se vyskytují zřídka. Navíc, obvykle to jsou situace, ve kterých je možné rozeznat snahu o zvýšení neformálnosti rozhovoru, případně situace emočně vypjaté (údiv, smích, osobní otázka apod.)

Tabulka 4: Hodnoty výskytu nespisovného použití sledovaných jevů a celkového výskytu těchto jevů v projevu moderátora XTV

Poř. č. textu / sled. jevy ¹²¹	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření							
	1	2a	2b	3a	3b	4	5	6
T1	20 % (1/5)	0 % (0/8)	50 % (1/2)	38,46 % (5/13)	0 % (0/6)	-	-	33,33 % (1/3)
T2	0 % (0/2)	0 % (0/3)	0 % (0/1)	0 % (0/9)	0 % (0/5)	0 % (0/1)	0 % (0/2)	-
T3	23,07 % (3/13)	45,15 % (12/26)	20 % (1/5)	60 % (12/25)	75 % (3/4)	100 % (1/1)	0 % (0/1)	-
T4	0 % (0/7)	15,38 % (2/13)	0 % (0/3)	10 % (2/20)	0 % (0/14)	-	-	-
T5	0 % (0/2)	25 % (1/4)	0 % (0/2)	0 % (0/6)	0 % (0/2)	0 % (0/1)	-	-
T6	0 % (0/5)	0 % (0/12)	0 % (0/9)	5 % (1/20)	0 % (0/1)	0 % (0/1)	33,33 % (1/3)	-
T7	0 % (0/5)	0 % (0/11)	0 % (0/7)	14,28 % (2/14)	0 % (0/7)	-	-	-
T8	0 % (0/8)	0 % (0/7)	0 % (0/3)	7,14 % (1/14)	0 % (0/4)	-	0 % (0/1)	0 % (0/4)
T9	0 % (0/12)	0 % (0/9)	0 % (0/2)	0 % (0/15)	0 % (0/1)	-	-	-
T10	0 % (0/7)	0 % (0/3)	0 % (0/4)	23,07 % (3/13)	0 % (0/1)	0 % (0/1)	-	-
T11	0 % (0/13)	0 % (0/3)	0 % (0/3)	0 % (0/15)	0 % (0/2)	-	100 % (1/1)	-
T12	11,11 % (1/9)	16,66 % (1/6)	50 % (1/2)	25 % (5/20)	0 % (0/2)	-	0 % (0/4)	50 % (1/2)
T13	0 % (0/26)	3,84 % (1/21)	0 % (0/10)	7,69 % (3/39)	0 % (0/10)	0 % (0/1)	0 % (0/5)	0 % (0/1)
T14	0 % (0/11)	0 % (0/6)	0 % (0/7)	2,38 % (1/42)	0 % (0/5)	0 % (0/1)	-	0 % (0/4)
T15	0 % (0/7)	0 % (0/6)	-	0 % (0/25)	0 % (0/4)	-	-	0 % (0/2)
Celkový výskyt nespis. varianty	3,7 % (5/132)	12,87 % (17/135)	5 % (3/60)	12,06 % (35/290)	4,42 % (3/68)	14,28 % (1/7)	11,76 % (2/17)	14,28 % (2/14)

¹²¹ Sledovány byly tyto konkrétní jevy:

1 = protetické v-

2a = změna [í] > [ej] v absolutním konci slova; 2b = změna [í] > [ej] v konci slova před souhláskou

3a = změna [é] > [í] v absolutním konci slova; 3b = změna [é] > [í] v konci slova před souhláskou

4 = 1. os. pl. kond. prez. slovesa být (bychom vs. bysme)

5 = I pl. substantiv, adjektiv, zájmen a číslovek: -(xm)i vs. -(x)ma

6 = shoda s neutry v plurálu

2.2.2 Veřejnoprávní televize ČT, pořad Interview ČT24 a moderátor Daniel Takáč

Česká televize je médiem veřejné služby, které přijímá peníze ze státního rozpočtu. Tato situace staví Českou televizi do jiné pozice než výše zmíněnou XTV, která je televizí soukromou. Rámec jejího fungování je stanoven v zákoně č. 483/1991 Sb., o České televizi, jenž vešel v účinnost 1. ledna 1992. Byl také vytvořen orgán Rada České televize, který fungování této veřejné služby kontroluje. Závislost na koncesionářských poplatcích a smysl veřejné služby, kterou musí Česká televize plnit, pak nutně vedou k povinnosti dodržovat nastavená pravidla. Jedná se například o dodržování Kodexu České televize, podle něhož „účelem existence televize veřejné služby je zajistit veřejnosti zdroj informací, kritické reflexe, umělecké tvorby a zábavy, které jsou chráněny před lobbistickými tlaky,“ dále „Česká televize přispívá k vytváření prostoru svobody slova, myšlení a tvorby, v němž může vyrůstat demokracie,“ a „informuje, poskytuje kritickou reflexi událostí, vzdělává a baví v ovzduší úcty k člověku, k jeho dílu i ke všem formám existence“.¹²² Otázka dodržování povinností média veřejné služby, z nichž je většina definována zákonem, byla podrobena kritice několikrát v průběhu jejího fungování. Jednalo se jak o kritiku hospodaření televize (a skrze ni často politizované téma placení koncesionářských poplatků), ale především o pochybení v oblastech objektivit (příkladem může být stížnost Daniely Drtinové a dalších moderátorů na zásahy do reportáží, které údajně způsobovaly nevyváženost informování v době prezidentské kampaně v roce 2013, nebo naopak stížnosti některých politiků na to, že televize dává prostor jenom pro prezentaci určitých politických názorů apod.).¹²³

Z jazykového hlediska pak Kodex jasně definuje, že „Česká televize je zavázána dbát o kultivovanost jazykového projevu,“ má „působit jako vzor správného užívání,“ a to především s ohledem na to, že diváci mohou vyjadřování pracovníků ČT přikládat normotvorný význam. Kodex mluví o povinnosti všech moderátorů „vyjadřovat se v

---

¹²² Česká televize/1 [online]

¹²³ Wikipedia/4 [online]

pořadech zásadně spisovným jazykem,” leda, že by si komunikační situace přímo využití nespisovného jvu vyžadovala.¹²⁴

Celkem Česká televize vysílá na sedmi stanicích. Pořad Interview ČT24, ze kterého vychází náš výzkumný vzorek, je součástí stanice ČT24, která vznikla a začal vysílat v roce 2005.¹²⁵ Tento kanál se soustřeďuje pouze na zpravodajství a ČT se tak svým nabízeným portfoliem mohla zařadit mezi další velké světové televize, které již před ní zřídily kanál zaměřený pouze na zpravodajství (např. CNN vzniklá roku 1980, BBC News 24 z roku 1997 apod.). Pořad samotný je na obrazovkách České televize od roku 2006 a je vysílaný stále. V uplynulém období od uvedení do vysílacího času se podílela na moderování pořadu řada zaměstnanců ČT (např. Zuzana Tvarůžková, Barbora Kroužková, Jana Peroutková a mnozí další), ale přední místo mezi moderátory zaujímala Světlana Witowská a Daniel Takáč (ten především mezi lety 2018 až 2020, kdy Witowská přešla k moderování hlavní zpravodajské relace Události).¹²⁶

Pro náš výzkum jsme si vybrali pouze ty díly pořadu, ve kterých je moderátorem Daniel Takáč. Důvodem byla především snaha o to, abychom udrželi v rámci pořadu základní nastavení komunikační situace, kterou zkoumáme. Nemuseli jsme tak řešit případný vliv jiného moderátora na hosta, což by ani nebylo žádoucí, protože jedním z dílčích cílů práce je prozkoumat, jaký může mít rozdílný styl moderování vliv na spisovnost komunikačního partnera.

Daniel Takáč je televizní zpravodaj a moderátor specializující se na politická témata. Přestože jeho studium mělo především technické zaměření (SPŠ dopravní, dále pak Fakulta elektrotechnická ČVÚT v Praze), ještě při studiu v roce 1991 začal působit v Českém rozhlase na stanici Radiožurnál. Ve stejném roce, ve kterém získal Takáč inženýrský titul (tedy rok 1994) začal pracovat v soukromé televizní stanici TV Prima,

---

¹²⁴ Česká televize/2 [online]

¹²⁵ ČT24 [online]

¹²⁶ Wikipedia/2 [online]

odkud později přešel do veřejnoprávní České televize. Zde uváděl pořady jako Hyde Park, Události, komentáře a také zmíněné Interview ČT24.¹²⁷

Přestože se Daniel Takáč ve veřejném prostoru objevuje skrze televizní obrazovku velmi často, a to již více než 25 let, se nikdy nestal osobností, která by byla spojena s veřejně probíranými událostmi či dokonce kontroverzemi. Největší pozornosti se D. Takáčovi dostalo v roce 2017 při rozhovoru s Petrem Čtvrtníčkem, ve kterém, i přes očividnou snahu hosta učinit z celé situace komickou frašku, dokázal moderátor dostát profesionálně své roli v rozhovoru. Celou situaci pak komentoval slovy, jež vystihují jeho moderátorský styl: „Řídím se pořád pravidlem: Ptej se konkrétně a trvej na konkrétní odpovědi.“¹²⁸ K tomuto postoji ho údajně dostalo částečně i jeho technické vzdělání, které mu otevřelo v rozhovorech jinou perspektivu než humanitně vzdělaným kolegům. Podle vlastních slov se jedná hlavně o striktnost při vedení rozhovoru a potřebu “mít všechno jasně, přesně a konkrétně popsáno.”¹²⁹

Moderátorský styl Daniela Takáče je tedy odlišný od stylu Luboše Xavera Veselého. Rozdílnost je na prvním místě v rovině kritické, což se projevuje především při kladení otázek. Sami hosté potvrzují, že D. Takáč dokáže být kritičností a neodbytností při kladení otázek pro ně až nepříjemný, ale nikoliv proto, že by snad vytvářel nepřátelskou atmosféru.¹³⁰ Vše se odráží od jeho snahy získat konkrétní, nevyhýbavou odpověď na svou otázku, což pro některé hosty (především z oblasti politiky) je mnohdy nepříjemné, neboť přesná a konkrétní odpověď by jasně definovala jejich postoj k určitému tématu, což by mohlo způsobovat problémy v očích veřejnosti, pokud by se tento postoj měl do budoucna změnit. Nemluvíme tu ovšem o nějaké zásadní komunikační agresivitě v podobě zneužívání nadřazené pozice moderátora k nátlaku na

---

¹²⁷ Wikipedia/1 [online]

¹²⁸ Lekešová [online]

¹²⁹ Mitrofanovová [online]

¹³⁰ Mitrofanovová [online]

hosta, jak o ní hovoří Havlík.¹³¹ Spíše o schopnosti nevyhýbat se nepříjemným tématům a dokázat mírným a postupným tlakem z hosta získat alespoň nějakou odpověď. Atmosféra rozhovoru zůstává rozhodně v rovině oficiální, a to do velké míry i v případech, kdy se moderátor i host dobře znají (například v rozhovoru s Romanem Vaňkem oslovil hosta křestním jménem, z čehož usuzujeme jejich blízký vztah, ale rozhovor byl přesto veden s obvyklou profesionalitou a za použití výhradně spisovné formy českého jazyka).¹³²

Jazykově se nacházíme u D. Takáče na podobné úrovni jako u L. X. Veselého, protože projevy obou moderátorů jsou na škále mezi spisovností a nespisovností postaveny spíše k jejímu levému okraji, tedy ke spisovnosti. Nicméně, jak bylo zmíněno výše, je zde u Daniela Takáče znatelná snaha o udržení formálnosti rozhovoru, tudíž spisovnost je zde dodržována striktněji. Souvislost tu je také s Kodexem České televize, který klade na moderátory zásadní požadavek spisovnosti projevu. Samozřejmě i u moderátora Interview ČT24 v rámci zkoumaného vzorku u pár ojedinělých případů došlo k použití nespisovného jevu, který byl zaznamenán a zařazen do analýzy, ale celkově se tak dělo v podstatně menší míře než v pořadu XTalk.

---

¹³¹ Havlík, 2008, str. 22-25

¹³² Je zde míněn rozhovor z 19. 6. 2021, který je také součástí výzkumného vzorku.

Tabulka 5: Hodnoty výskytu nespisovného použití sledovaných jevů a celkového výskytu těchto jevů v projevu moderátora Interview ČT24

Pořadové číslo textu / sledované jevy	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření							
	1	2a	2b	3a	3b	4	5	6
T16	0 % (0/36)	0 % (0/15)	0 % (0/17)	0 % (0/32)	0 % (0/12)	-	0 % (0/4)	-
T17	0 % (0/37)	0 % (0/28)	0 % (0/18)	0 % (0/58)	0 % (0/5)	-	0 % (0/12)	-
T18	0 % (0/52)	0 % (0/14)	9,09 % (1/11)	0 % (0/29)	0 % (0/10)	-	0 % (0/3)	-
T19	0 % (0/15)	0 % (0/7)	0 % (0/4)	0 % (0/14)	0 % (0/2)	-	0 % (0/2)	-
T20	0 % (0/30)	0 % (0/18)	0 % (0/18)	0 % (0/37)	0 % (0/8)	-	0 % (0/6)	-
T21	0 % (0/26)	0 % (0/24)	0 % (0/15)	0 % (0/26)	0 % (0/9)	0 % (0/1)	0 % (0/3)	-
T22	0 % (0/16)	0 % (0/8)	0 % (0/2)	18,18 % (2/11)	0 % (0/6)	-	0 % (0/4)	0 % (0/3)
T23	0 % (0/19)	0 % (0/9)	0 % (0/13)	0 % (0/36)	0 % (0/12)	-	0 % (0/2)	0 % (0/2)
T24	0 % (0/14)	0 % (0/8)	0 % (0/5)	0 % (0/24)	0 % (0/9)	-	0 % (0/1)	0 % (0/2)
T25	0 % (0/32)	0 % (0/18)	0 % (0/9)	0 % (0/36)	0 % (0/9)	0 % (0/1)	-	-
T26	0 % (0/12)	0 % (0/16)	0 % (0/6)	0 % (0/28)	0 % (0/3)	0 % (0/1)	0 % (0/6)	-
T27	0 % (0/21)	0 % (0/11)	0 % (0/8)	0 % (0/23)	0 % (0/1)	-	-	0 % (0/6)
T28	0 % (0/23)	0 % (0/13)	0 % (0/8)	0 % (0/20)	0 % (0/8)	0 % (0/1)	-	-
T29	0 % (0/20)	6,25 % (1/16)	0 % (0/8)	0 % (0/20)	0 % (0/7)	0 % (0/3)	0 % (0/3)	-
T30	0 % (0/29)	0 % (0/15)	0 % (0/9)	0 % (0/29)	0 % (0/7)	-	0 % (0/4)	-
Celkový výskyt nespis. varianty	0 % (0/382)	0,50 % (1/220)	0,66 % (1/151)	0,47 % (2/423)	0 % (0/108)	0 % (0/7)	0 % (0/50)	0 % (0/13)

2.2.3 Rozdílnost mezi projevem moderátora XTV a Interview ČT24

Z výše uvedených tabulek (Tabulka 4 a Tabulka 5) je patrné, že u Daniela Takáče je spisovnost jeho jazykového projevu téměř stoprocentní, neboť celkový výskyt nespisovné varianty v rámci kteréhokoliv ze zkoumaných jevů nedosáhl ani jednoho procenta (viz Tabulka 5). Pokud bychom se na zjištěné hodnoty podívali blíže, zjistili bychom, že k použití nespisovné varianty došlo pouze ve 4 případech z celkových 1354, a to při rozhovoru s Alicí Nellis (po zábavné odpovědi hosta, text T29), Jiřím Kobzou (moderátor parafrázoval myšlená slova italského ministra zahraničí, T18) a Šimonem Pánkem (opět parafráze, tentokrát průměrného Rusa, T22). Jak je vidět z bližšího rozboru, k použití nespisovného jevu došlo třikrát v rámci parafráze myšlené výpovědi a jednou jako součást emočně vypjatější situace v rozhovoru. Musíme tedy konstatovat, že spisovnost moderátora pořadu Interview ČT24 je v podstatě stoprocentní a může tedy hosty motivovat ke zvýšení úsilí o používání spisovných variant českého jazyka v rámci rozhovoru. Tato skutečnost vychází i z tvrzení Müllerové, která popisuje rozdíl mezi moderátorem ve vysílání veřejnoprávní a soukromé televize tak, že v prvním případě převažují rysy institucionálnosti (poněvadž jsou divákem tohoto média očekávány), zatímco v druhém případě se projevuje výrazně soukromá role moderátora, která potlačuje institucionálnost projevu a naopak posiluje individuální přístup moderátora.¹³³

Při rozboru jazykového projevu Luboše Xavera Veselého jsme z dostupných výsledků vyčetli, že nespisovné varianty byly užívány přece jenom výrazně častěji, než tomu bylo u jeho kolegy z České televize, ale přesto se stále jedná o jev spíše okrajový. U jednotlivých zkoumaných jevů se samozřejmě procentuální zastoupení využití nespisovné varianty liší, ale celkově se pohybuje od 3,7 % do 14,28 %. Tedy v každém zkoumaném jevu se v průběhu všech patnácti vybraných rozhovorů objevilo využití nespisovné varianty alespoň jednou, což ale při malém počtu výskytů vedlo k vyšší číslům procentuálního vyjádření přítomnosti nespisovných variant (např. využití varianty *bysme* místo *bychom*). Nejvíce nespisovných jevů bylo zaznamenáno v rozhovoru s Jiřím Babicou, Františkem Ringo Čechem (oba dva zmínění mají s

---

¹³³ Müllerová, 2003, str. 117-118

moderátorem blízký vztah, podoba rozhovoru byla velmi neformální) a Petrou Čihákovou (v tomto případě moderátor zastával velmi nechápavou pozici a do rozhovoru zapojoval své poznámky, které měly mít pouze humornou funkci). Výskyt nespisovných variant v těchto rozhovorech (texty T1, T3 a T12) je výrazně vyšší než průměr, čímž tedy procentuální vyjádření výskytu nespisovné varianty poněkud zkresluje. Nicméně je zde díky tomu vidět, že Luboš Xaver Veselý v rozhovorech formálnějšího charakteru dbá na využití spisovného jazyka více než při rozhovorech s lidmi, které zná. V průměru je tedy moderátorův jazyk stále zásadně spisovný, ale objevují se výrazné odchylky v rámci některých rozhovorů, což vede k posilnění neformální atmosféry rozhovoru. Tento stav může u některých hostů, jejichž promluva kolísá mezi spisovností a nespisovností, vést k ujištění, že je v pořádku nespisovnou variantu využít.

Musíme brát v potaz, že moderátor, ačkoliv v pořadu zajišťuje stabilitu jazykového prostředí (v každém rozhovoru je stejný moderátor, na hosty tedy působí stejné, nebo velmi podobné, komunikační prostředí), má v rozhovoru odlišnou roli než host. Moderátor má v rámci interview klást otázky, snažit se získat odpovědi a vůbec nechat většinu vyhrazeného času pro svého hosta, neboť primárním je to, co host sdělí a jaké informace na základě moderátorových otázek tak divákům (či posluchačům) předá. Z toho vyplývá, že většina výskytů našich zkoumaných jazykových jevů se objeví v projevu hosta, nikoliv moderátora. Procentuální vyjádření výskytu nespisovných variant pak může být tedy v situaci malého počtu celkových výskytů v moderátorově výpovědi poněkud zkreslující. Nám nicméně v rámci promluv moderátora nejde nutně o přesnost, ale spíše o poznání toho, jaká je na jeho straně jazyková situace vzhledem ke spisovnosti, a zda může tato skutečnost nějak ovlivnit výběr spisovných či nespisovných variant v promluvě hosta.

Osoba moderátora je v rámci našeho výzkumu jedním z prvků, který se pokoušíme částečně zohlednit a popsat, ale pro skutečnou analýzu vlivu moderátora řečového chování na hostův projev by bylo nutné zkoumat projevy stejných mluvčích v obou

pořadech. Důležitější pro nás tak je zaměřit se na to, jakou roli má v rozhovoru moderátorův komunikační partner, tedy host.

Role moderátora je definována profesí samotnou a můžeme tedy stanovit základní předpoklady, které tato role přináší (viz níže Tabulka 6). Mluvčí ovšem má také svou roli, kterou může během rozhovoru vystřídat za jinou, ale každá z rolí ovlivňuje volbu jazykového kódu. Následující Tabulka 6 přináší přehled základních rolí (podle Hedin, 2010, s. 312):

Tabulka 6: Role mluvčího v publicistickém pořadu

Role	Prototypická jazyková varieta	Odpovědnost	Oprávnění
Moderátor	Spisovná čeština	Vede rozhovor	Profese
"Příklad"	Obecná čeština	Vypráví svůj příběh	Zkušenost
Odborník	Spisovná čeština	Potvrzuje to, co se řeklo	Odbornost
Názor	Obecná čeština / spisovná čeština	Vyjadřuje názor	Stanovisko
Odpovědná role	Spisovná čeština	Poslouchá a brání se	Úřad

Při vědomí toho, že mluvčí během interview může změnit svoji roli i několikrát, lze předpokládat, že by mělo docházet také k přechodům mezi využitím spisovných a nespisovných jazykových jevů ve své promluvě (změně jazykového kódu). To se přirozeně děje, ale nejde o samozřejmost. Chápejme tedy zatím zmíněné předpoklady (rozdílnost komunikačního prostředí v XTV a ČT, spisovnost a nespisovnost v promluvě moderátora či role mluvčího v publicistickém pořadu) nikoliv jako nutnost vedoucí ke změně kódu v projevu hosta, ale jako příznaky, které výběr kódu mohou ovlivnit. Sama Hedinová upozorňuje, že výběr využitých jazykových prostředků je ovlivňován mnoha dalšími faktory, např. komunikačním záměrem, znalostí jazyka, zvyklostmi apod.¹³⁴

¹³⁴ Hedin, 2010, str. 312

V rámci našeho vybraného výzkumného vzorku můžeme najít mezi mluvčími všechny zmíněné role. Roli *moderátora* zastávají samozřejmě jak Daniel Takáč, tak Luboš Xaver Veselý, nicméně z hlediska definice této role k ní má blíž samozřejmě Daniel Takáč, jak bylo popsáno výše. Ostatní role se vyskytují také, např. *odpovědnou roli* zastává Jiří Ovčáček či Jiří Rusnok, svůj názor představuje Roman Vaněk, odbornou pozici pak Lukáš Kovanda a jako příklad se nám může jevit vyprávění Soni Červené.

2.3 Metodologie práce

Ke sběru materiálu využitého v teoretické i praktické části této práce byly využity online videoarchivy pořadu XTalk a Interview ČT24, které jsou volně dostupné. Bohužel se nám nepodařilo zajistit přepisy žádného z vybraných videí výzkumného vzorku, tudíž jsme pracovali pouze s videozáznamem každého dílu pořadů, což práci ztěžovalo a bylo nutné velmi pozorné sledování každého záznamu. Výhodou pro naši práci bylo to, že se nejedná o téma zcela nové a nikdy neotevřené, tudíž jsme si na začátku práce stanovili několik jevů, které jsme mohli při analýze dat pozorovat. Vycházeli jsme především z publikace Pavla Sojky¹³⁵, ze které byla také částečně přebrána následující Tabulka 7, jež přináší přehled sledovaných jevů:

Tabulka 7: Přehled sledovaných jevů

Pořadové označení jevu	Sledovaný jev
1	konkurence nespisovného vo- a spisovného o- na začátku slova (např. vokno – okno)
2a	konkurence spisovné koncovky -í a nespisovné koncovky -ej na absolutním konci slova (typ dobrý člověk – dobrej člověk)
2b	konkurence spisovného koncovkového -í a nespisovného koncovkového -ej v pozici před souhláskou (např. o dobrých lidech – o dobrejch lidech)
3a	konkurence spisovné koncovky -é a nespisovné koncovky -í na absolutním konci slova (typ hezké dítě – hezký dítě)
3b	konkurence spisovného koncovkového -é a nespisovného koncovkového -í v pozici před souhláskou (např. o hezkém dítěti – o hezkým dítěti)
4	konkurence spisovného a nespisovného tvaru v 1. os. pl. kond. prez. slovesa být (bychom vs. bysme)
5	konkurence spisovné a nespisovné koncovky v Instr pl. substantiv, adjektiv, zájmen (- (x)m)i vs. -(x)ma)
6	konkurence spisovné koncovky -a a nespisovné koncovky -í u shody neuter v plurálu (např. ta auta stála - ty auta stály)

Čmejrková¹³⁶ nicméně upozorňuje, že mezi opakující se sporné tvaroslovné jevy v mediálních rozhovorech patří rozhodně i jev, který jsme označili pořadovým číslem 6.

¹³⁵ Sojka, 2012, str. 16-17

¹³⁶ Čmejrková, 2013, str. 244-245

Sledovali jsme tedy také nedodržování tvarové kongruence při užití substantiv středního rodu v množném čísle.

Z tabulky je patrné, že zkoumané jevy spadají ve většině do oblasti morfologické (jevy pod pořadovým označením 2a až 6). Pouze sledovaný jev pod pořadovým označením 1, tedy tzv. protetické *v-*, řadíme do fonologické roviny. V analýze jsme sledovali konkurenci pouze mezi spisovnými a nespisovnými variantami, nikoliv konkurenci variant neutrálních a stylově vyšších nebo hovorových.

V rámci naší analýzy jsme se soustředili na výskyt vybraných jevů ve všech zkoumaných textech. Náročnost spočívala především v tom, že jsme měli k dispozici pouze zvukový (a obrazový) záznam zkoumaného vzorku, nicméně projevy hostů i moderátorů byly ve všech případech dobře srozumitelné a bylo tedy možné analýzu provést i přes absenci jejich přepisů. Zajímalo nás především to, jak často se sledované jevy objevují ve vybraných textech. Sledovali jsme v každém konkrétním vybraném interview, zda se jev vůbec objevuje, a pokud ano, v kolika textech má převahu jeho nespisovná varianta.

Pro naši analýzu byly nejpodstatnější promluvy hostů, nicméně zahrnuty do ní byly i projevy moderátorů. Jedním z cílů naší práce je popsat, zda míra spisovnosti a nespisovnosti u zkoumaných jevů v promluvě moderátora má vliv na hosta, resp. na to, zda host využije spisovnou či nespisovnou variantu. V rámci předchozího oddílu jsme tedy provedli krátkou a souhrnnou analýzu projevu obou moderátorů, a to v souvislosti s popisem jejich stylu moderování. K této analýze se budeme v průběhu práce nadále vracet, abychom s ní dali jazykové poznatky, vzešlé z našeho výzkumu a týkající se hostů obou pořadů, do souvislosti.

V rámci tohoto druhého oddílu bylo provedeno porovnání výsledků naší analýzy s výsledky výzkumu Pavla Sojky, který se v rámci své monografie věnoval zkoumání

„hláskoslovné a morfologické variantnosti v dialogických textech rozhlasové publicistiky“.¹³⁷ Dále byly využity údaje z korpusových publikací *Mluvnice současné češtiny I* a *Morfologie mluvené češtiny: Frekvenční analýza*.¹³⁸ Obě publikace jsou založeny na datech, která vycházejí z textů průměrného mluveného úzu. Konkrétně Cvrček a kol. čerpal data z korpusu Oral2006, který zachycuje mluvenou češtinu neformálních situací ve všech českých nářečích na území Čech¹³⁹, a Šonková z Pražského mluveného korpusu, zachycující především obecnou češtinu z oblasti Prahy a jejího okolí (z jazykového hlediska zde dochází k mísení lidí ze všech oblastí ČR, což těmto datům dodává do značné míry celonárodní povahu)¹⁴⁰.

Na závěr jsme se na základě zjištěných poznatků, které vycházejí z vlastní analýzy a jejího porovnání s výše uvedenými výzkumy, pokusili odpovědět na výzkumné otázky a vyvodit závěry v obecnější rovině.

---

¹³⁷ Sojka, 2012, str. 5

¹³⁸ Dále jen MMČ (Morfologie mluvené češtiny) a MSČ1 (Mluvnice současné češtiny).

¹³⁹ Wiki - Český národní korpus/4 [online]

¹⁴⁰ Wiki - Český národní korpus/3 [online]

2.4 Popis jevů, představení výsledků analýzy a jejich interpretace

2.4.1 Fonologie

2.4.1.1 Protetické v-

Protetické v- je výsledkem jazykového procesu, který nazýváme proteze, při níž dochází k vložení konsonantu na počátek slova. V konkrétním případě protetického -v, které se vyskytuje před náslovným vokálem o, se jedná o jev, jenž můžeme v psané češtině sledovat již od 14. století. Vzniku, vývoji a výzkumu současného stavu tohoto jevu věnoval prostor J. Chromý ve své knize *Protetické v- v češtině*, ve které se přiklání k názoru R. Dittmana (se kterým se shoduje i Trávníček či Bělič), že protetické v- vzniklo původně z diftongu *uo*, v němž se počáteční neslabičné *u* začalo ztotožňovat s bilabiálním *w*, které podlehlo změně v retozubé *v*. Důvodem, který umožnil, že tato změna proběhla pouze v počáteční pozici, měla být potřeba vyznačit hranici slova.¹⁴¹ Zpochybňuje se tak tradičně přijímaná skutečnost, že tento jev vznikl v 1. polovině 14. století, ale měl se objevit již o několik století dříve, jen se začal později zapisovat, takže o něm z počátků jeho užívání nemáme písemné doklady. Spojitost je zde viděna s vývojem němčiny, jejíž vliv v průběhu 10. do 12. století měl způsobit postupný vznik protetického v-.¹⁴² Jev se během následujících staletí se dále šířil a dnešního územního rozsahu dosáhl pravděpodobně již v 16. století. Protetické v- se uchytilo především v nářečích na území Čech, ale přesáhlo i jejich hranice do západní části Moravy.¹⁴³ Vývojové tendence, které jsou s tímto jevem spojeny, ukazují, že je protetické v- na ústupu, a to především na území Moravy. Tento fakt jasně vyplývá z výzkumu Krčmové, která na základě svého výzkumu zaznamenala úbytek frekvence užití v brněnské mluvě: „Starší fáze výzkumu ještě protetické v- zaznamenala v nadpolovičním počtu odpovědí, nový výzkum zůstal již u hranice 20 %,“¹⁴⁴ což poukazuje na velmi rychlý ústup v užívání protetického v-. Velmi podobně situaci hodnotí další lingvisté v článku *K otázce obecné češtiny a jejího poměru k češtině spisovné* z roku 1961.¹⁴⁵ Je tedy jasné, že se nejedná o tendenci novou, ale již nějakou dobu probíhající. V Čechách

---

¹⁴¹ Chromý, 2017, str. 17

¹⁴² Chromý, 2017, str. 25-26

¹⁴³ Lamprecht, Šlosar, Bauer, 1986, str. 98n.

¹⁴⁴ Krčmová, 1997, str. 229

¹⁴⁵ Bělič a kol., 1961, str. 98n.

je nicméně situace odlišná, jak upozornil Kodýtek, který na základě porovnání korpusových dat z PMK a BMK dospěl k názoru, že zatímco v BMK je jasně zřetelný ústup protetického *v-*, v PMK tomu tak není zcela jednoznačně. Jsou zde patrné dva trendy. Jednak dochází k ústupu užívání v neformálních promluvách u žen, jednak k nárůstu užívání ve formálních promluvách. Oba rozdílné trendy se týkají především mluvčích s vyšším vzděláním.¹⁴⁶ Tuto postupnou proměnu užívání proteze u pražských mluvčích dokládá svým výzkumem i J. Chromý ve svém článku z roku 2015.¹⁴⁷ Ve zmíněné, o dva roky novější publikaci *Protetické v- v češtině* autor ústup potvrzuje na širším výzkumném vzorku (mluvčí z Prahy, Českých Budějovic, Plzně, Hradce Králové a Brna) a dodává, že ústupový charakter je dán jednak stigmatizací tohoto jevu (doložená již od 16. století), jednak „jazykovým kontaktem s mluvou, která *v-* neobsahuje”.¹⁴⁸

Sgall a Hronek řadí protetické *v-* ve stupnici nespisovných jevů na stupeň (2), tedy jako jev typický pro celé Čechy, nejzápadnější části Moravy, ale jen málo se šířící dál.¹⁴⁹ Zařazení na funkční stupnici je problematické, neboť distribuce protetického *v-* se u jednotlivých slov liší. Protetické *-v* tak přichází „s různými stupni využití: *von, vo, voběd, voheň, řidčeji voperace. vopera, vůbec však ne např. vorganizace*”.¹⁵⁰

Pavel Sojka pro případnou analýzu tohoto jevu upozorňuje, že je nastolen problém, která slova brát v potaz.¹⁵¹ V rámci našeho výzkumu konkurence nespisovného *vo-* a spisovného *o-* jsme se rozhodli uvádět slova plnovýznamová i neplnovýznamová, zatímco slova cizího původu ponecháváme stranou. Zaměřili jsme se na sociolingvistické faktory, které by mohly ovlivnit použití protetického *v-*, ale také na to, zda má vliv na užití obecněčeské varianty tohoto jevu role mluvčího, moderátor či samotné téma rozhovoru. Promluvu obou moderátorů jsme podrobili analýze, a ačkoliv

---

¹⁴⁶ cit. podle Sojka, 2012, str. 59

¹⁴⁷ Chromý, 2015, str. 37n.

¹⁴⁸ Chromý, 2017, str. 232

¹⁴⁹ Sgall, Hronek, 1992, str. 28

¹⁵⁰ Rusínová [online]

¹⁵¹ Sojka, 2012, str. 60

jsme předpokládali, že bude výrazně (nebo možná až absolutně) spisovná, prioritně jsme se snažili poukázat na případy, kdy se od tohoto předpokladu využitý jazykový jev odlišoval. Závěr tohoto oddílu je věnován komparaci naší analýzy s výsledky výzkumů P. Sojky a dvou dalších korpusových zdrojů.

V následující tabulce uvádíme celkový přehled výskytu protetického *v-* v textech pocházejících z pořadu XTalk (vlevo) a Interview ČT24 (vpravo):

Tabulka 8: Přehled výskytu protetického *v-*

XTalk		Interview ČT24	
Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření	Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření
T1	51,35 % (19/37)	T16	4,16 % (2/48)
T2	5,74 % (2/35)	T17	0 % (0/58)
T3	51,35 % (19/37)	T18	10,76 % (7/65)
T4	0 % (0/41)	T19	10,64 % (6/58)
T5	28,84 % (15/52)	T20	0,96 % (1/104)
T6	0 % (0/29)	T21	0 % (0/78)
T7	75,75 % (25/33)	T22	0 % (0/57)
T8	2,22 % (1/45)	T23	0 % (0/74)
T9	0 % (0/49)	T24	0 % (0/70)
T10	0 % (0/26)	T25	0 % (0/54)
T11	16,66 % (5/30)	T26	0 % (0/63)
T12	0 % (0/52)	T27	0 % (0/68)
T13	0 % (0/65)	T28	25,33 % (19/75)
T14	11,76 % (2/17)	T29	14,1 % (11/78)
T15	25,86 % (15/58)	T30	3,61 % (3/83)
Celkový podíl protetického <i>v-</i>	16,99 % (103/606)	Celkový podíl protetického <i>v-</i>	4,74 % (49/1033)
Celkový podíl protetického <i>v-</i> v obou pořadech		9,27 % (152/1639)	

Údaje o výskytu z předcházející tabulky doplňujeme ještě statistickými daty o pásmu výskytu obecněčeské varianty (OČ), o počtu textů s absolutní převahou OČ varianty a o počtu textů s absencí OČ varianty:

Tabulka 9: Další údaje k výskytu protetického *v-*

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s potenciálním výskytem protetického <i>v-</i>	15 (606 výskytů)	15 (1033 výskytů)
Pásmo výskytu OČ varianty (v %)	0 - 75,75	0 - 25,33
Počet textů s absolutní dominancí OČ varianty	0	0
Počet textů s nulovým výskytem OČ varianty	6	8

Z dostupných údajů, zaznamenaných v tabulkách 8 a 9, vyplývá, že v žádném ze zkoumaných textů nemá obecněčeská varianta absolutní převahu. Rozdíl mezi texty pocházejícími z pořadu XTalk a Interview ČT24 zde nicméně je na první pohled patrný. Celkový počet textů s potenciálním výskytem protetického *v-* je u Interview ČT24 téměř o

70 % vyšší než u XTalk. Tento rozdíl je dán především dvěma faktory, a to celkově delší průměrnou délkou rozhovorů u pořadu České televize (přibližně 28 minut, zatímco u XTalk kolem 24 minut), ale také moderátorským stylem, který by bylo možné u Luboše Xavera Veselého charakterizovat jako rozvláčnější a hlavně nesoucí se v pomalejším tempu, celkově s vyšší mírou redundantnosti než u jeho kolegy z České televize, což vede k tomu, že se objevují také mnohem častěji mnohomluvné, ale informačně nenáročné výpovědi (např. v rozhovoru s F. R. Čechem: „Ty máš krásný obrazy třeba Prahy, ty Prahy jsou překrásný, který jsi namaloval,” nebo: „Je to blbý, jo?” Jinde v rozhovoru s L. Kovandou při hodnocení státního dluhu: „No, to je neuvěřitelný!” apod.). Mohli bychom tedy říci, že v některých případech se situace ve studiu XTV blíží tzv. *blábolivému rozhovoru*, který popsala např. Čmejková.¹⁵²

Pokud se zaměříme nejdříve na pořad XTalk, pak můžeme konstatovat, že u dvanácti textů se výskyt nespisovné varianty pohybuje v pásmu 0-28,84 %, přičemž v šesti

¹⁵² Čmejková, 2013, str. 71-75

textech byl výskyt nulový, což ukazuje spíše na okrajovost tohoto jevu. V našem výzkumném vzorku se tedy vyskytli pouze tři hosté, jejichž projev tíhnul k nespisovnosti, nicméně v žádném projevu nedominovala obecněčeská varianta absolutně. U textů T1 a T3 (rozhovory s F. R. Čechem a J. Babickou) jde rozhodně o rozhovory s vysokou mírou familiárnosti, vedené v přátelském duchu, tudíž častější výskyt nespisovné varianty v projevu hosta koresponduje s častějším výskytem tohoto jevu i v projevu moderátora (ze všech zkoumaných textů T1-T15 byl výskyt nespisovnosti v těchto dvou výše zmíněných rozhovorech rozhodně nejvyšší ve většině sledovaných jevů, u protetického *v-* to bylo konkrétně 20 % a 23,07 %). Opačná situace je v případě rozhovoru T7, ve kterém host J. Hutka používá protetické *v-* ve více než 75 % případů výskytu (i v dalších zkoumaných jevech je použití nespisovné varianty velmi časté a můžeme tento rozhovor zařadit mezi ty nejvíce nespisovné), ale moderátorův projev je celkově zásadně spisovný (výskyt protetického *v-* je nulový). První dva zmínění mluvčí (texty T1 a T3) pocházejí z Prahy, zatímco třetí zmíněný (text T7) z Olomouce. Přestože Sgall a Hronek upozorňují, že u mluvčích z Olomouce a východní části Moravy by se protetické *v-* vyskytovat nemělo¹⁵³, my jsme zaznamenali naopak výskyt velmi výrazný. Domníváme se, že vysvětlení bychom měli hledat v Hutkově specifickém idiolektu. Jednak v tom, že Hutka byl dlouho dobu zapojený do undergroundového života v socialistickém Československu (vystoupení obvykle neverejná, pro malý okruh podobně naladěných posluchačů, snaha se i jazykově odlišit od vyprázdňeného a frázovitého jazyka režimu apod.), jednak v jeho dlouhodobém pobytu v Praze.

V případě Interview ČT24 je pásmo výskytu obecněčeské varianty ve všech zkoumaných textech (T16-30) pouze 0-25,33 %, tedy celkově nižší, než v pořadu XTalk, a to i bez započítání tří zmíněných rozhovorů, které výrazně tíhnou k nespisovnosti (T1, T3 a T7). Pouze v jediném případě se v pořadu České televize výskyt protetického *v-* dostal nad hranici 20 %, a to v rozhovoru s R. Vaňkem (text T28), který je rodilým mluvčím z Prahy a je popularizátorem v oboru gastronomie, díky čemuž si můžeme vysvětlit, že v jeho výpovědích se mnohem častěji vyskytovaly jevy

---

¹⁵³ Sgall, Hronek, 1992, str. 33

něspisovné, neboť se snahou o zvýšení zájmu většinové společnosti o odborné oblasti (v tomto případě gastronomii) souvisí i volba vhodného jazykového kódu. Pokud bychom měli shrnout poznatky ohledně protetického *v-*, musíme říci, že je v našich vybraných textech T16-30 jevem pouze okrajovým. U moderátora Daniela Takáče se neobjevil žádný výskyt protetického *v-* ani v jednom ze zkoumaných textů.

Tabulka 10 uvádí přehledné rozdělení výskytu proteze ve zkoumaných textech do čtyř pásem výskytu:

Tabulka 10: Rozložení výskytu protetického *v-*

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s podílem proteze 0–10 %	8 (6)	11 (8)
Počet textů s podílem proteze 10–25 %	2	3
Počet textů s podílem proteze 25–60 %	4	1
Počet textů s podílem proteze 60–100 %	1 (0)	0 (0)

V pořadu XTalk se celkem v osmi textech vyskytovalo protetické *v-* v pásmu 0-10 %, z toho celkem šest textů má výskyt nulový. Všechno jsou to texty, v nichž nepochybně dominuje spisovná čeština a nespisovné jevy se objevují opravdu jen velmi sporadicky. Pásmo výskytu 10-25 % je obsazeno dvěma texty, konkrétně promluvami V. Klause a M. Roznera. Klausova promluva je celkově velmi spisovná a nejvíce nespisovných výskytů jsme zaznamenali právě u jevů s pořadovým označením 1 a 2a (výskyt proteze a obecněčeské koncovky *-ej* na konci slova). Opačným případem je M. Rozner, který ve svých výpovědích používal nespisovné varianty mnohem častěji a procentuální hodnota výskytu protetického *v-* je v porovnání s ostatními zkoumanými jevy relativně nízká. Ačkoliv tyto dva mluvčí jsou oba politici a zastávají po většinu rozhovoru *odpovědnou roli*, případně vyjadřují *názor*, tak odlišností najdeme více než dost. V. Klaus je o více než tři dekády starší, je absolventem vysoké školy a v politice se pohybuje mnohem déle, takže ačkoliv je z Prahy, najdeme v jeho promluvě celkově menší zastoupení nespisovných jevů než u M. Roznera (původně z Českých Budějovic), který naprostou většinu svého profesního života strávil v oblasti kultury (především jako hudební manažer rockové skupiny Argema). Pásmo 20-60 % výskytu proteze obsadily čtyři texty, konkrétně jsou to výpovědi J. Boka a R. Šmuclera (texty T5 a T15),

kteře se pohybují u dolní hranice rozmezí (25,86 a 28,84 %), zatímco další dva rozhovory (texty T1 a T3), o nichž jsme se zmiňovali výše, přiléhají k opačnému konci rozmezí (oba shodně 51,35 %). Nejvíce výskytů nespisovné varianty u zkoumaného jevu 1 bylo zaznamenáno v případě rozhovoru s J. Hutkou, o kterém jsme referovali v předchozích odstavcích (75,75 % výskytu proteze).

Podrobnější přehled v Tabulce 10 poukázal jasně, že rozložení textů podle výskytu proteze v datech, která vycházejí z pořadu Interview ČT24, je posunuto výrazněji směrem k nule. Celkově jedenáct z patnácti sledovaných textů patří do pásma 0-10 %. V osmi případech jsme nezaznamenali žádný výskyt nespisovné varianty zkoumaného jevu, ve zbylých třech procentech pak jde o výskyt velice malý, který v žádném z nich nepřesahuje pětiprocentní hranici (texty T16, T20 a T30). I v dalším pásmu s rozmezím 10-25 % se všechny tři do něj náležející texty (T18, T19 a T29) uchytily u spodní hranice rozmezí, konkrétně procentuální hodnoty výskytu nespisovné varianty nepřesahovaly 14,1 %. Pouze již zmiňovaná výpověď R. Vaňka (text T28) se vyšplhala svými hodnotami do přechodového pásma 25-60 %, přičemž spodní hranici tohoto pásma nepřesáhla ani o jedno celé procento, tudíž se stále jedná o velmi nízký výskyt tohoto jevu, což však nekořesponduje s výskytem nespisovných variant i u dalších zkoumaných jevů. Tento projev byl z vybraných textů, které byly vysílány v Interview ČT24, nejméně spisovný. Přestože výskyt proteze je stále relativně malý, a to i v porovnání s ostatními zkoumanými jevy, projev můžeme charakterizovat jako spíše nespisovný, neboť ve většině potencionálních výskytů u většiny zkoumaných jevů se objevily nespisovné varianty.

Souhrnně je patrné, že ve většině případů souvisí výskyt protetického *v-* s výskytem nespisovných variant u ostatních sledovaných jevů, ale nejedná se o vždy platnou přímou úměrnost. Proteze se nicméně objevila ve všech textech, které bychom mohli charakterizovat jako nespisovné (objevují se v nich nespisovné varianty ve většině pozorovaných jevů a ve většině výskytů těchto jevů). U textů čistě spisovných nebo mířících ke spisovnosti se nespisovná varianta nevyskytuje buď vůbec, nebo ve velmi

omezeném zastoupení. Projevy, které se pohybují mezi spisovností a nespisovností mají poměrně široké pásmo výskytu obecněčeského protetického *v-*.

Všichni respondenti, kteří použili ve svém projevu protetické *v-* jsou původem z Čech. Výjimku tvoří P. Kováčik a D. Ryba (texty T8 a T10), kteří pocházejí ze západní Moravy. V jejich promluvě jsme zaznamenali vždy pouze jeden jediný výskyt výše zmíněného jevu (výrazy *voštemplováno* a *vodkud*), což dokládá, že protetické *v-* v minulosti přesáhlo hranice Čech na západ Moravy, ale vzhledem k nízkému výskytu by se dalo souhlasit, že se jedná o jev ustupující.¹⁵⁴ Solitérem je J. Hutka, jehož výpověď vykazovala procentuálně nejvyšší zastoupení nespisovné varianty ze všech, přestože pochází z Olomouce, což si vysvětlujeme jeho specifickým idiolektem (viz výše). Souvislost užívání protetického *v-* s nějakou z konkrétních námi vytyčených věkových skupin prokázat nelze, neboť se nespisovná varianta objevuje průřezem většiny věkových skupin. Pravdou nicméně je, že jsme zaznamenali největší výskyt tohoto jevu především u starších ročníků (narozených dříve než v 70. letech), ale spíše bychom mohli kritérium věku spojit s kritériem vzdělání. Pokud bychom tato dvě kritéria dali do souvislosti, tak nám z dostupných dat vyplyne, že protetické *v-* je užíváno ve větší míře především mluvčími, kteří se narodili před rokem 1970 a nemají vysokoškolské vzdělání.

Častěji ve svých projevech užívali protetické *v-* muži (celkově ve 139 z 1215 výskytů, tj. 11,44 %) než ženy (celkově v 13 z 424 výskytů, tj. 3,06 %). Obecně se potvrdila premisa, že obecněčeskou variantu zkoumaného jevu použijí především hosté, kteří zastávají roli *názoru* nebo *příkladu*, což plně neplatí pro ženy. Ačkoliv vzorek je po genderové stránce ne zcela vyvážený (nicméně vychází z reálné situace), tak ačkoliv zmíněné dvě role zastávají minimálně čtyři do zkoumání zahrnuté ženy (do jisté míry A. Vitásková, poté hlavně P. Čiháková, S. Červená, A. Nellis; texty T9, T12, T16 a T29), pak výpovědi pouze dvě z nich obsahovaly protetické *v-*, navíc ve velmi malém zastoupení (4,16 a 14,1 %). Naopak velkou spojitost je možné vidět ve vztahu k profesi vybraných respondentů, neboť tři texty, ve kterých byl výskyt nejvyšší, patří k

---

¹⁵⁴ Sgall, Hronek, 1992, str. 33

osobnostem pracujícím v oblasti kultury (počítáme sem i J. Babicu, který je profesí kuchař, ale velkou část své kariéry strávil jako popularizátor rychlé a jednoduché domácí kuchyně na televizních obrazovkách).

V promluvě moderátorů jsme zaznamenali výskyt pouze u L. X. Veselého (XTalk), který protetické *v-* využil v pěti případech. Jedná se o rozhovory s F. R. Čechem a J. Babicou, ze kterých bylo možné přehledně vypořádat, že se host a moderátor vzájemně dobře znají a jsou přátelé (rozhovor připomínal do velké míry popovídání si mezi přáteli, byl velmi familiární a osobní), což dokazovala i slova, která z úst moderátora zazněla v průběhu rozhovoru s J. Babicou: „Vodkud’ to vezmeme?“ Vyjádření takového typu by v případě seriózně pojatého rozhovoru bylo přinejmenším zvláštní. Poslední, páté zaznamenané užití proteze se vyskytlo v rozhovoru s P. Čihákovou (text T12), ve kterém moderátor chtěl parafrázovat myšlenou výpověď učitele ve škole a použil slovo „vopsaný“. Tedy protezi v promluvě moderátora jsme zaznamenali pouze v případech rozhovorů familiárních, ve kterých je možné předpokládat užití spontánní (ještě v souvislosti s tím, že oba rozhovory můžeme hodnotit jako nespisovné), nebo jako parafrázi, ve které šlo pravděpodobně o užití cílené, mající dokreslit atmosféru ve škole. Usuzovat tedy můžeme, že vliv moderátora na promluvu mluvčích u zkoumaného jevu číslo 1 byl naprosto minimální, spíše žádný (mluvčích, jejichž projev byl výrazně nespisovný, mohli spíše ovlivnit moderátora než moderátor je; v promluvě P. Čihákové se proteze neobjevila). Stejně tak musíme hodnotit vliv D. Takáče (Interview ČT24), neboť v jeho projevu se neobjevilo protetické *v-* ani jednou, tudíž moderátorův projev mohl hosta motivovat spíše k dodržování spisovné varianty, nikoliv naopak.

Pokusme se porovnat výsledky naše s výzkumem P. Sojky a s údaji v MMČ a MSČ1. Celkový podíl protetického *v-* v obou pořadech činí 9,27 %, což je číslo viditelně nižší než u Sojky, který uvádí průměr 18,22 %.¹⁵⁵ Pokud bychom ale rozdělili náš výsledek na hodnoty, které se týkají pořadu XTalk (16,99 %) a Interview ČT24 (4,74 %), tak

---

¹⁵⁵ Sojka, 2012, str. 61

zjistíme, že se výskyt obecněčeské varianty zkoumaného jevu v obou pořadech zásadně liší. Tento téměř čtyřnásobně vyšší výskyt u prvního zmíněného pořadu si vysvětlujeme odlišným poměrem ženských a mužských mluvčích (o jednu ženu více v Interview ČT24), nestejným zastoupením *odpovědné role* a role *odborníka* (role spojené se spisovnou češtinou byly ve větší míře zastoupeny v pořadu Interview ČT24), případně mírně rozdílnou distribucí mluvčích na základě jejich vzdělání (o jednoho vysokoškolsky vzdělaného mluvčího v Interview ČT24 víc), ale hlavně v rozdílném moderátorském stylu obou moderátorů. Jazykově v tomto zkoumaném jevu moderátoři své hosty mohli motivovat zhruba stejně, rozdílem je však jejich postoj k serióznosti interview, neboť Daniel Takáč i v případech, kdy hovoří s očividně jemu známými (či blízkými) lidmi, dodržuje vysokou míru serióznosti. Naopak Luboš Xaver Veselý pravděpodobně nevnímá tento faktor jako tolik podstatný. V řadě případů se tak přiklání spíše k familiárnosti, což ovlivňuje atmosféru ve studiu, a tedy potažmo i užitý jazykový kód. Pro srovnání se podívejme také do *Mluvnice současné češtiny I* (MSČ1) a *Morfologie mluvené češtiny* (MMČ). MSČ1 uvádí výskyt u jednotlivých slov, konkrétně se zaměříme na výskyt protetického *v-* před předložkou *o* a před osobními zájmeny *on/ona/oni/ono*, neboť se jedná obecně o velmi frekventovaná slova, což platí i pro náš výzkum. Procentní zastoupení proteze v těchto případech je velmi vysoké: v MSČ1 je to 80 % u předložky *o*¹⁵⁶, 95 % u zájmen *on/ona/oni/ono*.¹⁵⁷ MMČ uvádí podobnou frekvenci výskytu proteze, a to 94 % u zájmen *on/ona/oni/ono*.¹⁵⁸ Důvodem takto vysokého výskytu je jednak zaměření výzkumu v obou zmíněných publikacích na texty neformální a nepřipravené, jednak výběr zmíněných vysoce frekventovaných slov, přičemž náš výzkum se neomezoval pouze na tyto konkrétní případy výskytu protetického *v-*. Data získaná výzkumem P. Sojky dokládají, že skutečně je obvykle u předložky *o* a zmíněných osobních zájmen výskyt proteze vyšší, než je celkový průměr výskytu protetického *v-* ve všech textech, nicméně nejde o tak horentní hodnoty (Sojka uvádí u předložky *o* 23,91 % a u zájmena *on* 27,22 %).¹⁵⁹ Nacházíme se tedy v podobné situaci a můžeme souhlasit s tvrzením, že naše vybrané texty vykazují vyšší příklon ke

---

¹⁵⁶ Cvrček a kol., 2015, str. 338

¹⁵⁷ Cvrček a kol., 2015, str. 257

¹⁵⁸ Šonková, 2008, str. 115

¹⁵⁹ Sojka, 2012, str. 63

spisovné podobě (ve vztahu k protezi), což je pravděpodobně dáno hlavně tím, že na rozdíl od MSC1 a MMC zkoumáme projevy polopřipravené a polooficiální.¹⁶⁰ Z našich zjištění tedy vyplývá, že s narůstající mírou oficiálnosti a připravenosti se zmenšuje výskyt protetického *v-*, což ukazuje na to, že mluvčí s oficiálností spojují nevhodnost užití zmíněné nespisovné varianty.

2.4.2 Morfologie

2.4.2.1 Změna [í] > [ej]

Změna [í] > [ej] je důsledkem diftongizace, což je proces, při němž dochází k derivaci diftongu. Celkem můžeme pozorovat tři druhy diftongizace, které se odlišují podle toho, z čeho je diftong derivován. Změna, kterou jsme pozorovali v námi analyzovaných textech, se týká derivace dlouhého předního vokálu, tj. změny [í] > [ej], která je výrazným a typickým rysem obecné češtiny.¹⁶¹ Počátky tohoto procesu lze vysledovat do konce 14. století, přičemž v následujících staletích se změna šířila do nářečí českých, ale i na Moravu. Lingvisté v minulosti poukázali na to, že existuje zásadní rozdíl mezi šířením změny [í] > [ej] v absolutním konci slova a téže změny v konci slova před souhláskou. Na tuto problematiku poukázal již Kučera, přičemž byla její platnost podepřena dalšími výzkumy.¹⁶² Z rozdílné teritoriální distribuce obou jevů vyplývá přirozeně, že změna [í] > [ej] v absolutní konci slova, která je rozšířenější, je také frekventovanější.

Sgall a Hronek přisuzují změně [í] > [ej] v absolutním konci slova stupeň (1)(a). Jedná se podle nich tedy o jev, který se vyskytuje téměř na celém území České republiky, a to i v hovoru, jenž je chápán jako spisovný. Naopak výskyt stejné změny, ale tentokrát v absolutním konci slova před souhláskou (varianta *-ejX*), se projevuje hlavně v Čechách a nejzápadnějších částech Moravy, přičemž do spisovných promluv spíše neproniká. Jev

---

¹⁶⁰ Sojka, 2012, str. 63

¹⁶¹ Zíková, Šlosar [online]

¹⁶² cit. podle Sojka, 2012, str. 76

je tedy autory hodnocen jako (3)(b).¹⁶³ Tuto rozdílnost ve výskytu budeme v našem výzkumném vzorku sledovat.

Změna [i] > [ej] se vedle projevů v pozici na absolutním konci slova a na konci slova před souhláskou objevuje také v základech slov. V posledním zmíněném případě se tato změna projevuje výrazně méně často. Jsou zde také rozdíly ve funkčním využití mezi konkrétními slovy, tedy v některých případech je použití nespisovné varianty s *-ej-* málo frekventované (např. *nazývat*).¹⁶⁴ Naopak jiná slova mají variantu s *-ej-* lexikalizovanou (např. *cejtit*, *mlejn*), tudíž se objevují častěji i ve spisovných promluvách. Dokonce můžeme ve výjimečných případech mluvit o užívání některých slov pouze s variantou *-ej-* (např. *odprejsknout*).¹⁶⁵ Kromě toho tato změna není obvykle tolik frekventovaná, jak vyplývá z některých výzkumů¹⁶⁶, tudíž se jí nebudeme plošně zaobírat ani v našem výzkumu a nebude jí tedy věnována zvláštní kapitola. Nicméně v průběhu analyzování získaného materiálů jsme došli k zjištění, že u slovesa *být*, které má obecně v mluveném jazyce vysokou frekvenci, byla varianta s *-ej-* užitá alespoň jednou téměř polovinou všech mluvčích (celkem se sloveso ve tvaru *bejt* objevilo ve 13 z celkových 30 interview), přičemž např. v rozhovoru s Jiřím Babicou byla tato varianta využívána stoprocentně. Tento poznatek nás vedl k tomu, že jsme výskyt *-ej-* v základu slova *být* pozorovali a následně počet výskytů přiřadili ke statistickým datům sledovaného jevu 2b (konkurence spisovného koncovkového *-í* a nespisovného koncovkového *-ej* v pozici před souhláskou). Cílem bylo analýzu obohatit o další data, která sice z jazykového hlediska vycházejí z jiné pozice ve slově (ze základu slova, nikoliv z absolutního konce slova před souhláskou), ale v námi sledovaných interview tvořila nezanedbatelnou část. Myslíme si, že tento přístup může pouze pozitivně ovlivnit objektivitu výzkumu, protože se nejednalo rozhodně o jev, který by se vyskytoval ve výrazné většině jako spisovný či nespisovný, ale naopak se ukázalo, že jeho distribuce byla rozdělena velmi

---

¹⁶³ Sgall, Hronek 1992, str. 32

¹⁶⁴ Sgall, Hronek, 1992, str. 32

¹⁶⁵ cit. podle Sojka, 2012, str. 54

¹⁶⁶ Např. z výzkumu P. Sojky, který byl představen v publikaci *Tvaroslovná a hláskoslovná variantnost v dialogických textech rozhlasové publicistiky* (2012, str. 57). Dalším příkladem je A. Morávková, která ve své diplomové práci píše o maximálně 7 výskytech na text (*Strídání a mísení kódů v interview internetové televize DVTV*, 2012, str. 39).

rovnoměrně.¹⁶⁷ Mluvčí využití nespisovné varianty *bejt* očividně vnímají jako relativně běžné, ale ne natolik, aby ho většinou upřednostňovali i v komunikačních situacích, ve kterých chápou jako primární užití spisovného jazyka.

2.4.2.1.1 Změna [í] > [ej] v absolutním konci slova

Změna [í] > [ej] v absolutním konci slova se obvykle projevuje nejčastěji ve tvarech nominativu singuláru (dále jen N sg.) mužského rodu, což se potvrdilo i v našem výzkumu. Podle *Češtiny bez příkras* dochází k výskytu nespisovného tvaru slova s *-ej* i v dativu (dále jen D) a lokálu (dále jen L) ženského rodu, přičemž publikace upozorňuje, že je tento jev patrný především v promluvách mluvčích z jižních a západních Čech. Částečně nespisovná varianta s *-ej-* postihuje i genitiv (dále jen G) ženského rodu v oblastech východních a severovýchodních Čech. Těmto jevům je přiřazen stupeň (4)(c).¹⁶⁸ Celkově je námi sledovaná změna spisovného [í] v nespisovné [ej] považována za jeden z nejběžnějších znaků obecné češtiny, což lze doložit jak tvrzením odborníků¹⁶⁹, tak i frekvencí výskytu této změny v našem výzkumu, neboť se jednalo o druhý nejčastější případ využití obecněčeské varianty mezi námi sledovanými jevy.

V následující tabulce uvádíme celkový přehled výskytu obecněčeské varianty *-ej* v textech pocházejících z pořadu XTalk (vlevo) a Interview ČT24 (vpravo):

---

¹⁶⁷ Statistiku celkového počtu užití varianty *bejt* oproti variantě *být* jsme nezpracovávali, protože není naším cílem se věnovat detailně konkrétním slovům, ale práce je zaměřena na analýzu celých jevů. To, že někteří mluvčí variantu *bejt* používali i v situaci, ve které jinak jejich mluva byla výrazně spisovná, nás dovedlo k zařazení tohoto jevu do našeho výzkumu.

¹⁶⁸ Sgall, Hronek, 1992, str. 43

¹⁶⁹ Takto se o tomto jevu vyjadřuje např. P. Sojka (Sojka, 2012, str. 79).

Tabulka 11: Přehled změny [i] > [ej] v absolutním konci slova

XTalk		Interview ČT24	
Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření	Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření
T1	93,75 % (30/32)	T16	7,14 % (2/28)
T2	0 % (0/49)	T17	0 % (0/31)
T3	89,55 % (60/67)	T18	18,91 % (7/37)
T4	0 % (0/42)	T19	21,21 % (7/33)
T5	62,5 % (40/64)	T20	7,69 % (3/39)
T6	0 % (0/35)	T21	8,33 % (3/35)
T7	100 % (43/43)	T22	0 % (0/44)
T8	2,56 % (1/39)	T23	0 % (0/42)
T9	0 % (0/36)	T24	2,17 % (1/46)
T10	0 % (0/18)	T25	0 % (0/44)
T11	23,07 % (9/39)	T26	0 % (0/39)
T12	7,69 % (2/26)	T27	0 % (0/41)
T13	0 % (0/20)	T28	78,05 % (32/41)
T14	33,33 % (4/12)	T29	29,54 % (13/44)
T15	68,05 % (49/72)	T30	0 % (0/33)
Celkový podíl obecněčes. varianty -ej	40,07 % (238/594)	Celkový podíl obecněčes. varianty -ej	11,78 % (68/577)
Celkový podíl obecněčeské varianty -ej v obou pořadech		26,13 % (306/1171)	

Výše uvedené údaje doplňujeme ještě statistickými daty o pásmu výskytu obecněčeské varianty (OČ), o počtu textů s absolutní převahou OČ varianty a o počtu textů s absencí OČ varianty:

Tabulka 12: Další údaje k výskytu změny [í] > [ej] v absolutním konci slova

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s potenciálním výskytem změny [í] > [ej] v absolutním konci slova	15 (594 výskytů)	15 (577 výskytů)
Pásmo výskytu OČ varianty (v %)	0-100	0-78,05
Počet textů s absolutní dominancí OČ varianty	1	0
Počet textů s nulovým výskytem OČ varianty	5	7

Celkový počet výskytů se u tohoto jevu mezi oběma sledovanými pořady téměř neliší (rozdíl činí pouze 17 výskytů). Z dostupných údajů lze vyčíst, že změna [í] > [ej] v absolutním konci slova absolutně dominuje pouze v jednom případě. Jedná se o text T7, který patří k pořadu XTV a hostem byl v tomto případě Jaroslav Hutka, o jehož idiolektu jsem již hovořili výše. Průměrně u obou pořadů se obecněčeská varianta nevyskytla ani jednou celkem přibližně v jedné třetině textů (na pořad XTV připadá celkem 5 textů bez výskytu nespisovné varianty, zatímco pro Interview ČT24 je to 7 textů). Pro poznání rozdílností mezi pozorovanými jevy v obou vybraných pořadech je třeba se podívat na procentuální výskyt změny [í] > [ej] v jednotlivých textech. Můžeme vidět, že pásmo výskytu obecněčeské varianty zahrnuje u pořadu XTV celou širší stupnice výskytu, tedy pozorovali jsme texty jak s nulovým, tak se stoprocentním výskytem nespisovné varianty. Mezi mluvčími pořadu Interview ČT24 se nenašel žádný, u něhož by byl výskyt stoprocentní, pásmo výskytu je tedy od nuly do 78,05 %. Při bližším pohledu se nám dále potvrzuje domněnka, která vyplývá z Tabulky 12, a to tedy, že mluvčí pořadu XTV používali nespisovné varianty o něco častěji.

Výskyt varianty s *ej*- menší než 10 % se objevil v pořadu XTV ve třech případech. Dva případy pak spadají do rozmezí výskytu 10-60 % (konkrétně T11 s 23,07 % a T14 s 33,33 %), zbylých pět případů (v celkem pěti případech byl výskyt nulový) tedy spadá mezi texty, kde se nespisovná varianta objevila ve více než 60 %. Dva z těchto pěti textů se drží spodní hranice rozmezí (T5 a T15 s 62,5 % a 68,05 %), zatímco zbylé tři se blíží horní hranici (T1, T3 a T7 s pásmem výskytu od 89,55-100 %). Posledních pět zmiňovaných textů, v nichž přesáhl počet výskytů nespisovné varianty *ej*- hranici 60 %,

patří k mluvčím, o kterých jsme se zmiňovali již ve fonologickém oddíle. Čtyři mluvčí pocházejí z centrální oblasti Čech (tři původně z Prahy, jeden z Pardubic). Výjimku z pravidla tvoří opět Jaroslav Hutka (text T7), který pochází z Olomouce.

V pořadu Interview ČT24 je situace obdobná, nicméně můžeme pozorovat jistý posun směrem k mírně vyšší míře užívání spisovné varianty pozorovaného jevu. Tedy v sedmi případech jsme nezaznamenali výskyt žádný, ve čtyřech případech pak do 10 %. Do rozmezí mezi 10 % a 60 % procenty se dostaly celkem tři texty, ale v žádném z nich nepřesáhl výskyt nespisovné varianty 30 % (texty T18, 19 a 29 s výskytem od 18,91 % do 29,54 %). V textech tohoto pořadu pouze jeden text překonal hranici 60 %, a to T28, ve kterém byl mluvčím Roman Vaněk (původem z Prahy).

Souhrnně lze z výše uvedených poznatků vyvodit, že v devatenácti textech (8 pro XTalk, 11 pro Interview ČT24) se vyskytovala obecněčeská změna [í] > [ej] v rozmezí 0-8,33 %, byla tedy jevem okrajovým. Občasný charakter měla tato nespisovná varianta v celkem pěti textech (2 pro XTalk, 3 pro Interview ČT24), v nichž se vyskytla v rozmezí 18,91-33,33 %. Ve zbylých šesti textech (5 pro XTalk, 1 pro Interview ČT24) byla jevem převažujícím. Rozmezí se pohybovalo v širokém pásmu od 62,5 % do 100 %. Z tohoto stručného přehledu tedy vyplývá, že vyšší míra spisovnosti se váže spíše s texty vzešlymi z pořadu Interview ČT24.

Výše uvedená data, ze kterých vychází naše poznatky, jsme shrnuli do následující Tabulky 13:

Tabulka 13: Rozložení výskytu změny [í] > [ej] v absolutním konci slova

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s podílem varianty -ej 0–10 %	8 (5)	11 (7)
Počet textů s podílem varianty -ej 10–25 %	1	2
Počet textů s podílem varianty -ej 25–60 %	1	1
Počet textů s podílem varianty -ej 60–100 %	5 (1)	1 (0)

Údaje uvedené v Tabulce 13 jasně ukazují, že v obou sledovaných pořadech je výskyt sledované změny posunut směrem ke spisovnosti. Mezi všemi patnácti texty, které pocházejí z pořadu XTalk, je nadpoloviční počet přiřazen k pásmu výskytu do 25 %. Ve většině případů se tedy jedná o žádné, výjimečné či občasné a nepravidelné využití nespisovné varianty. Situace je podobná i v pořadu Interview ČT24, kde je počet textů spadajících do tohoto pásma ještě o čtyři vyšší. V širokém středním pásmu u obou pořadů nalzáme vždy pouze jeden text. Převahou nespisovné varianty se vyznačuje celkem šest textů, z nichž čtyři pocházejí z pořadu XTalk, zatímco pouze jeden z Interview ČT24. Shrňeme-li údaje vyplývající z tabulky, musíme poukázat na nerovnoměrnost rozdělení textů při sledování jevu pod pořadovým označením 2a. Široké středové pásmo je obsazeno velmi sporadicky (celkem dvěma texty), zatímco bohaté obsazení nacházíme při okrajích spektra výskytu. Okrajové pozice jsou obsazeny v mírně vyšší míře texty z pořadu XTalk (celkem 13) než Interview ČT24 (celkem 12), přičemž je ale distribuce těchto textů při porovnání jejich příslušnosti k zmíněným pořadům velmi nerovnoměrná. Zatímco u pořadu České televize spadá mezi výrazně nespisovné projevy pouze jeden text (celkem 8,33 % z 12 okrajových textů), tak u druhého zkoumaného pořadu to je textů pět (celkem 38,46 % z 13 okrajových textů). Je tedy viditelné, že při porovnávání textů z hlediska změny [í] > [ej] v absolutním konci slova nejde jen o posun zkoumaného vzorku jednoho pořadu směrem k nespisovnosti (jak by to bylo možné vnímat třeba při analýze výskytu protetického *v-*), ale o celkově vyšší rozdílnost ve využití spisovné varianty zkoumaného jevu v jednotlivých textech, což je jasně doloženo jak distribucí textů směrem ke krajním polohám na ose spisovnost a nespisovnost, ale také absencí textů v širokém přechodovém pásmu. Celkový rozdíl výskytu nespisovné varianty je tak mezi oběma pořady relativně vysoký, konkrétně 28,29 %.

U projevů, které bychom mohli charakterizovat jako celkově nespisovné, se nám výskyt změny [í] > [ej] objevil v téměř všech případech ve více než 60 % (jedná se o texty T1, 3, 5, 7, 15 a 28). Drobné výjimky tu tvořily texty T5 (mluvčím je John Bok), ve kterém

se vyskytla nespisovná varianta v 62,5 % případů, ale celkově by text patřil spíše mezi ty na pomezí spisovnosti a nespisovnosti, a T14 (mluvčím je Miloslav Rozner), který se naopak řadí mezi projevy nespisovné, ale výskyt této změny byl pouze třetinový (přesněji 33,33%), což si vysvětlujeme především jako důsledek *odpovědné role*, kterou Miloslav Rozner v pořadu zastával. Většina mluvčích, kteří jsou spojeni s výše uvedenými texty, je původem z Čech (z toho čtyři z Prahy a jeden z Pardubic). Výjimkou z pravidla je opět Jaroslav Hutka (text T7). V projevech, jež směřovaly ke spisovnosti, se změna [í] > [ej] projevovala jen velmi zřídka a desetiprocentní hranici přesáhla pouze ve třech případech. Jednalo se o Václava Klause, Jiřího Kobzu (oba z Prahy, texty T11 a T18) a Jaroslava Foldynu (z České Lípy, text T19). Výskyt varianty *-ej* je tedy spojen především s mluvčími, kteří jsou původem z Čech, a jejichž celkový projev se vzdaluje spisovnosti. Průnik na moravskoslezské území jsme zaznamenali spíše minimálně (největší zastoupení má text T20, a to celkem 7,69 % výskytu), stejně tak jako průnik do textů spisovných.

Spojitost mezi výskytem nespisovné varianty *-ej* a věkem či vzděláním mluvčího jsme nezaznamenali. Podobně jako u pozorování výskytu protetického *v-* můžeme mluvit o vysokém výskytu mezi mluvčími, kteří se narodili před rokem 1970 a nemají vysokoškolské vzdělání (jedinou výjimkou ve vzdělání je R. Šmucler), ale zdá se, že tato souvislost je spíše spojena s naším konkrétním výzkumným vzorkem a celkově nespisovnou povahou promluv, které by do věkem a vzděláním vytyčené kategorie zapadaly, než s touto konkrétní změnou [í] > [ej] v absolutním konci slova.

Co se týče rozdílů mezi muži a ženami, tak pouze v jediném případě byl u ženského mluvčího zaznamenán výskyt větší než 10 %. Jedná se o A. Nellis (text T29, výskyt 29,54 %), v jejichž promluvách se nespisovné varianty u zkoumaných jevů objevují mnohem častěji, než je tomu u ostatních žen, což lze vysvětlit celkovým charakterem její promluvy, která osciluje mezi spisovností a nespisovností. Tento rozdíl výskytu při sledování změny

[í] > [ej] v absolutním konci slova (ale i u ostatních sledovaných jevů) si dáváme do

spojitosti s jejím celoživotním působením v oblasti kultury, neboť, jak se zdá z našeho výzkumu zřetelné, lidé pohybující se v kultuře sahají pro nespisovné varianty častěji. Pokud rozdíl využití spisovné a nespisovné varianty zkoumaného jevu pod pořadovým označením 2a vyjádříme čísly, pak u žen z celkových 233 možností výskytu byla nespisovná varianta využita ve 20 případech (tj. 8,58 %), zatímco u mužů se vyskytlo 286 případů z celkových 938 (tj. 30,49 %). Výsledný rozdíl mezi užitím nespisovné varianty u mužů a žen činí 21,91 %.

Hledali jsme také souvislost výskytu nespisovné varianty s rolí mluvčího, přičemž jsme zjistili, že nejčastěji se obecněčeské *-ej* objevovalo v promluvách lidí, kteří zastávali roli *názoru* či *příkladu*, tedy prezentovali sebe, své zkušenosti či svůj názor. Naopak mluvčím, v jejichž promluvách se objevila vždy pouze spisovná varianta, můžeme přiřadit *odpovědnou roli* nebo roli *odborníka*. Tato situace koresponduje s jazykovým kódem, který je z hlediska rolí apriori předpokládán. Zbylé texty, v nichž byly nespisovné varianty zastoupeny méně než jednou třetinou, se standardnímu pojetí komunikačních rolí mírně vzdalují. Jedná se o texty, jejichž mluvčími byli V. Klaus, M. Rozner, J. Kobza, J. Foldyna a zmíněná A. Nellis (texty T11, 14, 18, 19 a 29). Všichni tito mluvčí (až na A. Nellis) jsou politici, kteří zastávají *odpovědnou roli*, což předpokládá využití spisovného jazykového kódu. Rozmezí výskytu u těchto mluvčích je nicméně pouze 18,91-33,33 %, což stále ukazuje na dominantní zastoupení spisovných variant, a tudíž se od očekávání stanovených komunikačních rolí příliš nevzdalujeme.

Promluva moderátorů obou zkoumaných pořadů se od sebe opět lišila, tentokrát více než při pozorování výskytu protetického *v-*. Konkrétně činil rozdíl ve využití nespisovné varianty mezi oběma moderátory celkem 12,37 %, což je vůbec jeden z největších rozdílů mezi promluvou obou moderátorů, který se v průběhu našeho výzkumu projevil. Luboš Xaver Veselý použil nespisovné *-ej* na absolutním konci slova v celkově sedmnácti případech, přičemž celých dvanáct případů se objevilo v rozhovoru

s Jiřím Babicou, což byl rozhovor vedený s velkou mírou familiárnosti, jak bylo uvedeno výše. Naopak v rozhovoru s F. R. Čechem se nevyskytl žádný případ obecněčeského *-ej*, což je pozoruhodné, neboť se jednalo o jeden z rozhovorů, ve kterém byl výskyt nespisovných variant velmi vysoký, což se ve většině případů odráží i do míry spisovnosti moderátora. Je obtížné říci, zda je moderátor ovlivňován hostem, či host moderátorem, ale tato skutečnost, že i přes velmi nespisovný projev hosta se moderátor ne ve všech sledovaných jevech s hostem shoduje ve větší míře užití nespisovné varianty, by mohla vést k domněnku, že moderátor je zde více ovlivněn hostem (ne nutně jeho promluvou, ale spíše tím, jak dobře se s hostem zná), ale stále si uvědomuje svou roli *moderátora* a její jazykové požadavky. Tomuto tvrzení nahrává i fakt, že v našem výzkumném vzorku pořadu XTalk je ve většině rozhovorů výskyt nespisovných variant velmi ojedinělý, případně žádný, tudíž vyskytují se právě tam, kde to sám moderátor uznává za vhodné. Je pravdou, že v rozhovoru s F. R. Čechem (text T1) byla atmosféra přece jenom o něco méně familiární než u J. Babici (text T3). Toto tvrzení můžeme doložit jak zvýšeným množstvím užitých nespisovných variant sledovaných jevů, tak také obecně vyšší počtem potencionálních výskytů (37 potencionálních výskytů všech sledovaných jevů v T1, ale celkem 55 v T3), což poukazuje na to, že se nejednalo o standardní profesionální interview, ve kterém je pásmo promluvy moderátora minimalizováno na úkor hosta, ale spíše o rozhovor přátelského charakteru (častý smích, familiární narážky, osobní témata), ve kterém se očekává, že poměr času promluv mezi oběma zúčastněnými bude vyrovnanější. V dalších rozhovorech, kde se vyskytlo nespisovné *-ej* v promluvě moderátora, bylo jeho procentuální zastoupení nízké. Za zmínku stojí snad jen rozhovory s J. Ovčáčkem, J. Bokem a P. Čihákovou (texty T4, 5 a 12), ve kterých se výskyt pohyboval od 15,38 % do 25 %. Jednalo se v těchto případech ale o jevy spíše vycházející ze situace, která v rozhovoru vznikla. Konkrétně v T4 komentoval moderátor velice dobrou náladu J. Ovčáčka slovy: „... jste nějaký rozjařený“. V T5 se jednalo o slovo „rychlejš“, které zaznělo poté, co host skočil moderátorovi do řeči a začal odpovídat na pouze částečně položený dotaz. Jedině v případě P. Čihákové nedošlo podle našeho názoru k užití slova „opatrněj“ vlivem projevu hosta či náhlou změnou situace. I zde budeme v případě analýzy výskytu změny [í] > [ej] v absolutním konci slova v promluvě D. Takáče

stručnější, neboť jsme tuto změnu zaznamenali pouze v jednom jediném případě, a to v textu při rozhovoru s A. Nellis (text T29), ve kterém po zábavné výpovědi hosta následoval krátký smích, přičemž moderátor následně navázal slovy „animovanéj film“. Tato nespisovná varianta se tedy vyskytla v situaci emočně vypjatější, ve které moderátor vybočil (pravděpodobně mimoděk) ze své profesionality a ve snaze pokračovat v seriózním rozhovoru bez prodlení využil zmíněné slovní spojení.

Porovnáme-li naše výsledky s daty výzkumu P. Sojky, který uvádí výskyt nespisovného *-ej* ve 29,02 %¹⁷⁰, zjistíme dva následující poznatky. Zprůměrujeme-li výsledky vycházející z pořadu XTalk a Interview ČT24, dostaneme číslo 26,13 %, tedy blížíme se výsledkům P. Sojky. Necháme-li ale výsledky vycházející z obou pořadů zvlášť, tak se nám ukazuje značná rozdílnost, neboť nespisovná varianta se v promluvě hostů v pořadu XTalk objevila ve 40,07 %, zatímco v Interview ČT24 pouze v 11,78 %. V MMČ nalézáme potřebná data o výskytu obecněčeské varianty *-ej* v N sg., a to 92 % u životných a 85 % u neživotných.¹⁷¹ MSC1 uvádí výskyt v mluvené češtině v prostředí Čech u typu *mladej* 91 %.¹⁷²

2.4.2.1.2 Změna [í] > [ej] v konci slova před souhláskou

Změnu [í] > [ej] v konci slova před souhláskou jsme zaznamenali celkově ve čtyřech základních pozicích. Jednalo se o G a L plurálu (dále jen pl.) (typ *dobrejch*), dále menší výskyt v D pl. (typ *dobrejm*) a v instrumentálu (dále jen I) pl. (typ *dobrejma*). V našem výzkumném vzorku jsme sledovali také výskyt změny [í] > [ej] u slovesa *být*, a to z důvodů uvedených výše. Ačkoliv se jedná o změnu probíhající na jiné pozici ve slově, docela jasně se ukázalo, že pokud mluvčí ve své promluvě užívá nespisovných jevů ve větší míře (tedy nejde o vyloženě ojedinělý výskyt, který je dán přeroknutím, změnou situace ve studiu apod.), pak také nejspíše užije obecněčeské *bejt* (ve všech námi sledovaných textech, které jsme charakterizovali jako tíhnoucí k nespisovnosti nebo nespisovné se vyskytl tento tvar). Výsledky pozorování výskytu *-ej-* u slovesa *být* (tvar

---

¹⁷⁰ Sojka, 2012, str. 78

¹⁷¹ Šonková, 2008, str. 103

¹⁷² Cvrček a kol., 2015, str. 242

bejt) jsme se rozhodli zahrnout do tohoto oddílu a pokusili jsme se je zhodnotit společně se změnou [í] > [ej] v konci slova před souhláskou.

Následující Tabulka 14 přináší celkový přehled této změny v námi zkoumaných textech:

Tabulka 14: Přehled výskytu změny [í] > [ej] v konci slova před souhláskou

XTalk		Interview ČT24	
Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření	Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření
T1	100 % (10/10)	T16	0 % (0/11)
T2	6,06 % (2/33)	T17	0 % (0/28)
T3	93,3 % (14/15)	T18	11,11 % (3/27)
T4	0 % (0/24)	T19	15,38 % (2/13)
T5	46,42 % (13/28)	T20	0 % (0/39)
T6	0 % (0/23)	T21	8,7 % (2/23)
T7	90,91 % (10/11)	T22	0 % (0/39)
T8	15,38 % (2/13)	T23	0 % (0/35)
T9	0 % (0/31)	T24	0 % (0/24)
T10	0 % (0/8)	T25	0 % (0/23)
T11	5,88 % (1/17)	T26	0 % (0/34)
T12	0 % (0/17)	T27	0 % (0/39)
T13	0 % (0/22)	T28	66,67 % (18/27)
T14	66,67 % (8/12)	T29	37,5 % (9/24)
T15	68,18 % (30/44)	T30	0 % (0/36)
Celkový podíl obecněčeské varianty -ejX	29,22 % (90/308)	Celkový podíl obecněčeské varianty -ejX	6,78 % (34/501)
Celkový podíl obecněčeské varianty -ejX v obou pořadech		15,32 % (124/809)	

K těmto údajům připojujeme ještě další statistická data, která obsahují informace o pásmu výskytu obecněčeské varianty, o počtu textů s absolutní dominancí obecněčeské varianty a o počtu textů s nulovým výskytem obecněčeské varianty:

Tabulka 15: Další údaje k výskytu změny [í] > [ej] v konci slova před souhláskou

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s potenciálním výskytem změny [í] > [ej] v konci slova před souhláskou	15 (308 výskytů)	15 (501 výskytů)
Pásmo výskytu OČ varianty (v %)	0-100	0-66,67
Počet textů s absolutní dominancí OČ varianty	1	0
Počet textů s nulovým výskytem OČ varianty	6	10

Z údajů vyplývajících z obou tabulek je celkem zřejmé, že absolutní převahu má obecněčeská varianta pouze v jednom ze všech třiceti zkoumaných textů. Tento text se vyskytl v pořadu XTalk a ačkoliv je jediným, ve kterém využití nespisovných variant bylo stoprocentní, tak i některé další texty se absolutní dominancí blíží. Alespoň jeden výskyt byl zaznamenán v celkem čtrnácti textech. V devíti případech se jednalo o texty vycházející z pořadu XTalk, zatímco zbylých pět z pořadu Interview ČT24. Těsná nadpoloviční většina textů (celkem 16) tedy neobsahovala tuto nespisovnou změnu ani v jednom případě. Další tři texty vykazují výskyt *-ejX* nižší než 10 %, spadají tedy do kategorie, kde se tato změna vyskytuje opravdu ojediněle (T2 a T11 z pořadu XTalk, T21 z Interview ČT24). Pět textů je zařazeno v pásmu výskytu od 11,11-46,42 %, přičemž dva bychom zařadili opět k XTalk a zbylé tři k druhému sledovanému pořadu. Z těchto dat nám tedy vyplývá, že celkem v šesti textech se změna [í] > [ej] v konci slova před souhláskou vyskytuje většinově (konkrétně tyto texty spadají do pásma výskytu 66,67-100 %). Patrný je opět rozdíl mezi oběma sledovanými pořady. Zatímco mezi texty, které patří k mluvčím, jenž byli hosty v pořadu XTalk, se objevil výskyt v tomto pásmu celkem v pěti případech, v textech patřících k pořadu Interview ČT24 pouze v případě jediném. Opět můžeme sledovat značnou disproporci, co se týče distribuce výskytu tohoto nespisovného jevu. Přestože je střední pásmo výskytu (10-60 %) zastoupeno relativně rovnoměrně texty z obou sledovaných pořadů, okrajová pásma výskytu (0-10 % a 60-100 %) ukazují zmíněnou nerovnoměrnost.

Celkově můžeme shrnout, že varianta *-ejX* je v devatenácti případech jevem okrajovým (8 pro XTalk, 11 pro Interview ČT24), neboť se vyskytuje v pásmu 0-10 %. V širokém středovém pásmu výskytu zaujalo pozici celkem pět textů (2 pro XTV, 3 pro Interview ČT24), je v nich tedy výskyt nespisovné varianty zkoumaného jevu s pořadovým číslem 2b občasný a spíše nepřevažující. Zbýlých šest textů (5 pro XTV, 1 pro Interview ČT24) pak spadá do posledního pásma, ve kterém můžeme mluvit o převažujícím a pravidelném výskytu této změny. Tyto údaje jsou shrnuty v následující Tabulce 16:

Tabulka 16: Rozložení výskytu změny [í] > [ej] v konci slova před souhláskou

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s podílem varianty <i>-ejX</i> 0–10 %	8 (6)	11 (10)
Počet textů s podílem varianty <i>-ejX</i> 10–25 %	1	2
Počet textů s podílem varianty <i>-ejX</i> 25–60 %	1	1
Počet textů s podílem varianty <i>-ejX</i> 60–100 %	5 (1)	1 (0)

Z tabulky nám jasně vyplývá, že v textech obou pořadů dominuje spisovná varianta *-iX*, ačkoliv určitou rozdílnost distribuce textů mezi oběma pořady, vzhledem k výskytu zkoumané nespisovné varianty *-ejX*, vidět můžeme. Podobně jako u pozorování výskytu změny [í] > [ej] v absolutním konci slova (zkoumaný jev 2a) je středové pásmo výskytu na texty poměrně chudé. Spadá sem pouze šest textů, ačkoliv celkové rozpětí zahrnuje pásmo 10-60 %. Poukazuje se nám tu na jev, který budeme moci sledovat i dále. Jelikož se texty hromadí obvykle u krajních poloh na ose spisovnost a nespisovnost, vyplývá nám z toho fakt, že mluvčí se obvykle ve své promluvě přibližují jednomu, nebo druhému pólu. Je těžké říci, zda se jedná o jev uvědomovaný (mluvčí se cíleně snaží využívat pouze jednoho jazykového kódu, vybírat si jazykové prostředky do něj patřící a nemísit kódů více, neboť to chápe jako nežádoucí), nebo k němu dochází mimoděk.

Nespisovná varianta *-ejX* se ve více než polovině případů vyskytovala pouze v textech, které charakterizujeme celkově jako nespisovné (texty T1, 3, 7, 14, 16 a 28). Střední

hodnoty výskytu vykazovaly v podstatě pouze texty T5 (46,42 %) a T29 (37,5 %), tudíž výskyt této změny opět koresponduje s jazykovým charakterem obou textů, jenž by se dal vyjádřit jako oscilování mezi spisovností a nespisovností. Mezi texty spisovné se tato změna dostávala pouze omezeně, výskyt byl v pásmu 5,88-15,38 %, což znamená jeden až dva výskyty nespisovné varianty na celkový počet výskytů. Pokud se pokusíme dát naše data do souvislosti se stupnicí od Sgalla a Hronka, pak bychom mohli říci, že se potvrdilo zařazení obecněčeského *-ejX* na stupeň (b).

Mezi texty, jejichž mluvčí byly původem z oblasti Moravy, se nespisovná varianta objevila pouze u textů T7 a T8. Specifický idiolekt Jaroslava Hutky (text T7) jsme zmiňovali již výše a tedy si jím vysvětlujeme i tento velký výskyt změny *-ejX* v jeho projevu (90,91 %). Relevantněji na první pohled působí projev Pavla Kováčíka (text T8), ve kterém nebyl procentuální (15,38 %) ani absolutní (2 případy ze 13) výskyt nikterak velký. Nespisovná varianta se objevila ve dvou případech, a to konkrétně u slovního spojení „malejch dětí“ a slovesa *bejt*. U ostatních mluvčích pocházejících z oblasti Moravy, kteří byli součástí našeho výzkumného vzorku, jsme výskyt této změny nezaregistrovali. Sgall s Hronkem řadí tento jev na stupeň (3), s čímž souhlasíme, neboť pokud vezmeme v potaz, že u mluvčích z Moravy se tento jev vyskytl pouze u výše zmíněných dvou, přičemž J. Hutka mluví specifickým idiolektem, tak se skutečně jedná o jev rozšířený na území Čech a západní Moravy¹⁷³ (P. Kováčík pochází z Třebíče, jenž leží na hranici Moravy a Čech).

Při posuzování faktoru pohlaví a jeho vlivu na výskyt nespisovných variant zkoumaného jevu jsme došli k podobným závěrům jako u [í] > [ej] v absolutním konci slova. Pouze u dvou ženských mluvčích byl zaznamenán nějaký výskyt obecněčeského *ejX*-. První je Alexandra Udženija (text T21), u níž jsme dvakrát zaznamenali použití slovesa *bejt*. Jedná se o mluvčí, která pochází ze srbského Bělehradu, nicméně díky tomu, že naprostou většinu dětství i dospělého života prožila v Praze, dá se použití slovesa *být* ve zmíněném obecněčeském tvaru vysvětlit právě vlivem českého

---

¹⁷³ Sgall, Hronek, 1992, str. 32

jazykového prostředí na osobu s odlišným mateřským jazykem (žijící v primárně srbskojazyčné rodině). Druhým případem je A. Nellis (text T29), která svým projevem opět jako jediná z ženských mluvčích překročila hranici 10 %. Souhrnně se u mluvčích ženského pohlaví objevilo 151 možností výskytu, z nichž v 11 případech byla využita obecněčeská varianta *-ejX*. U mužů jsme vypočetli 658 výskytů, přičemž nespisovná varianta byla použita ve 113 z nich. Rozdíl výskytu nespisovné varianty mezi muži a ženami vyjádřený v procentech je 9,89 %, což je přibližně dvakrát méně než u změny [í] > [ej] v absolutním konci slova. Nicméně poznatek navazuje na předešlá zjištění, která ukazují na vyšší výskyt nespisovných variant zkoumaných jevů u mužů.

Z nám dostupných dat by bylo možné usoudit, že se ve zvýšené míře *-ejX* objevuje hlavně u mluvčích se středoškolským či nižším stupněm dokončeného vzdělání, nicméně ne jenom. Každopádně z celkem šesti textů, které vykazaly výskyt nespisovného tvaru ve více než 60 % případů, bylo pět ze šesti vyprodukováno mluvčími se středoškolským nebo nižším vzděláním, zatímco pouze jeden patří k absolventovi vysoké školy. V menší míře se ale nespisovný jev vyskytuje mnohdy i u mluvčích s dokončenou vysokou školou. Tady máme na mysli P. Kováčika, J. Kobzu a A. Nellis (texty T8, 18 a 29), u kterých se obecněčeské *-ejX* vyskytlo v pásmu 11,11-37,5 %. Opět nelze jasně říci, že vzdělání je zásadním faktorem, jež ovlivňuje užití spisovného kódu, ale řekněme, že s vyšším vzděláním je výběr spisovné varianty spojen častěji.

Co se týče faktoru věku, nedokázali jsme ani v tomto případě najít zásadní souvislost. Texty, ve kterých se prokázal výskyt nespisovné varianty zkoumaného jevu 2b, patřily k mluvčím různého věku. Nejčastěji spadali do kategorie narozených v 60. a 70. letech, ale to je dáno především tím, že mezi roky 1961-1980 se narodila většina našich respondentů (celkem 17 ze 30). V souvislosti s rolí, jíž mluvčí v rozhovorech zastávají, se hodnocení výskytu *-ejX* poměrně blízce shoduje s hodnocením výskytu *-ej*. I zde se nespisovná varianta projevila ve zvýšené míře především u mluvčích, kteří zastávali roli *názoru a příkladu*. Zmiňme pouze jednu výjimku, kterou je projev M. Roznera (text

T14) s 66,67 % výskytu nespisovné varianty. Procento je přesně dvojnásobně větší než u změny *-ej*, což je z většiny způsobeno započtením nespisovného tvaru slovesa *být* (vyskytlo se celkem 3 krát z celkových osmi případů).

Oproti změně [í] > [ej] v absolutním konci slova pozorujeme u typově stejné změny, ale v konci slova před souhláskou, menší rozdíl mezi výskytem nespisovných variant v promluvách obou moderátorů. Moderátor XTalk využil obecněčeskou variantu v 5 % případů, což jsou celkově tři případy. Konkrétně se jednalo o rozhovory s F. R. Čechem (text T1; slovo „bejt“, které následovalo po komické výpovědi hosta v uvolněné atmosféře ve studiu) a J. Babicou (text T3; v hovoru ohledně zpracování ledvinek zazněla věta, kterou chtěl zároveň moderátor naznačit odtažitost až odpor k močovým z ledvinek vycházejících: „... od těch bílejších věcí.“), což jsou interview značně uvolněná a neformální, jak jsme vysvětlili výše. Třetí výskyt nespisovné varianty *-ejX* jsme zaznamenali v rozhovoru s P. Čihákovou (text T12), ve které větou „Co by to tak mohlo bejt?“ chtěl moderátor parafrázovat možné přemýšlení čtenáře nad titulem knihy. V promluvě moderátora pořadu Interview ČT24 jsme pozorovali opět výskyt nižší, který byl realizován pouze jedním jediným případem (0,66% z celkového počtu výskytů). Jednalo se o rozhovor s J. Kobzou (text T18), při němž jsme zaznamenali otázku položenou jako parafrázi slov italského ministra zahraničí, v níž se objevila následující část věty: „... na základě nějakých kvót“. Všechny zmíněné příklady tedy spojuje, že nespisovná varianta byla využita cíleně v situacích, které k tomu vybízely (u textů T1 a T3 vidíme spojitost především s familiárností celého rozhovoru, zatímco u textů T12 a T18 se jedná o parafráze, které měli přiblížit původce smyšlené parafráze, a to tedy školáka přemýšlejícího nad názvem knihy a politika žádajícího o přijetí migrantů svého politického kolegu ze spřátelené a ideově podobně zaměřené strany). Souhrnně je tedy rozdíl výskytu 4,33 %, což je odlišnost minimální a můžeme tedy říci, že pokud byli hosté ovlivňováni ve výběru jazykového kódu moderátorem, tak v případech obou moderátorů to bylo ovlivňování téměř stejné, které by spíše tlačilo na užití spisovných variant.

Porovnáním našich výsledků s výzkumem P. Sojky dojdeme k zásadní shodě. P. Sojka uvádí výskyt nespisovné varianty v 13,20 %¹⁷⁴, zatímco my přicházíme s výskytem v 15,32 % případů. Procentuální výskyt obecněčeského *-ejX* je v obou výzkumech téměř shodný, rozdíl 2,12 % je v rámci statistické chyby. Stejně jako v předchozím oddíle, i zde pozorujeme zásadní rozdíl průměrného výskytu obecněčeské varianty mezi oběma sledovanými pořady. Zatímco v XTalk procentuální vyjádření činí 29,22 %, u Interview ČT24 pouze 6,78 %. V MMČ nacházíme údaj pouze pro variantu *-ejch* v G pl. u životných maskulin, která je 75 %.¹⁷⁵ MSC1 se věnuje tvarům *mladejch* (75 %), *mladejm* (75 %) a *mladejma* (84 %).¹⁷⁶

2.4.2.1.3 Celkový přehled změny [í] > [ej]

Po analýze změny [í] > [ej] v absolutním konci slova a v konci slova před souhláskou se podívejme na shrnutí, které můžeme z dostupné analýzy vyčíst. Pokusíme se také ještě souhrnně porovnat v této části naše výsledky a data ze tří námi vybraných referenčních výzkumů. Pro celkový přehled uvádíme následující Tabulku 17:

Tabulka 17: Změna [í] > [ej] v T1–30 a ve všech použitých referenčních zdrojích

	[í] > [ej] v absolutním konci slova	[í] > [ej] v konci slova před souhláskou
T1-15 (XTalk)	40,07 %	29,22 %
T16-30 (Interview ČT24)	11,78 %	6,78 %
T1-30 (oba pořady)	26,13 %	15,32 %
Výzkum P. Sojky	29,02 %	13,20 %
MSC1	± 90 %	± 80 %
MMČ	± 90 %	> 50 %

Z uvedených dat jasně vyplývá, že změna [í] > [ej] se projevuje mnohem častěji v absolutním konci slova a zásadně méně často (zhruba o 50 %) v konci slova před souhláskou. Námi nasbíraná data vykazují blízkou shodu s daty, která byla představena

¹⁷⁴ Sojka, 2012, str. 81

¹⁷⁵ Šonková, 2008, str. 90

¹⁷⁶ Cvrček a kol., 2015, str. 242

Pavlem Sojkou, ale to platí pouze tehdy, pokud využijeme průměrné výsledky z obou pořadů. Všimněme si tedy nápadného rozdílu v hodnotách výskytu u jednotlivých zkoumaných pořadů, které se od sebe zásadně liší. Důvody, ze kterých vyplývá odlišná distribuce nespisovných *-ej* a *-ejX* mezi pořady, bychom mohli hledat v samotných moderátorech a jejich odlišném stylu moderování, ale především ve skladbě hostů, neboť z předchozích oddílů naší analýzy vyplývá, že se nejedná o obecně vyšší frekvenci nespisovných variant sledovaných jevů v XTV u všech hostů, ale pozorujeme mezi spisovností pozvaných velké rozdíly, tudíž výsledné procento není dáno tím, že by každý host používal větší množství nespisovných variant, ale tím, že v pořadu XTalk se objevilo více hostů, jejichž projev je výrazně nespisovný (konkrétně se jedná o T1, 3, 7, 14, 15 v XTalk proti T28 v Interview ČT24).

Výrazná rozdílnost je také v případě porovnání našich výsledků s korpusovými daty MSČ1 a MMČ, což pravděpodobně souvisí s odlišným typem textů, ze kterých data vycházejí. Výrazně nižší hodnoty jsou u našich textů, které lze charakterizovat jako polopřipravené a polooficiální, což v kontrastu s neformálními a nepřipravenými projevy v MSČ1 i MMČ poukazuje na skutečnost, že tvary s *-ej* a *-ejX* jsou vnímány jako nespisovné, tudíž pro určité typy textů nevhodné. Se zvyšující se oficiálností a připraveností projevu se snižuje frekvence jejich užití mluvčími, kteří vnímají jako vhodnější užití spisovné varianty.

Následující tabulka porovnává data z výzkumu sledovaných jevů 2a a 2b u výrazně spisovných a výrazně nespisovných textů:

Tabulka 18: Výskyt změny [í] > [ej] u výrazně spisovných a nespisovných textů

	[í] > [ej] v absolutním konci slova	[í] > [ej] v konci slova před souhláskou
T7	100 %	91,91 %
T28	78,05 %	66,67 %
T4	0 %	0 %
T23	0 %	0 %
T 1-30	26,13 %	15,32 %

Tabulka jasně ukazuje, že mezi texty výrazně nespisovnými (T7 a T28) a texty mířícími k absolutní spisovnosti (T4 a T23) je propastný rozdíl, což potvrzuje fakt, že do textů absolutně spisovných (či mířících k ní) se obecně česká varianta spíše nedostává. Pokud jsme zaznamenali výskyt nespisovné varianty v takovém projevu, pak se jednalo o případy, které bychom mohli označit za výjimky.

Co se týče promluvy moderátorů, již výše jsme uvedli, že rozdíl vnímat můžeme, byť ne příliš velký. Souhrnně tedy je možno konstatovat, že změna [í] > [ej] v obou zkoumaných pozicích se projevovala u moderátorů jen okrajově, přičemž více byla použita L. X. Veselým (pro *-ej* 12,78 %; pro *-ejX* 5 %) než D. Takáčem (pro *-ej* 0,5 %; pro *-ejX* 0,66 %), jehož projev byl téměř absolutně spisovný, co se této změny týče. Vliv na výskyt nespisovných jevů mělo také to, že byly použity v rámci parafrází, a to především L. X. Veselým. Pravděpodobně mohl projev moderátora XTV ovlivnit promluvy jeho hostů ve smyslu zvýšené frekvence těchto nespisovných variant, ale jak vyplývá z bližší analýzy v předchozích oddílech, není možné to s jistotou říci, neboť nedocházelo k užití nespisovné varianty hostem bezprostředně poté, co ji použil moderátor.

2.4.2.2 Změna [é] > [í]

Dlouhé staročeské hlásky se vyznačovaly tendencí k větší zavřenosti, což se týkalo i vokálu *é*. V souvislosti s neexistencí systémového protějšku *ó* se tato tendence projevila tím, že došlo pravděpodobně v průběhu 14. století k úžení [é] > [í].¹⁷⁷ V 15., ale potom hlavně v 16. století již vznikala řada textů, které tuto změnu obsahovaly, tedy máme z této doby větší množství dokladů sledované změny. Teprve na přelomu 16. a 17. století se ustálil spisovný stav (u některých slabik i později). Změna nepostihla celé území dnešní České republiky, ale projevila se především důsledně v celých Čechách a na

---

¹⁷⁷ Balhar, Jančák, 2005, str. 108

Moravě ve středomoravských nářečích. Nezasáhla tedy nářečí východomoravská a až na výjimky ani moravskoslezská.¹⁷⁸

Sgall a Hronek charakterizují změnu [é] > [í] jako jeden z hlavních znaků, který odlišuje obecnou češtinu od spisovné.¹⁷⁹ Hronek dále tvrdí, že tato změna probíhající v koncovce je jevem, který je v obecné češtině vůbec jeden z nejfrekventovanějších.¹⁸⁰ V našem výzkumu, a tedy i v naší analýze, jsme se přidrželi rozlišení výskytu této změny v absolutním konci slova (-*i*) a v konci slova před souhláskou (-*iX*), ačkoliv Hronek sám tuto rozdílnost pozice výskytu v potaz nebere. Stejně jako u změny [í] > [ej] jsme nesledovali výskyt zúženého -*i*- v kmenech slov vzhledem k tomu, že tato varianta byla u některých slov již kodifikována (P. Sojka dává jako příklady *kamínek*, *polívka*, *líp*, *míň*), což by výzkum komplikovalo.¹⁸¹

Zatímco u změny [í] > [ej] rozlišuje Sgall a Hronek v koncovce pozici absolutního konce slova a konce slova před souhláskou (především proto, že jsou hodnoceny na stupnici rozdílně), u změny [é] > [í] tyto dvě pozice nerozlišují a přisuzují jim hodnotu (1)(a). Znamená to tedy, že se jedná o jev běžně užívaný na téměř celém území češtiny, který proniká i do hovoru, jenž je chápán jako spisovný.¹⁸²

---

¹⁷⁸ Lamprecht, Šlosar, Bauer, 1986, str. 114–115

¹⁷⁹ Sgall, Hronek 1992, str. 30

¹⁸⁰ Sgall, Hronek 1992, str. 25

¹⁸¹ Sojka, 2012, str. 84

¹⁸² Sgall, Hronek, 1992, str. 31

2.4.2.2.1 Změna [é] > [í] v absolutním konci slova

Tato změna se projevuje obvykle v ženských tvarech G, D, L sg., ale také u N a akuzativu (dále jen A) v plurálových tvarech přídavných jmen a zájmen adjektivní deklinace, nicméně zde i v N pl. rodu mužského neživotného. Pozorovat ji můžeme dále v singulárových tvarech N a A rodu mužské životného i neživotného.

Následující Tabulka 19 přináší souhrnný přehled výskytu změny [é] > [í] v absolutním konci slova v námi analyzovaných textech:

Tabulka 19: Přehled výskytu změny [é] > [í] v absolutním konci slova

XTalk		Interview ČT24	
Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření	Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření
T1	100 % (32/32)	T16	0 % (0/17)
T2	15,55 % (14/90)	T17	1,3 % (1/77)
T3	96 % (48/50)	T18	18,67 % (14/75)
T4	1,77 % (2/113)	T19	13,04 % (9/69)
T5	42,1 % (40/95)	T20	18,48 % (17/92)
T6	0 % (0/66)	T21	8,22 % (6/73)
T7	91,43 % (64/70)	T22	0 % (0/102)
T8	1,25 % (1/80)	T23	0,95 % (1/105)
T9	1,22 % (1/82)	T24	3,88 % (5/129)
T10	7,84 % (4/51)	T25	0 % (0/67)
T11	14,63 % (12/82)	T26	1,02 % (1/98)
T12	22,86 % (16/70)	T27	0 % (0/111)
T13	7,69 % (3/39)	T28	82,43 % (61/74)
T14	67,74 % (42/62)	T29	31,08 % (23/74)
T15	78,35 % (76/97)	T30	1,53 % (2/130)
Celkový podíl obecněčes. varianty -í	32,9 % (355/1079)	Celkový podíl obecněčes. varianty -í	10,82 % (140/1293)
Celkový podíl obecněčeské varianty -í v obou pořadech		20,86 % (495/2372)	

Tyto údaje doplňujeme statistickými daty o pásmu výskytu obecněčeské varianty a počtu textů s absolutní převahou nebo absencí OČ varianty:

Tabulka 20: Další údaje k výskytu změny [é] > [í] v absolutním konci slova

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s potenciálním výskytem změny [é] > [í] v absolutním konci slova	15 (1079 výskytů)	15 (1293 výskytů)
Pásmo výskytu OČ varianty (v %)	0-100	0-82,43
Počet textů s absolutní dominancí OČ varianty	1	0
Počet textů s nulovým výskytem OČ varianty	1	4

V první řadě je třeba upozornit na to, že potenciální počet výskytů na jeden text je poměrně vysoký (na jeden text připadá 79 výskytů). Počet výskytů se mezi jednotlivými pořady mírně liší. V interview ČT24 jsme zaznamenali přibližně o jednu pětinu více výskytů, než tomu bylo u XTalk, což si vysvětlujeme jednoduše tím, že pořad veřejnoprávní České televize má o několik minut větší časovou dotaci, na což jsme upozorňovali již dříve. Dle výše představených údajů je patrné, že se sledovaná změna projevila v celkem dvaceti pěti textech, z nichž čtrnáct připadá na texty vzešlé z pořadu XTalk, zatímco zbylých jedenáct na texty z pořadu Interview ČT24. V celkem pěti případech jsme nezaznamenali tedy ani jeden výskyt obecněčeského *-í* (na pořad XTalk připadá pouze 1 text bez výskytu nespisovné varianty, zatímco na Interview ČT24 jsou to 4 texty), stoprocentní výskyt se objevil pouze jednou, a to v rozhovoru televize XTV s F. R. Čechem, ale nutno dodat, že některé další texty se absolutní dominancí nespisovné varianty velmi blížily (konkrétně u T3 a T7, ve kterých jsou mluvčími J. Babica a J. Hutka, byl výskyt vyšší než 90 %).

Zaměříme-li se na konkrétnější rozložení textů v rámci sledované změny, pak musíme konstatovat, že obecněčeská varianta *-í* je alespoň jedním výskytem zastoupena v jedenácti textech (z toho 5 připadá na XTalk a 6 na Interview ČT24), u nichž byl celkový výskyt nižší než 10 %. Osm textů je rozloženo v pásmu výskytu 13,04-42,1 %, u

přičemž jsou rovnoměrně distribuovány mezi oba sledované pořady. Výskyt nad 50 % u změny [é] > [í] v absolutním konci slova se projevily u šesti textů (5 pro XTalk, pouze 1 pro Interview ČT24), u čtyřech z nich přesáhl 80 % (1 pro Interview ČT24, zbytek pro XTalk).

Na základě výše uvedených dat tedy můžeme hovořit o tom, že v šestnácti textech (6 pro XTalk, 10 pro Interview ČT24) je zkoumaná změna [é] > [í] v absolutním konci slova jevem okrajovým, neboť měla frekvenci zastoupení menší než 10 %. Jako jev občasný ji lze vnímat u osmi textů, jejichž výskyt se pohyboval mezi 13,04 a 42,1 % (celkem 4 texty z pořadu XTalk v pásmu 14,63-41,1 % a zbylé 4 texty z pořadu Interview ČT24 v pásmu 13,04-31,08 %). Pásmo 67,74-100 %, ve kterém uvízlo zbylých šest textů (5 pro XTalk a 1 pro Interview ČT24), je charakteristické zvýšeným výskytem nespisovné varianty, a tudíž lze hovořit o pravidelném výskytu obecněčeské varianty *-í* u těchto textů.

Následující tabulka uvádí rozložení změny [é] > [í] v absolutním konci slova v analyzovaných textech:

Tabulka 21: Rozložení výskytu změny [é] > [í] v absolutním konci slova

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s podílem varianty <i>-í</i> 0–10 %	6 (1)	10 (4)
Počet textů s podílem varianty <i>-í</i> 10–25 %	3	3
Počet textů s podílem varianty <i>-í</i> 25–60 %	1	1
Počet textů s podílem varianty <i>-í</i> 60–100 %	5 (1)	1 (0)

I v tomto případě, podobně jako při analyzování změny [í] > [ej] v absolutním konci slova, je vidět určitá polarizace v distribuci textů na základě výskytu nespisovného *-í*, ačkoliv přece jen méně výrazná. V širokém středovém pásmu je zastoupeno osm textů, zatímco zbylých dvacet dva je rozděleno do pásem krajních (16 do pásma 0-10 %, 6 do pásma 60-100 %). Shodně tedy můžeme tvrdit, že i zde je výskyt posunut směrem ke spisovnosti (u více než poloviny textů je sledovaná změna jevem okrajovým), což je na

druhou stranu očekávatelné, neboť zkoumáme texty polopřipravené a polooficiální. Oproti změně *-ej* ve stejné pozici sledujeme pokles výskytu *-í* a celkově větší míru spisovnosti, což je vyjádřeno i v celkovém procentuálním výskytu nespisovné varianty, která je u změny *-í* v absolutní konci slova menší o 5,27% než u změny *-ej*, což konkretizováno na pořady dělá rozdíl 7,17 % u XTalk a pouze 0,96 % u Interview ČT24.

Na Sgallově a Hronkově stupnici je tato změna zařazena na stupeň (1)(a), v čemž se s autory ne zcela shodujeme. Texty, které lze charakterizovat jako převážně spisovné, prokazovaly v naprosté většině výskyt obecněčeského *-í* ve frekvenci menší než 10 %, nicméně u některých z nich se projevil výskyt ve větší míře. Ve čtyřech (po dvou pro oba pořady; konkrétně T2, 11, 18 a 19) se jednalo o rozmezí 13,04-18,67 %, u textu T12 byl procentuální výskyt 22,86%. Jedná se tedy o výskyt stále okrajový, přičemž mluvčí jsou původem z Prahy či jiných částí Čech. Texty oscilující na pomezí spisovnosti a nespisovnosti (T5 a T29) zaznamenaly výskyt obecněčeského *-í*, který byl úměrný jejich celkové spisovnosti (42,1 % a 31,08 %) a nepřesáhl tedy 50% hranici. Zbylé projevy našeho výzkumného vzorku, jež označujeme za spíše nespisovné, vykázaly naopak výskyt této nespisovné varianty ve více než polovině všech potenciálních možností výskytu (rozmezí výskytu od 67,74 až po 100 %). Shrňme-li tyto poznatky, ukáže se nám v zásadě, že výskyt změny [é] > [í] v našich zkoumaných textech silně koresponduje s celkovou spisovností či nespisovností textu, neboť jsme nezaznamenali žádnou výjimku z tohoto pravidla. Můžeme tvrdit, že v našem výzkumném vzorku téměř nedochází k pronikání nespisovné varianty *-í* do textů celkově chápaných jako spisovné.

Při posuzování vlivu pohlaví na frekvenci užívání obecněčeského *-í* jsme zaznamenali v textech našeho výzkumného vzorku, v nichž mluvčím byla žena, celkem 49 případů, ve kterých byla upřednostněna nespisovná varianta. Celkově na tyto texty připadá 422 potenciálních výskytů, tudíž průměrné procento činí 11,61 %. Výskyt nespisovného *-í* v promluvách mužů byl opět větší, tentokrát téměř dvojnásobně, a to 22,87 % (446 z

1950 potencionálních výskytů). Dále se nám tedy potvrzuje situace, že ženy využívají nespisovných variant průměrně méně než muži, přičemž přirozeně mezi frekvencí užívání jednotlivými respondenty ženského pohlaví je značný rozdíl (pásmo výskytu 0-31,08 %), což samozřejmě platí i pro muže, u nichž je rozdíl mnohem markantnější (pásmo výskytu 0-100%). Žádný významný rozdíl nebyl zaznamenán v případě posuzování vlivu věku na užití změny [é] > [í] v absolutním konci slova. Mluvčí, u nichž se tato změna projevila, nejčastěji spadali mezi ročníky narozené ve 40. a 60., případně 70. letech, nicméně v těchto desetiletích se narodili také mluvčí, u nichž jsme zaznamenali jen malý, nebo i vůbec žádný výskyt nespisovné varianty -í. Pokud přidáme i další ročníky, u nichž se výrazný výskyt této změny neprojevil, pak nám nezbyvá než opět potvrdit, že ani výskyt této změny nemá pravděpodobně žádnou souvislost s věkem, minimálně tak můžeme tvrdit u našeho výzkumného vzorku.

Co se týče rolí, které v průběhu interview zastávali jednotliví hosté, pak můžeme jednoznačně říci, že k užití nespisovného -í v absolutní konci slova docházelo nejčastěji u těch, kteří zastávali roli *příkladu* a *názoru*, což je obvyklé u většiny zkoumaných jevů. Přesto je možné tvrdit, že jsou mluvčí zahrnutí do našeho výzkumného vzorku v postoji ke změně [é] > [í] v absolutním konci slova přece jenom benevolentnější, než tomu je u ostatních zkoumaných jevů. Argumentem nám je především to, že přestože celkový podíl obecněčeské varianty -í v obou pořadech je procentuálně relativně vysoký (20,86 %), nejedná se o nejvyšší výskyt nespisovné varianty mezi zkoumanými jevy, neboť vyšší procento výskytu jsme zaznamenali například u jevu typově podobného, a to u obecněčeského -ej v absolutním konci slova (26,13 %). Nicméně naší pozornosti neunikl překvapivě nízký počet textů s nulovým výskytem obecněčeské varianty. V obou pořadech se nevyskytlo ani jedno použití nespisovné varianty zkoumaného jevu 3a pouze u pěti textů (jeden z nich připadá na XTalk, zbylé čtyři na Interview ČT24), z čehož tedy usuzujeme, že ačkoliv do textů charakterizovaných jako spisovné tato změna téměř neproniká (nebo proniká jen velmi okrajově), přesto ji mluvčí nechápou jako tak závažný prohřešek proti spisovnosti v porovnání s jinými zkoumanými jevy.

Otázka nejvyššího dosaženého vzdělání kladená do souvislosti s výskytem obecněčeského *-í* se v tomto případě jeví možná jako zodpověditelnější, ale přesto je problematické jasně stanovit jednoznačné závěry. Důvodem je především to, že alespoň okrajově se tato změna vyskytovala ve velké většině textů, které lze přiřadit k mluvčím vysokoškolsky vzdělaným, ale i k těm, kteří absolvovali některý z nižších stupňů vzdělávání. Příkladem může být lékař a vysokoškolský pedagog R. Šmucler, u něhož jsme zaznamenali nespisovnou variantu *-í* v 78,35 % případů, ale na druhou stranu také Š. Pánek, který je středoškolsky vzdělaný a v jeho projevu se tato nespisovná varianta vůbec neobjevila. Faktem nicméně je, že u mluvčích s vysokoškolským vzděláním byla frekvence užití nespisovného *-í* přeci jenom zásadně menší (ze 1632 potencionálních výskytů se objevilo 194 nespisovných variant, což je celkem 11,89 %) než u mluvčích s nižším dosaženým vzděláním (740 potencionálních výskytů, ve kterých jsme zaznamenali 301 nespisovných variant, což je celkem 40,68 %).¹⁸³ Při hodnocení těchto údajů je nicméně třeba být opatrný, neboť motivace k využití nespisovné varianty může být různá, přesto si dovoluujeme tvrdit, že na změnu [é] > [í] v absolutním konci slova má dosažené vzdělání určitý vliv, ale přitom je třeba brát v úvahu také to, že mluvčí s vyšším dosaženým vzděláním častěji zastávají roli *odborníka* a *odpovědnou roli*, se kterou je spojeno spíše užívání spisovného kódu.

V promluvách moderátorů se jednalo o jev, který byl procentuálně zastoupen téměř nejčastěji. Vedle změny [í] > [ej] v absolutním konci slova, které se projevilo v promluvách moderátorů nejvíce, se tato změna [é] > [í] ve stejné pozici ve slově objevila s téměř stejně vysokou frekvencí. Toto platí především pro promluvu moderátora pořadu XTalk, u nějž se vyskytla celkově v 12,06 % případů. Shodně s výše uvedenými zjištěními je možné hovořit o větší benevolenci k užívání obecněčeského *-í*, neboť tato nespisovná varianta se objevovala v průběhu velkého množství textů nejenom u hostů, ale i u moderátora L. X. Veselého. Ze všech patnácti textů, jež patří k pořadu XTalk, jsme zaznamenali absenci této změny pouze u pěti z nich. V ostatních se ve větší či menší míře tato nespisovná varianta objevuje, přičemž pásmo výskytu je

---

¹⁸³ Tento fakt by mohl poukazovat na to, že R. Šmucler (případně někteří další mluvčí) se ve svém projevu poněkud stylizuje

2,38-60 %. U celkem osmi textů bychom mohli hovořit stále o jevu okrajovém, který nepřesáhl 25% výskyt (texty T4, 6, 7, 8, 10, 12, 13 a 14). Významnějším procentem je tato změna zastoupena v promluvě moderátora u rozhovorů s F. R. Čechem (text T1) a J. Babickou (text T2), což jsou opět rozhovory, z nichž výrazně sálá familiárnost a neformální atmosféra ve studiu. Většina slov, v nichž se nespisovné *-í* objevilo, byla veskrze z běžné slovní zásoby (např. *překrásný obrazy, to je zajímavý, slabý slovo, to je praktický* apod.), takže je možné hovořit o přibližování se již výše zmíněnému *blábolivému rozhovoru*. Je třeba uvést, že rozhodně nebylo pravidlem, že v každém rozhovoru, ve kterém moderátor užil větší množství nespisovných variant zkoumaného jevu 3a, by srovnatelně často nespisovnou variantu užíval i host (tak například v T10 byl poměr frekvence užití nespisovné varianty u hosta a moderátora 7,84:23,07 % či v T4 1,77:10 %, zatímco v T1 100:38,46 %, v T2 67,74:2,38 %, v T7 pak 91,43:14,28 % apod.), ale naopak z uvedených čísel nemůžeme vypočítat jasnou návaznost a nelze tedy konstatovat, že míra výskytu nespisovné varianty *-í* v promluvě hostů by byla výrazněji ovlivňována mírou výskytu tohoto jevu u moderátora. Náš závěr posiluje také fakt, že při pozorování frekvence výskytu nespisovné varianty v pořadu Interview ČT24 moderátor Daniel Takáč využil nespisovnou variantu pouze ve dvou případech, a to v průběhu jednoho rozhovoru (konkrétně text T22, ve kterém se moderátor pokusil o parafrázi vyjádření průměrného ruského občana, ve které zazněla následující slova: „z nějaký Český republiky”), při kterém došlo k situaci, v níž byla nespisovná varianta užitá záměrně. Chceme tedy zdůraznit, že ani v případě této změny jsme nedošli ke zjištění, že by výskyt nespisovných variant v promluvě moderátora nějak zásadně ovlivňoval jejich výskyt v promluvě hosta.

Porovnáme-li výsledky našeho výzkumu s daty, jež představil P. Sojka, můžeme pozorovat jistou odlišnost. V Sojkově výzkumu se setkáváme s výskytem změny [é] > [í] v absolutním konci slova ve 31,35 %¹⁸⁴, což je v porovnání s naším zjištěním výskyt vyšší o téměř 10,5 %. V případě, že se zaměříme na výskyt v rámci jednotlivých zkoumaných pořadů, opět můžeme vnímat zásadní rozdíl mezi XTalk (32,9 %) a Interview ČT24 (10,82 %). V MMČ konkrétní procentuální údaj k srovnání bohužel

---

¹⁸⁴ Sojka, 2012, str. 87

nenacházíme, nicméně autorka upozorňuje, že převažujícími se ukázaly nespisovné varianty.¹⁸⁵ MSČ1 uvádí procentuální výskyt nespisovného *-í* pro jednotlivé rody a pády: N/A sg. neuter: 92 %, G/D/L sg. feminin: 89 % a N/A/V pl. feminin a maskulin neživotných a A pl. maskulin životných: 96 %.¹⁸⁶

---

¹⁸⁵ Šonková, 2008, str. 103

¹⁸⁶ Cvrček a kol. 2015, str. 242

2.4.2.2.2 Změna [é] > [í] v konci slova před souhláskou

Změna [é] > [í] v konci slova před souhláskou se projevuje obvykle v G, D a L sg. u neuter a N, G, D, A sg. u maskulin. Je spojována často s krácením vokálu, na který jsme ale pozornost nezaměřili a nebudeme se jím blíže zabývat.

Následující Tabulka 22 poskytuje souhrnný přehled výskytu změny [é] > [í] v konci slova před souhláskou v našem výzkumném vzorku:

Tabulka 22: Přehled výskytu změny [é] > [í] v konci slova před souhláskou

XTalk		Interview ČT24	
Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření	Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření
T1	100 % (11/11)	T16	0 % (0/14)
T2	8 % (2/25)	T17	0 % (0/15)
T3	90,91 % (10/11)	T18	18,18 % (2/11)
T4	0 % (0/35)	T19	5,88 % (1/17)
T5	69,7 % (23/33)	T20	31,25 % (5/16)
T6	6,25 % (1/16)	T21	9,52 % (2/21)
T7	90,91 % (10/11)	T22	0 % (0/12)
T8	4,55 % (1/22)	T23	0 % (0/31)
T9	0 % (0/14)	T24	12,5 % (3/24)
T10	0 % (0/8)	T25	0 % (0/23)
T11	7,14 % (2/28)	T26	0 % (0/19)
T12	6,25 % (1/16)	T27	0 % (0/20)
T13	15,38 % (2/13)	T28	79,17 % (19/24)
T14	55,56 % (5/9)	T29	52,63 % (10/19)
T15	77,27 % (17/22)	T30	4,17 % (1/24)
Celkový podíl obecněčeské varianty -íX	31,02 % (85/274)	Celkový podíl obecněčeské varianty -íX	14,83 % (43/290)
Celkový podíl obecněčeské varianty -íX v obou pořadech			22,7 % (128/564)

Připojujeme také Tabulku 23, která obsahuje statistická data o pásmu výskytu obecněčeské varianty a počtu textů s absolutní převahou nebo absencí této varianty:

Tabulka 23: Další údaje ke změně [é] > [í] v konci slova před souhláskou

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s potenciálním výskytem změny [é] > [í] v konci slova před souhláskou	15 (274 výskytů)	15 (290 výskytů)
Pásmo výskytu OČ varianty (v %)	0-100	0-79,17
Počet textů s absolutní dominancí OČ varianty	1	0
Počet textů s nulovým výskytem OČ varianty	3	7

Ze všech třiceti textů, které tvoří náš výzkumný vzorek, jsme zaznamenali stoprocentní zastoupení obecněčeské varianty *-iX* pouze u jednoho z nich (jednalo se o text T1, který patří k pořadu XTalk a mluvčím v něm byl F. R. Čech). Shodně s předchozími oddíly analytické části naší práce se nám i při analýze této změny objevila zvýšená frekvence nespisovné varianty u textů T3 a T7 (více než 90 %), ale také u T15 a T28, kde překročil výskyt 70% hranici (zmiňme i text T5, který zůstal pod zmíněnou procentuální hranicí s 69,7 %). Celkem se varianta *-iX* vyskytla ve dvou třetinách všech textů, přičemž na XTalk připadá takových textů dvanáct, zatímco na Interview ČT24 je to textů osm. Při bližším zkoumání je zřejmé, že osmnáct textů spadá do pásma výskytu do 10 % (8 pro XTalk, 10 pro Interview ČT24). Široké středové pásmo je zastoupeno dohromady šesti texty, jejichž pásmo výskytu je 12,5-55,56 % (pro XTalk to jsou dva texty s frekvencí 15,38 a 55,56 %, zatímco u Interview ČT24 se jedná o zbylé čtyři texty v pásmu 12,5-52,63 %). Oba krajní texty T14 a T29 (jeden pro každý sledovaný pořad), které jen lehce přesahují 50% hranici, jsou z hlediska této změny vnímány jako oscilující mezi spisovností a nespisovností, k čemuž je možné dodat, že promluvu A. Nellis (text T29) lze takto charakterizovat obecně, ale promluvu M. Roznera (text T14) řadíme mezi projevy spíše nespisovné. Výraznější, nadpoloviční výskyt se objevil u zbylých šest textů, spadajících do rozmezí 69,7-100 %, jejichž autorství si z většiny připsali hosté pořadu XTalk (pět textů oproti jednomu z Interview ČT24). Dostáváme se tak těmito daty do velmi podobné pozice, kterou jsme zaujali v rámci předchozí oddílů analytické části naší práce, neboť opět zde máme pouze jeden text s absolutní

dominancí obecněčeské varianty, který patří k pořadu XTalk, zatímco žádný u druhého zkoumaného pořadu. Dále poukažme na kumulaci textů u okrajových částí spektra výskytu, což vytváří mezi oddíly se opakující situaci, ve které se projevuje větší inklinace ke spisovnosti u textů pořadu veřejnoprávní České televize než u textů soukromé XTV.

Z předložených údajů vyplývá, že varianta *-iX* je v osmnácti případech jevem okrajovým (8 pro XTalk a 10 pro Interview ČT24), vyskytující se v pásmu mezi absolutní absencí a 10% výskytem. Jako jev občasný ji můžeme hodnotit u šesti textů (2 pro XTalk a 4 pro Interview ČT24), případně z nich u dvou lze hovořit o vyvážené přítomnosti variant spisovných i nespisovných. Nakonec u dalších, ale zároveň posledních šesti textů hodnotíme frekvenci výskytu obecněčeské varianty jako jev pravidelný (5 pro XTalk a pouze 1 pro Interview ČT24).

Následující tabulka uvádí rozložení změny [é] > [í] v konci slova před souhláskou:

Tabulka 24: Rozložení výskytu změny [é] > [í] v konci slova před souhláskou

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s podílem varianty <i>-iX</i> 0–10 %	8 (3)	10 (7)
Počet textů s podílem varianty <i>-iX</i> 10–25 %	1	2
Počet textů s podílem varianty <i>-iX</i> 25–60 %	1	2
Počet textů s podílem varianty <i>-iX</i> 60–100 %	5 (1)	1 (0)

Podíváme-li se na data shrnutá Tabulkou 24, pak můžeme říci, že se spisovná i nespisovná varianta objevila v celkem devatenácti textech. Rozložení textů mezi polohami spisovnost a nespisovnost je obdobná, jako jsme tomu viděli v předchozím oddíle u analýzy stejné změny [é] > [í], ale na absolutním konci slova. Do širokého středového pásma zapadá šest textů, což je o dva méně než ve zmiňovaném předchozím oddíle, neboť se nám tyto dva texty přesunuly do pásma výskytu 0-10 %, což znamená, že došlo k mírnému posunu v celkové spisovnosti mezi všemi texty. Pokud bychom se zaměřili podrobněji na to, jak a kde k tomuto posunu došlo, zjistíme, že tento případ

tvoří jistou výjimku při porovnávání míry spisovnosti mezi oběma sledovanými pořady. Zatímco jsme doposud mohli pozorovat shodnou tendenci nárůstu procentuálního zastoupení nespisovných variant mezi jednotlivými zkoumanými jevy při porovnávání sledovaných pořadů (pokud se zvýšila celková nespisovnost textů obou pořadů, bylo možné pozorovat nárůst jak u textů pořadu XTalk, tak u těch patřících k Interview ČT24), zde je patrné, že u změny [é] > [í] v konci slova před souhláskou jsme v situaci opačné. Zatímco u této změny v absolutním konci slova jsme pozorovali výskyt nespisovné varianty u textů z XTalk v 32,9 % případů, u Interview ČT24 to bylo 10,82 %. Nyní, u stejné změny, ale na konci slova před souhláskou, hodnota procentuálního výskytu u XTalk klesla (na 31,02 %), zatímco u Interview ČT24 naopak stoupla (na 14,83 %). Z toho vyplývá, že ačkoliv jsou texty dle Tabulky 24 nakloněny více ke spisovnému pólu, tak toto zvýšení výskytu obecněčeských variant způsobilo nárůst celkového procentuálního zastoupení v textech obou pořadů (u zkoumaného jevu 3a se vyskytovala nespisovná varianta v 20,86 % případů, zatímco u jevu 3b již v 22,7 % případů). Bylo by jen obtížné vyvodit z těchto faktů zásadní závěry, ale posiluje se tu domněnka, že mluvčí chápou změnu [é] > [í] přece jenom jako méně závažný prohřešek proti spisovnosti.

Při posuzování shody s hodnocením Sgalla a Hronka, kteří hovoří o užívání varianty *-iX* i na území střední Moravy (1) a o pronikání tohoto jevu do hovorů chápaných jako spisovné (a), se musíme přidržet našeho výše uvedeného tvrzení, že se výsledky naší analýzy s tímto hodnocením ne zcela shodují. Náš výzkumný vzorek ukazuje, že výskyt změny [é] > [í] v konci slova před souhláskou je spojen s výskytem i dalších nespisovných jevů. Tedy, že jeho procentuální výskyt koresponduje s celkovou spisovností či nespisovností textu. Výjimku zde tvoří pouze rozhovor s J. Bokem (text T5), o kterém hovoříme jako o stojícím na pomezí mezi spisovností a nespisovností, neboť se zde výskyt *-iX* projevil v 69,7 %. Zvýšené procento výskytu oproti normálu jsme zaznamenali ještě u textu, který patří k D. Rybovi, jehož výpověď byla jednoznačně hodnocena jako spisovná, přesto jsme při analýze *-iX* vysledovali využití této nespisovné varianty v 31,25 % případů. Přestože nás takto vysoké procento výskytu zaujalo, nejedná se vlastně celkově o žádné horentní číslo, neboť z něho vyplývá, že

spisovná varianta byla stále upřednostněna ve více než dvou třetinách případů. Ve stejném duchu je možné se vyjádřit k textu T5, jehož procento výskytu nepřesáhlo obvyklý výskyt obecněčeských jevů v této výpovědi nijak zásadně.

Všechny texty, jejichž mluvčím byla žena, obsahují celkem patnáct případů, ve kterých byla využita varianta *-lX*, což pro ženy při 120 celkových potenciálních možnostech výskytu činí frekvenci využití celkem 12,5 %. Oproti tomu muži použili zmíněnou nespisovnou variantu ve 113 případech z celkových 444 potenciálních možností. Procento výskytu u mužů je tedy dvojnásobně větší (25,45 %) oproti výskytu u žen. Můžeme zde sledovat souvislost s předchozím oddílem, ve kterém jsme shodně zaznamenali dvojnásobný nárůst výskytu obecněčeské varianty u mužů.

Vliv věku na spisovnost a nespisovnost jsme nepozorovali ani v tomto případě, neboť každá věková kategorie má své mluvčí, jejichž texty hodnotíme jako spisovné, ale i mluvčí s texty, jež obsahují velkou mírou nespisovnosti. Analýza výskytu obecněčeského *-lX* také potvrdila fakt, že mluvčí, kteří zastávají v rozhovoru roli *příkladu* či *názoru* využívají nespisovnou variantu častěji než ti, co mají *odpovědnou roli* či roli *odborníka*. V návaznosti na role mluvčích se podívejme také na vliv vzdělání. Autoři textů, jejichž dosažené vzdělání bylo menší než vysokoškolské, využili nespisovnou variantu, z celkem 169 potenciálních možností výskytu, v 82 případech, což činí 48,5 % výskytu. U vysokoškolsky vzdělaných mluvčích bylo procento výskytu zásadně nižší, a to 11,64 % (45 výskytů nespisovné varianty z celkových 395 potenciálních možností). V tomto případě je rozdíl velmi markantní a ačkoliv jsme ve výše uvedeném oddílu mluvili o opatrnosti v hodnocení vlivu vzdělání na spisovnost, rozdíl bezmála 37 % by již mohl napovídat, že mluvčí méně vzdělaní využívají častěji změny [é] > [i] v konci slova před souhláskou.

Na rozdíl od hodnocení jevu 3a se zde u promluvy moderátorů nacházíme na opačném pólu, neboť výskyt obecněčeského *-lX* se mezi našimi analyzovanými jevy řadí k těm nejméně používaným. Je zde samozřejmě důležité zmínit rozdíl mezi oběma moderátory, co se výskytu nespisovné varianty týče, ale je faktem, že průměrně se jedná

o druhý nejméně častý výskyt ze všech sledovaných jevů. L. X. Veselý, moderátor televize XTV, využil nespisovné *-iX* pouze ve třech případech, které se všechny objevily v rámci interview s J. Babickou (dvakrát ve slově *takovýho* a poté u slova *jinýho*), o jehož familiárním charakteru jsme již hovořili. Celkově se tedy v promluvě moderátora pořadu XTalk projevila tato nespisovná změna ve 4,42 %. V rozhovorech vedených Danielem Takáčem, moderátorem pořadu veřejnoprávní ČT, se neobjevil ani jeden výskyt. Máme-li tedy posoudit možný vliv promluvy moderátora na spisovnost projevu hostů u zkoumaného jevu 3b, pak téměř celková absence nespisovného *-iX* se dá chápat snad jen tak, že oba moderátoři mohli ovlivňovat promluvu hostů směrem ke spisovnosti. Tento fakt ale nekoresponduje s tím, že celkové procento výskytu nespisovné varianty v textech hostů (průměr pro oba pořady je 22,7 %) řadí změnu [é] > [í] v konci slova před souhláskou k jevům, u nichž se vyskytovala nespisovná varianta častěji než jinde. A tedy k jevům, které napomáhaly významněji zvyšování spisovnosti v projevech hostů.

Naše výsledky porovnáme s výzkumem P. Sojky a korpusovými publikacemi. Sojkův výzkum přichází s hodnotou 22,61 %¹⁸⁷, která je téměř absolutně totožná s naším průměrným výsledkem výskytu, který mezi oběma pořady činí 22,7 % (31,02 % pro XTalk a 14,83 % pro Interview ČT24). V MSČ1 je uveden výskyt u tvaru *mladýho*, *mladýmu* a *mladým*, který vyjádřen v procentech se pohybuje mezi 93-94 %.¹⁸⁸ V MMČ jsme se opět žádného konkrétního číselného údaje nedopátrali, ale Šonková nicméně uvádí, že v G sg. neuter a neživotných maskulin je převládající variantou *-ýho*.¹⁸⁹

---

¹⁸⁷ Sojka, 2012, str. 90

¹⁸⁸ Cvrček a kol., 2015, str. 242

¹⁸⁹ Šonková, 2008, str. 93 a 97

2.4.2.2.3 Celkový přehled změny [é] > [í]

Výše provedená analýza [é] > [í] v absolutním konci slova a v konci slova před souhláskou nám umožnila provést shrnutí, ve kterém se pokusíme shrnout a zhodnotit její výsledky. Dále porovnáme výskyt této změny v obou sledovaných pozicích a srovnáme je dále s daty z našich tří referenčních zdrojů. Pro celkový přehled uvádíme následující Tabulku 25:

Tabulka 25: Změna [é] > [í] v T1–30 a ve všech použitých referenčních zdrojích

	[é] > [í] v absolutním konci slova	[é] > [í] v konci slova před souhláskou
T1-15 (XTalk)	32,9 %	31,02 %
T16-30 (Interview ČT24)	10,82 %	14,83 %
T1-30 (oba pořady)	20,86 %	22,7 %
Výzkum P. Sojky	31,35 %	22,61 %
MSČ1	± 90 %	> 90 %
MMČ	± 80 %	> 50%

Náš výzkum ukázal, že výskyt změny [é] > [í] se projevoval téměř stejně často v obou sledovaných pozicích a procentuální rozdíl výskytu je tedy jen velmi malý. O něco málo vyšší výskyt jsme přesto zaznamenali v konci slova před souhláskou (o necelá dvě procenta), což je výsledek, ve kterém bychom mohli spatřovat částečně opačný poměr než u výzkumu P. Sojky, v němž byl zaznamenán zásadně vyšší výskyt nespisovné varianty v pozici na absolutním konci slova. Pokud bychom se podívali na frekvenci výskytu *-í* a *-íX* v jednotlivých pořadech, pak je třeba znovu poukázat na vysoký rozdíl mezi oběma pořady. Rozdílnost vychází především z již výše zmiňované skutečnosti, že mezi hosty pořadu televize XTV najdeme více mluvčích, kteří jsou profesně spojeni s kulturní sférou, jsou popularizátory svého oboru, dosáhli nižšího stupně vzdělání či jsou ve familiárním vztahu k moderátorovi apod. Můžeme tedy říci, že náš výzkumný vzorek mezi pořady vykazuje jisté odlišnosti minimálně v těch bodech, které byly zmíněny, a tedy ukazuje se, že mluvčím z výzkumu P. Sojky se blíží spíše ti z pořadu XTalk než Interview ČT24. Porovnáním s korpusovými daty je jasně patrný opět velký rozdíl, který je dle našeho mínění dán tím, že náš výzkum pracuje s jiným typem textů

(polopřipravené a polooficiální) než výzkumy obsažené v MMČ a MSČ1 (neformální a nepřipravené).

Posoudíme-li tedy výsledky našeho výzkumu srovnáním s referenčními zdroji, můžeme konstatovat, že ačkoliv nespisovné varianty *-í* a *-íX* jsou jedny z nejvíce frekventovaných obecněčeských variant námi sledovaných jevů, jež byly využity mluvčími ve vybraných textech, jsou stále užívány daleko méně v projevech polooficiálních, polopřipravených a veřejných než v těch, které bychom hodnotili jako neformální, nepřipravené a neveřejné.

Tabulka 26: Výskyt změny [é] > [í] u výrazně spisovných a nespisovných textů

	[é] > [í] v absolutním konci slova	[é] > [í] v konci slova před souhláskou
T1	100 %	100 %
T28	82,43 %	79,17 %
T9	1,22 %	0 %
T16	0 %	0 %
T 1-30	20,86 %	22,70%

Tabulka 26 nám předkládá výsledky, jež bychom mohli zhodnotit v podstatě stejně jako v případě změny [í] > [ej]. Tedy z našich získaných dat vyplývá, že v případě této změny se do textů absolutně spisovných (a mířících ke spisovnosti) obecněčeská varianta dostává jen velmi okrajově, nebo vůbec.

Podíváme-li se na promluvu moderátorů v souvislosti se změnou [í] > [ej], pak je třeba říci, že častěji se opět využití nespisovné varianty objevovalo u L. X. Veselého (pro *-í* 12,06%; pro *-íX* 4,42 %), moderátora XTV, než u D. Takáče (pro *-í* 0,47 %; pro *-íX* 0 %) z České televize. Pro L. X. Veselého se jedná u obecněčeského *-í* o procentuálně čtvrtý (případně druhý, pokud bychom se zaměřili na sledované jevy, které se objevovaly v projevu moderátora i hostů často, tzn. 1-3b) největší zaznamenaný výskyt mezi všemi sledovanými jevy, přesto se rozhodně nacházíme stále v pásmu výrazně spisovném. Z celkových patnácti textů zaznělo z úst moderátora nespisovné *-í* v celkem deseti z nich

(ve všech kromě T2, 5, 9, 11 a 15) a nejvíce procentuálně zastoupena byla obecněčeská varianta opět v projevech s výraznou familiárností (texty T1 a 3). U stejného moderátora i stejné změny, ale tentokrát v pozici v absolutním konci slova před souhláskou se *-iX* objevilo pouze v rozhovoru s J. Babicou (text T3). Důležitou poznámkou k tomuto hodnocení je fakt, že jsme u několika mluvčích pozorovali zvýšený výskyt nespisovné varianty u jevu 3a, přičemž u většiny ostatních pozorovaných jevů je výskyt nespisovných variant nulový (případně zásadně se přibližující nule). Máme na mysli rozhovory s J. Ovčáčkem a L. Kovandou (texty T4 a 10), ve kterých byl vyšší výskyt nespisovné varianty u změny [í] > [ej] v absolutním konci slova oproti ostatním zkoumaným jevům jak u nich, tak u moderátora. Konkrétně u textu T4 byl výskyt stále velmi nízký a dosahoval hodnoty 1,77 %, zatímco u všech ostatních zkoumaných jevů jsme nezaznamenali výskyt ani jedné nespisovné varianty. Stejně tak tomu bylo u textu T10, ve kterém byl výskyt 7,84 %, přičemž v žádném jiném sledovaném jevu jsme nespisovnou variantu již dále neobjevili. Daniel Takáč ve svém řečnickém vystoupení využil nespisovnou variantu, která by spadala pod tuto zkoumanou změnu, pouze dvakrát. Oba případy se týkaly rozhovoru se Š. Pánkem (text T22), ve kterém moderátor pravděpodobně cíleně nevybral spisovnou variantu proto, že se snažil parafrázovat obyčejného průměrného mluvčího (v tomto případě konkrétně Rusa reagujícího na vztah k ČR). Shrnutím, které z analýzy projevu moderátorů vyplývá, by snad mohlo být, že v případě pořadu XTalk mohl v rámci změny [í] > [ej] moderátor svou mluvou ovlivnit výběr spisovných a nespisovných variant u svých hostů, ale není možné to tvrdit s naprostou jistotou, neboť nespisovné varianty se mnohem častěji v projevech hostů objevovaly bez jakékoliv viditelné návaznosti na promluvu moderátora. O vlivu moderátora pořadu Interview ČT24 na své hosty referovat přesněji nemůžeme, neboť minimální počet použitých nespisovných variant nám neumožňuje vypožorovat, zda hosté využívají spisovné varianty ze své vůle, nebo je k tomu motivuje téměř naprosto spisovná řeč moderátora.

2.4.2.3 Srovnání změn [í] > [ej] a [é] > [í]

V této části bychom se pokusili podívat na porovnání změn, o kterých jsme referovali v oddílech výše. Celkový přehled dat přináší následující Tabulka 27:

Tabulka 27: Srovnání změn [í] > [ej] a [é] > [í] v koncovkových pozicích

	Počet textů s podílem OČ varianty 0–10 %	Počet textů s podílem OČ varianty 10–25 %	Počet textů s podílem OČ varianty 25–60 %	Počet textů s podílem OČ varianty 60–100 %	Celkový podíl varianty
2a) -ej	19 (12)	3	2	6 (1)	26,13 %
2b) -ejX	19 (16)	3	2	6 (1)	15,32 %
3a) -í	16 (5)	6	2	6 (1)	20,86 %
3b) -íX	18 (10)	3	3	6 (1)	22,7 %

Z uvedených dat nám vyplývá, že z nabízených variant je nejčastěji užívána ta s obecněčeským *-ej*. Převaha však není nikterak zásadní, neboť rozdíl mezi nejvíce užívanou nespisovnou variantou, což je zmíněné *-ej*, a nejméně užívanou *-ejX* je pouze 10,82 %. Při srovnávání variant *ej* a *í* v absolutním konci slova dostáváme rozdíl ve výskytu celkem 5,27%, zatímco v konci slova před souhláskou je ještě o zhruba dvě procenta vyšší (7,38 %). Připomenout bychom snad měli, že ve výzkumu P. Sojky byl zaznamenán mnohem větší rozdíl ve frekvenci užívání mezi nespisovnými variantami v absolutním konci slova a v konci slova před souhláskou, který podle Hedinové vychází z menší situační vázanosti, a tedy menší příznakovosti *í*.¹⁹⁰ Tento jev jsme, jak vidno z výše uvedených čísel, zaznamenali jen v případě varianty *-íX*, zatímco varianta *-ej* byla v našem výzkumné vzorku užívána častěji než *-í*.

Dále bylo zjištěno, že v námi zkoumaných textech se vyskytovaly tyto nespisovné varianty častěji v absolutním konci slova (2a a 3a) než v konci slova před souhláskou (2b a 3b). Z nabízené tabulky můžeme jasně sledovat, že celkově je jazyková situace v našem zkoumaném vzorku vychýlena směrem ke spisovnosti, neboť většina textů se pokaždé dokázala zařadit do pásma výskytu 0-10 %.

¹⁹⁰ Sojka, 2012, str. 93

Souhrnně se ze 120 zkoumaných případů (čtyři zkoumané jevy v třiceti textech) do širokého středového pásma (10-60 %) zařadila čtvrtina, stejně velká skupina pak spadá již do pásma výrazně (až absolutně) nespisovného (60-100 %). Tedy celá polovina případů se při celkovém souhrnu umístila do velmi úzkého prvního pásma, což znamená, že se v nich nespisovné varianty objevili s menší než 10% frekvencí. Můžeme tedy říci, že většina našich zkoumaných textů se řadí mezi texty spisovné a spíše spisovné.

Pro datovou úplnost přikládáme ještě Tabulku 28, která ve srovnání změn [i] > [ej] a [é] > [í] zohledňuje hledisko obou sledovaných diskuzních pořadů, z nichž náš výzkumný vzorek pochází:

Tabulka 28: Srovnání změn [i] > [ej] a [é] > [í] v koncovkových pozicích mezi pořady

Zkoumaný pořad	Počet textů s podílem OČ varianty 0–10 %		Počet textů s podílem OČ varianty 10–25 %		Počet textů s podílem OČ varianty 25–60 %		Počet textů s podílem OČ varianty 60–100 %		Celkový podíl varianty	
	XTV	ČT 24	XTV	ČT 24	XTV	ČT 24	XTV	ČT 24	XTV	ČT 24
2a) -ej	8 (5)	11 (7)	1	2	1	1	5 (1)	1 (0)	40,07 %	11,78 %
2b) -ejX	8 (6)	11 (10)	1	2	1	1	5 (1)	1 (0)	29,22 %	6,78 %
3a) -í	6 (1)	10 (4)	3	3	1	1	5 (1)	1 (0)	32,9 %	10,82 %
3b) -íX	8 (3)	10 (7)	1	2	1	2	5 (1)	1 (0)	31,02 %	14,83 %

Na závěr srovnání jevů 2a až 3b musíme opět poukázat na značný kontrast mezi výskytem těchto zkoumaných jevů v pořadu XTalk a Interview ČT24, který vyplývá z výše uvedené tabulky i dříve analyzovaných dat. Je na první pohled zřejmé, že mluvčí z pořadu soukromé XTV užívali zpravidla přibližně třikrát častěji nespisovné varianty než mluvčí z pořadu veřejnoprávní ČT.

2.4.2.4 1. os. pl. kond. prez. slovesa být (bychom vs. bysme)

Slovesný tvar *bychom* má svůj původ ve staré češtině, přesněji v dnes již zaniklém aoristu. Konkurenci mu vytváří tvar *bysme*, který se objevuje zejména v mluvené češtině a spadá mezi tvary nespisovné, tudíž nevhodné pro použití v komunikační situaci, jež vyžaduje spisovný kód. K tomuto problému se vyjádřil například Alexandr Stich, který tvrdil, že zde chybí neutrální varianta, neboť tvar *bychom* je dle něj knižní, zatímco *bysme* nespisovný.¹⁹¹ Tento nespisovný tvar se objevoval již v mluvnících ze 17. století. Někteří odborníci, jako byl například B. Dejmek či V. Skalička, upozorňovali na shodu v češtině nespisovného tvaru *bysme* se slovenským „by sme,“ což je v jazyce našich východních sousedů tvar spisovný. Užívání by tak mohlo být hlavně ovlivněno skutečností, že před rokem 1993 byla v Československu využívána bohatě slovenština, a to jak v běžném hovoru, tak i ve sdělovacích prostředcích.¹⁹² Dnešní praxe se v mnohém podobá tomu, co doporučují pracovníci jazykové poradny ÚJČ AV ČR ve své publikaci z roku 2002: „Podobám *kdybysme* přišli včas, *abysme* nepřišli pozdě, *kdyby jste* to udělali, *aby jsi* to věděl, se kterými se v praxi setkáváme poměrně často, se v písemném projevu vyhněte. Při hovoru lze výrazy *abysme*, *kdybysme* užít jen v takových projevech, které snesou nižší styl až nespisovnost“.¹⁹³ Teoreticky se ovšem posouváme dál, neboť například v mluvnici *Čeština - řeč a jazyk* autoři tvrdí, že tvar *bysme* se dostává do neutrální pozice. Jako další příklad si uveďme slova Čechové, která ve svém článku z roku 2017 hovoří o tom, že se tento tvar nachází „blízko kodifikovanosti“.¹⁹⁴

Svobodová v současné době upozorňuje na to, že tvar *bysme* je třeba hodnotit jako společný pro české interdialekty, tedy nepatřící jenom do prostředků obecné češtiny.¹⁹⁵ Toto tvrzení je ve shodě s hodnocením Sgalla a Hronka, neboť ti jej podle územního rozšíření a funkčnosti přiřazují k hodnotám (1)(a). Jedná se dle zmíněných autorů tedy o

---

¹⁹¹ cit. podle Sgall, Hronek, 1992, str. 23

¹⁹² cit. podle Sojka, 2012, str. 109-110

¹⁹³ Čmejrková, 2005, str. 18-36

¹⁹⁴ cit. podle Sojka/2, 2020, str. 91

¹⁹⁵ Svobodová, 2014, str. 116

jev, který proniká do spisovného hovoření a je dále rozšířen i na území Moravy.¹⁹⁶ Krčmová tento fakt podporuje tvrzením, že v Brně je dokonce varianta *bysme* uzuální.¹⁹⁷

Stejně jako u mnoha jiných jazykových jevů, tak i u nespisovných tvarů slovesa *bychom* je možné hovořit o tom, že uživatel jazyka využije *bychom* či *bysme* v rozličných případech, které mají souvislost s povahou textu (psaná či mluvená), jeho žánrem, ale také s osobními preferencemi.¹⁹⁸ PMK a BMK přináší data týkající se poměru užívání spisovného a nespisovného tvaru, z nichž vyplývá, že je varianta *bysme* užívána asi pětkrát častěji. O jednoznačnosti tohoto tvrzení se ale bavit nelze, neboť zdroje pracující s jiným typem výzkumného vzorku hovoří odlišně. Příkladem je korpus DIALOG, jenž obsahuje texty vycházející z televizních debat a interview, ve kterém byl zaznamenán podobný poměr jako u předchozích dvou korpusů, ale v opačném smyslu, neboť téměř čtyřikrát užívanější variantou je zde tvar *bychom*. Potvrzuje se nám tu tvrzení S. Čmejrkové, že tvary *bychom* a *bysme* si vzájemně konkurují, mluvčí rozlišují jejich užívání podle vhodnosti situace a vlastních preferencí, ale do rozhodování vstupuje také fakt neznalosti a nezáměrného porušování jazykové normy.¹⁹⁹ Vedle toho se stále významnějším faktorem pro užití nespisovného tvaru *bysme* stává skutečnost, že se jeho vnímání proměňuje. Řada mluvčích²⁰⁰ tak může být pro jeho užití motivována tím, že ho nepocítují jako nespisovný, tudíž nemají problém s jeho použitím v projevech, které mají být zásadně spisovné.²⁰¹

Následující Tabulka 29 přináší přehled výskytu tvaru slovesa *být* v 1. os. plurálu kondicionálu přítomného. Jak vidno, ne v každém textu se tento jev vyskytl, tudíž údaje v některých případech chybí.

---

¹⁹⁶ Sgall, Hronek, 1992, str. 55

¹⁹⁷ cit. podle Sojka, 2012, str. 110

¹⁹⁸ Čmejrková, 2005, str. 19n

¹⁹⁹ Čmejrková, 2005, str. 22

²⁰⁰ Konkrétním příkladem může být situace zachycená výzkumem v Sojkově článku *Tvary bychom a bysme z pohledu teoretického i empirického*, ve kterém autor hovoří o frekventovaném užívání tvaru *bysme* moderátorkou Světlanou Witowskou (v celkem 63 % případů), jejíž promluva byla jinak tvaroslovně zcela spisovná (Sojka/2, 2020, str. 95).

²⁰¹ Sojka/2, 2020, str. 95

Tabulka 29: Přehled výskytu OČ varianty *bysme*

XTalk		Interview ČT24	
Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření	Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření
T1	-	T16	-
T2	87,5 % (7/8)	T17	0 % (0/4)
T3	100 % (2/2)	T18	0 % (0/2)
T4	0 % (0/4)	T19	40 % (2/5)
T5	-	T20	50 % (2/4)
T6	0 % (0/2)	T21	0 % (0/1)
T7	-	T22	50 % (1/2)
T8	33,33 % (1/3)	T23	0 % (0/4)
T9	-	T24	100 % (4/4)
T10	-	T25	66,67 % (6/9)
T11	-	T26	0 % (0/3)
T12	100 % (2/2)	T27	0 % (0/2)
T13	100 % (7/7)	T28	0 % (0/7)
T14	100 % (1/1)	T29	100 % (1/1)
T15	100 % (4/4)	T30	50 % (2/4)
Celkový podíl nespisovné varianty <i>bysme</i>	72,73 % (24/33)	Celkový podíl nespisovné varianty <i>bysme</i>	34,61 % (18/52)
Celkový podíl nespisovné varianty <i>bysme</i> v obou pořadech		49,41 % (42/85)	

Výše uvedené údaje doplňujeme ještě statistickými daty o pásmu výskytu nespisovné varianty (OČ), o počtu textů s absolutní převahou nespisovné varianty a o počtu textů s absencí nespisovné varianty:

Tabulka 30: Další údaje k nespisovné variantě *bysme*

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s potenciálním výskytem varianty <i>bysme</i>	9 (33 výskytů)	14 (52 výskytů)
Pásmo výskytu nespisovné varianty (v %)	0-100	0-100
Počet textů s absolutní dominancí nespisovné varianty	5	2
Počet textů s nulovým výskytem nespisovné varianty	2	7

Potenciálně se nespisovný tvar *bysme* v našem výzkumném vzorku objevil v celkem dvaceti třech textech, přičemž devět z nich mělo výskyt tohoto tvaru nulový, z čehož vyplývá, že méně než polovina mluvčích upřednostnila užití spisovného *bychom* před nespisovným *bysme*. Rozdíl vidíme opět mezi oběma pořady. Vycházíme z toho, že v textech patřících k pořadu XTalk jsme zaznamenali sice pouze devět textů s potenciálním výskytem, kde ale v celkem pěti z nich absolutně dominovala nespisovná varianta, zatímco pouze ve dvou textech se nevyskytla. Oproti tomu můžeme postavit čtrnáct textů s potenciálním výskytem z pořadu Interview ČT24, v nichž jsme objevili nicméně pouze dva s absolutní dominancí nespisovné varianty a naopak sedm textů, v nichž se vyskytlo pouze spisovné *bychom*. Tedy v pořadu XTalk byl výskyt textů s absolutní dominancí nespisovné varianty nadpoloviční, zatímco u druhého zkoumaného pořadu se jednalo pouze o jednu sedminu všech čtrnácti textů a navíc byla plná polovina všech textů zcela spisovná, alespoň co se týče tohoto zkoumaného jevu.

Při detailnějším zkoumání textů, jež vykazují výskyt alespoň jedné varianty *bysme* (celkem 14 textů), zjistíme, že ani v jednom z nich není výskyt menší než třetinový (přesně 33,33 %). Občasným jevem, který má menší než 50% zastoupení, je nespisovné *bysme* u dvou zkoumaných textů (texty T8 a T19), a to v rozhovoru s P. Kováčikem (původem z Třebíče) a J. Foldynou. Jako texty na pomezí spisovnosti můžeme hodnotit projevy D. Ryby (původem z Nového Města na Moravě), Š. Pánka a J. Rovenského (texty T20, 22, 30), u nichž se nespisovný tvar vyskytl s 50% frekvencí. Texty s nadpolovičním výskytem nespisovného *bysme* byly vyprodukovány převážně mluvčími, kteří pocházejí z oblastí Čech, ale přesto jsme zaznamenali zvýšený výskyt mezi mluvčími původem z Moravy (texty T13 a T25), alespoň oproti jiným zkoumaným

jevům. Při zhodnocení výše uvedených dat nemůžeme než souhlasit se Svobodovou, Sgallem a Hronkem, že nespisovná varianta *bysme* je rozšířena i na území Moravy, a tudíž původ mluvčího spíše nemá vliv na výběr spisovné či nespisovné varianty.

Tabulka 31: Rozložení výskytu nespisovné varianty *bysme*

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s podílem varianty <i>bysme</i> 0–10 %	2 (2)	7 (7)
Počet textů s podílem varianty <i>bysme</i> 10–25 %	0	0
Počet textů s podílem varianty <i>bysme</i> 25–60 %	1	4
Počet textů s podílem varianty <i>bysme</i> 60–100 %	6 (5)	3 (2)

Při podrobnějším zkoumání naší pozornosti neunikl fakt, na nějž upozornila také Čmejková²⁰², že spisovný tvar *bychom* má v některých případech velkou frekvenci i v textech, jež jinak hodnotíme jako nespisovné. Příkladem, i když ojedinělým, v našem výzkumném vzorku může být projev R. Vaňka (text T28), ve kterém se v sedmi případech objevila pouze spisovná varianta *bychom*, přitom ale jeho promluvu hodnotíme jako výrazně nespisovnou. V kontrastu k tomuto faktu stojí texty, jež hodnotíme jako spisovné, ale přesto jsme v promluvách jejich autorů zaznamenali výskyt nespisovného *bysme*. Konkrétně se jedná o J. Kuberu, P. Čihákovou, Z. Majerovou Zahradníkovou, I. Bartoše a J. Maláčovou (texty T2, 12, 13, 24, 25), u nichž byl výskyt výrazně nadpoloviční, ale také D. Rybu, Š. Pánka a J. Rovenského (texty T20, 22, 30), kteří využili tvar *bysme* v polovině případů. Je tedy zřejmé, že nespisovnou variantu využívají i mluvčí, kteří jinak ke svému vyjádření volí spisovné prostředky jazyka, a tedy že užití zkoumaného jevu pod pořadovým číslem 4 není pravděpodobně vázáno na celkovou spisovnost projevu. Při užití *bychom* a *bysme* jsou tedy mluvčí motivováni pravděpodobně jinými faktory.

Podíváme-li se na pohlaví mluvčích a pokusíme-li se zhodnotit jeho vliv na užití zkoumaného jevu, pak na ženy připadá celkem dvacet potenciálních výskytů, v nichž byla nespisovná varianta využita v šestnácti případech. Frekvence výskytu *bysme* u žen

²⁰² Čmejková, 2005, str. 22n

je v našem výzkumném vzorku tedy 80 %. U mužů byla hodnota o celou polovinu menší a nespisovný tvar se vyskytl ve 40 % možných případů (26 z 65 potencionálních případů). Tato situace je neobvyklá, neboť dosud jsme zaznamenávali, že ženy se obvykle přidržovaly spisovných jazykových prostředků více než muži. Vliv věku zaznamenán nebyl, vyšší výskyt nespisovné varianty se objevoval průřezem většiny mluvčích, a to v podstatě ve všech věkových kategoriích.

Jak se ukázalo, role, které byly v našem výzkumném vzorku zastávány mluvčími, jež upřednostňovali užití nespisovného *bysme*, nebyly zásadním omezením pro mluvčí. Nezřídka kdy se stávalo, že k nespisovnému vyjádření v 1. os. pl. kond. prez. slovesa *být* se uchýlovali i mluvčí, od nichž by se dala spíše očekávat varianta spisovná. Mluvčí zastávající *odpovědnou roli* či roli *odborníka* se na frekvenci užití nespisovné varianty podíleli dokonce větší měrou než ti, jejichž role by užití obecné češtiny předpokládala. Tato skutečnost bude do jisté míry ovlivněna tím, že nemalá část mluvčích vůbec nevyužila ani spisovnou, ani nespisovnou variantu, tudíž výsledek je tímto do nějaké, pro nás těžko určitelné, míry zkreslen. Přesto bychom si dovolili poukázat na fakt, že ani role, kterou mluvčí zastávají v rozhovoru, se nejeví jako jev, který by měl mít zásadní vliv na užití variant *bychom* a *bysme*. Shodně s tímto výsledkem vnímáme také hodnocení vlivu věku na užití analyzovaného jazykového jevu, neboť jak *bychom*, tak *bysme* se objevovalo podobně často u mluvčích vysokoškolsky, ale i méně vzdělaných. Zde by snad stálo za to se ještě zmínit o vlivu dříve tolik slyšené slovenštiny na užívání varianty *bysme*, který nedokážeme dobře analyzovat, neboť původci našich textů nejsou lidé, kteří by byli narozeni po roce 1993 (nemáme tedy srovnání). Zástupci nejmladších mluvčích, kteří se narodili již v 80. letech 20. století, jsou L. Kovanda, P. Čiháková, I. Bartoš a J. Maláčová (texty T10, 12, 24, 25). S výjimkou rozhovoru s P. Čihákovou nespisovná varianta *bysme* dominovala ve všech ostatních textech, a to s pásmem výskytu od 66,67 do 100 %. Neradi bychom tento vliv přeceňovali. Podstatnějším faktem se zdá to, že tvar *bychom* je v českém skloňování anomální a nemá oporu v žádném jiném tvaru, zatímco tvar *bysme* je naproti tomu pravidelný.

Promluva moderátorů byla z hlediska výskytu nespisovného *bysme* zcela nakloněna ve prospěch spisovnosti. Konkrétně jsme zaznamenali pouze jeden výskyt v promluvě L. X. Veselého, který se nicméně objevil v rozhovoru s J. Babicou (text T3), u něhož jsme několikrát upozorňovali na specificky velkou míru familiárnosti. D. Takáč nepoužil nespisovnou variantu ani v jednom případě. Pokud bychom hovořili o vlivu moderátora na spisovnost či nespisovnost textů, jež byly produkovány hosty jejich interview, pak je možné říci jedině tolik, že mohly být projevy ovlivňovány směrem ke spisovnosti. Nicméně velká rozdílnost mezi nulovou (nebo téměř nulovou) frekvencí užití tvaru *bysme* moderátory a velmi vysokou frekvencí užití stejného tvaru některými hosty, jejichž projevy celkově hodnotíme jako vysoce spisovné, narušuje naši možnost dát jednoznačné stanovisko. Spíše se tedy přikláníme k tvrzení, že projev moderátora neměl vliv na hosta při výběru spisovného a nespisovného tvaru 1. os. pl. kond. prez. slovesa *být*.

Ve snaze porovnat výsledky našeho výzkumu s referenčními zdroji jsme došli ke zjištění, že námi vybraný výzkumný vzorek se z hlediska spisovnosti nachází přibližně mezi nimi, přesto je ale nakloněn blíže výzkumu P. Sojky, který stejně jako my při práci na analýze vycházel z projevů veřejných. Procentuální podíl zastoupení nespisovného tvaru *bysme* je pro texty patřící do pořadu XTalk 72,73 %, zatímco pro pořad Interview ČT24 činí 34,61 %. Průměrně se tedy v obou pořadech nespisovná varianta vyskytovala ve 49,41 % případů. Výzkum P. Sojky přinesl výsledek 31,10 %²⁰³. Zde by bylo možné výsledek srovnat také s novějším výzkumem P. Sojky z roku 2020, který se týkal pouze pozorování tvarů *bychom* a *bysme*, a to taktéž v rámci pořadu Interview ČT24, ve kterém byl zaznamenán 36% výskyt nespisovné varianty (téměř naprostá shoda s naším zjištěním)²⁰⁴. Korpusové referenční zdroje MMČ a MSČ1 uvádějí výskyt 83,58 %²⁰⁵ a 90 %²⁰⁶. Můžeme říci, že tyto údaje poukázaly na skutečnost, že mezi texty veřejnými a neveřejnými je i z hlediska užití tohoto zkoumaného jazykového jevu rozdíl, který se projevuje především tím, že mluvčí veřejných projevů považují za vhodnější použít

---

²⁰³ Sojka, 2012, str. 111

²⁰⁴ Sojka/2, 2020, str. 95

²⁰⁵ Šonková, 2008, str. 149

²⁰⁶ Cvrček, 2015, str. 288

spisovné *bychom*, než nespisovné *bysme*. Důležité je také vnímat velkou propast mezi výsledky, které vzešly z pořadu XTalk a Interview ČT24, na což má jistě vliv jak již v předchozích oddílech zmiňované částečně odlišné rozložení mluvčích a jejich komunikačních rolí, tak také subjektivní schopnost užít v rozhovoru méně častý, knižnější, a tím pádem obtížnější tvar *bychom*.

2.4.2.5 I pl. substantiv, adjektiv, zájmen a číslovek: **-(xm)i vs. -(x)ma**

Zakončení *-(x)ma* proniklo do obecné češtiny z tvarů dvojného čísla, užívaného ve staré češtině zhruba do 15. století. V literárních památkách můžeme koncovku *-(x)ma* vysledovat do 17. století. Tento jev se odrazil v gramatice Vavřince Benedikta z Nudožer a dále v *Čechořečnosti* Václava Jana Rosy, v níž se objevují jak koncovky *-i/-y*, tak i koncovky *-ami a -ama*. Havránek tvrdí, že se výskyt spisovné koncovky *-i/-y* ustálil až od 80. let 19. století.²⁰⁷ Po druhé světové válce se varianty zakončené na *-ma* staly předmětem jazykových úvah, a to především díky tomu, že někteří lingvisté spatřovali posun variant s touto nespisovnou koncovkou směrem k hovorovosti, jiní tento posun odmítali, takže můžeme hovořit o tom, že převládl jakýsi neutrální postoj: „konstatovali pohyb varianty na *-ma* směrem k hovorovosti, zároveň však uznávali její přetrvávající slohovou příznakovost.” V současnosti je varianta na *-ma* stále nekodifikovaná. Vycházíme-li z korpusových dat, pak převládá v psaných spisovných textech varianta kodifikovaná, nicméně v mluvených projevech je situace rozmanitější.

208

Sgallem a Hronkem je hodnoceno jako (1)(a) až (1)(b). To znamená, že se z hlediska zeměpisného se tento jev vyskytuje na téměř celém území češtiny, ale formální hledisko je složitější, protože v různých deklinačních paradigmatech má toto zakončení různou frekvenci výskytu. Záleží především na tom, zda má skloňované slovo v instrumentálu

---

²⁰⁷ cit. podle Sojka/1, 2020, str. 132

²⁰⁸ Sojka/1, 2020, str. 132-134

plurálu „přidanou“ slabiku či nikoliv, takže například tvary typu *lidma* či *tetama* jsou častěji používané než tvary typu *pánama*.²⁰⁹

Instrumentál plurálu, ve kterém se setkáváme s opozicí koncovek *-(xm)i* a *-(x)ma*, má v češtině do jisté míry podobné postavení jako v předchozím oddíle zmiňované tvary *bychom* a *bysme*. Alexandr Stich již na počátku 80. let upozorňoval, že českému jazyku schází některé důležité, stylově neutrální prostředky. Zmíněn byl právě instrumentál plurálu, jehož problémem je skutečnost, že často užívané tvary *-(x)ma* (např. *lidma*, *jarníma* apod.) jsou nespisovné, zatímco spisovné a kodifikované podoby (např. *lidmi*, *jarními* apod.), obvykle vnímané jako knižní, se vyskytují v běžném hovoru méně často.

²¹⁰ Tento stav je mezi lingvisty posuzován již od zmíněných 80. let a například již právě A. Stich, ale také B. Dejmek hovořili o možnosti přiznat tvarům s *-(x)ma* hovorový charakter. Jelínek dokonce v roce 1999 vyjádřil očekávání, že tvary s touto dnes stále nespisovnou koncovkou se za nějaký čas do spisovné češtiny dostanou.²¹¹ Přesto, že tyto myšlenky jsou již dvacet a více let staré, nedošly zatím naplnění, což souvisí především s postoji samotných mluvčích k takovýmto změnám a jejich vnímání opozice *-(xm)i* a *-(x)ma*. Svobodová se ve svém výzkumu těmito postoji zabývala a přinesla informaci, že mluvčí stále nevnímají instrumentálové zakončení *-(x)ma* jako neutrální, naopak ho považují za příznakové.²¹² Podobně hovoří také Čmejrková, jež dokládá skrze korpus DIALOG, že sice v některých případech „ztrácejí mluvčí jistotu, jak zní spisovný tvar,”²¹³ což vede k tomu, že někdy použijí variantu nespisovnou, ale i tak můžeme pozorovat jejich snahu dodržovat kodifikované instrumentálové koncovky ve veřejných mluvených projevech.²¹⁴

Podívejme se na celkový přehled výskytu nespisovné koncovky *-(x)ma* v námi zkoumaném vzorku, který je uveden v následující Tabulce 32:

---

²⁰⁹ Sgall, Hronek, 1992, str. 38

²¹⁰ Sgall, Hronek, 1992, str. 23

²¹¹ cit. podle Sojka, 2012, str. 93

²¹² Svobodová, 2014, str. 112n

²¹³ Čmejrková a kol., 2011, str. 195

²¹⁴ Čmejrková a kol., 2011, str. 195

Tabulka 32: Přehled výskytu koncovky *-(x)ma* v I pl.

XTalk		Interview ČT24	
Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření	Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření
T1	50 % (2/4)	T16	-
T2	0 % (0/16)	T17	0 % (0/8)
T3	100 % (8/8)	T18	33,33 % (2/6)
T4	0 % (0/25)	T19	36,84 % (7/19)
T5	0 % (0/7)	T20	0 % (0/14)
T6	33,33 % (2/6)	T21	25 % (2/8)
T7	100 % (6/6)	T22	0 % (0/21)
T8	0 % (0/16)	T23	0 % (0/10)
T9	42,86 % (3/7)	T24	6,66 % (1/15)
T10	0 % (0/4)	T25	0 % (0/4)
T11	0 % (0/3)	T26	0 % (0/16)
T12	25 % (3/12)	T27	0 % (0/15)
T13	8,33 % (1/12)	T28	73,37 % (11/15)
T14	83,33 % (5/6)	T29	66,67 % (4/6)
T15	35,71 % (5/14)	T30	0 % (0/5)
Celkový podíl nespisovné varianty <i>-(x)ma</i>	23,97 % (35/146)	Celkový podíl nespisovné varianty <i>-(x)ma</i>	16,66 % (27/162)
Celkový podíl nespisovné varianty <i>-(x)ma</i> v obou pořadech		20,13 % (62/308)	

K údajům shrnutým ve výše uvedené tabulce připojujeme dále statistická data o pásmu výskytu nespisovné varianty, o počtu textů s absolutní převahou nespisovné varianty a o počtu textů s absencí nespisovné varianty:

Tabulka 33: Další údaje k výskytu koncovky *-(x)ma* v I pl.

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s potenciálním výskytem varianty <i>-(x)ma</i>	15 (146 výskytů)	14 (162 výskytů)
Pásmo výskytu nespisovné varianty (v %)	0-100	0-73,37
Počet textů s absolutní dominancí nespisovné varianty	2	0
Počet textů s nulovým výskytem nespisovné varianty	6	8

Údaje z obou tabulek ukazují, že nespisovná varianta *-(x)ma* se objevila v asi polovině textů (z celkem 29 textů s potenciálním výskytem se ve 14 z nich vůbec nespisovná varianta nevyskytla). Větší procento výskytu bylo zaznamenáno u textů pořadu XTalk, a to konkrétně 23,97 %, což je výsledek o 7,31 % menší než u vzorku pořadu Interview ČT24. Tento rozdíl vytváří především to, že u projevů z pořadu soukromé stanice XTV se vyskytly dva s absolutní dominancí nespisovné varianty, ale u pořadu veřejnoprávní ČT ani jeden. Naopak jsme zjistili, že ze všech dvaceti devíti textů s potenciálním výskytem nespisovné varianty mělo výskyt nulový celkem čtrnáct textů, z nichž šest připadlo na pořad XTalk a celých osm na Interview ČT24. Spisovná i nespisovná varianta byla zastoupena ve zbylých třinácti textech.

Mezi celkem patnácti projevy, které vykazují alespoň jeden výskyt nespisovné varianty *-(x)ma* (9 pro XTalk, 6 pro Interview ČT24), byly objeveny čtyři texty (2 pro XTalk, 2 pro Interview ČT24), v nichž je možné frekvenci nespisovné varianty hodnotit jako jev okrajový (vyskytl se v méně než 25 % případech). Jako jev občasný můžeme instrumentál plurálu vnímat u šesti textů (4 pro XTalk, 2 pro Interview ČT24), jejichž pásmo výskytu je až nezvykle úzké, tedy 33,33-50 %. Při hodnocení posledních pěti textů mluvíme o jevu převažujícím, neboť se řadí do pásma výskytu od 66,67 do 100 %. Všichni mluvčí, jejichž promluvy spadají do posledního zmíněného pásma, jsou původem z oblastí Čech. Výjimku tvoří J. Hutka (text T7), který pochází z Olomouce a zdánlivě, téměř až zavádějícím způsobem, tak podporuje výše uvedené hodnocení *-(x)ma* jako jevu, který se vyskytuje téměř na celém území češtiny, neboť Hutkův specifický idiolekt nemůžeme považovat za průměrnou ukázkou moravské mluvy.

Podrobnější a přehlednější rozložení výskytu koncovky *-(x)ma* v I pl. uvádíme v následující tabulce:

Tabulka 34: Rozložení výskytu koncovky *-(x)ma* v I pl.

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s podílem varianty <i>-(x)ma</i> 0–10 %	7 (6)	9 (8)
Počet textů s podílem varianty <i>-(x)ma</i> 10–25 %	1	1
Počet textů s podílem varianty <i>-(x)ma</i> 25–60 %	4	2
Počet textů s podílem varianty <i>-(x)ma</i> 60–100 %	3	2

Větší než 50% podíl nespisovné varianty byl zaznamenán pouze u těch textů, které celkově z hlediska spisovnosti hodnotíme jako výrazně nespisovné. Výjimkou zde byl text patřící A. Nellis (text T29), který spadá mezi texty na pomezí spisovnosti a nespisovnosti. V textech výrazně spisovných (či ke spisovnosti tíhoucích) se výskyt nespisovné varianty pohyboval v širokém pásmu 6,66–42,86 %, z čehož bychom mohli usuzovat, že podobně jako u nespisovného tvaru *bysme*, jehož spisovný tvar *bychom* je v některých případech vnímán jako příliš knižní, mluvčí ve veřejných, polooficiálních a polopřipravených projevech váhají s využitím tvaru s *-(xm)i*, neboť atmosféru obou studií pravděpodobně vnímají přeci jen s menší mírou formálnosti, a tedy rádi by užili prostředek spisovný a hlavně neutrální, nikoliv však knižní. Je možné se samozřejmě ptát také po tom, do jaké míry mluvčí ovládají spisovnou podobu slov, která jsou jimi používána. Při pozorování rozložení výskytu koncovky *-(x)ma* v I pl. mezi oběma pořady vidíme, že texty pořadu XTalk jsou posunuty ve prospěch nespisovného pólu více než u Interview ČT24, což by mohlo souviset s tím, že atmosféra ve studiu XTV je méně formální než ve studiu České televize, tudíž mluvčí spíše sáhne po jediné možné variantě, která je vnímána méně knižně, tedy po variantě nespisovné.

Poměr mezi frekvencí užití nespisovných variant s *-(x)ma* je mezi muži a ženami téměř totožný. Ženy v průběhu rozhovorů použily nespisovný tvar v devíti případech (z celkových 49), což se rovná 18,36 % výskytu. Muži sáhli po této nespisovné koncovce

přeci jen o něco málo častěji, a to v padesáti třech případech (z celkových 259), tedy v 20,47 % ze všech potenciálních možností výskytu v jejich promluvách. Rozdíl dvou procent nicméně neumožňuje učinit zásadní závěry, tudíž nejpravděpodobnějším se jeví, že genderová rozdílnost mužů a žen v tomto případě nehraje roli, tedy neovlivňuje výběr jazykového prostředku směrem ke spisovnosti, ale ani k nespisovnosti. Hledisko věku nepřineslo také žádnou zásadní změnu v analýze výskytu zkoumaného jevu pod pořadovým číslem 5, neboť zvýšený výskyt byl zaznamenán průřezem všech více zastoupených generací.

Co se týče vzdělání jednotlivých mluvčích, jejichž projev by se dal z hlediska tohoto zkoumaného jevu označit jako nespisovný, pak můžeme konstatovat, že ze zjištěných výsledků vyplývá určitá souvislost mezi nižším vzděláním a vyšším užitím nespisovné varianty s *-(x)ma*. Vycházíme z toho, že nejvyšší výskyt (více než polovina tvarů ze všech potenciálních možností výskytu byla nespisovná) byl zaznamenán u projevů J. Babici, J. Hutky, M. Roznera, R. Vaňka a A. Nellis (texty T3, 7, 14, 28, 29), přičemž můžeme k těmto přiřadit ještě projev F. R. Čecha, který byl na pomezí spisovnosti (výskyt přesně 50 %). Všichni zmiňovaní hosté kromě Alice Nellis mají nižší než vysokoškolské vzdělání, tudíž můžeme říci, že použití instrumentálu plurálu v nespisovné podobě je s velkou pravděpodobností výrazně ovlivněno vzděláním mluvčího. Souvislost je zde možné jistě spatřovat s tvrzením Čmejrkové, že uživatelé si ne vždy jsou jisti, který tvar použít v případě, že chtějí zachovat čistě spisovný kód své promluvy. Podíváme-li se zpět na texty, v nichž se nespisovná varianta objevila ve více než polovině případů, pak se jedná především o osobnosti z oblasti kultury (J. Hutka, A. Nellis, F. R. Čech) a mediální popularizace (J. Babica a R. Vaněk; tuto oblast bychom ve shodě s tím, co bylo napsáno v oddíle o protetickém *-v* mohli zahrnout také pod kulturu). Jedná se o hosty, kteří v rozhovoru zastávají role *názoru a příkladu*. Jedinou výjimkou je zde projev M. Roznera, který vyskytoval vysoké procento zastoupení nespisovné varianty s *-(x)ma*, ale na rozdíl od ostatních byl tento mluvčí v *odpovědné roli*, neboť v domě konání rozhovoru zasedal v parlamentu jako zvolený poslanec (nicméně je možné dodat, že zastával post stranického experta na kulturu). Z této bilance bychom mohli vyvodit závěr, že užití nespisovné varianty *-(x)ma* je

pravděpodobně ovlivněno rolí, kterou mluvčí v rozhovoru zastává, neboť náš výzkumný vzorek poukázal na skutečnost, že mluvčí ve většině užívali takovou variantu instrumentálu plurálu, která vycházela z prototypické jazykové variety příslušné komunikační role, jíž zastávali.

Promluva moderátorů byla z hlediska zkoumaného jevu u obou pořadů zásadně spisovná. V případě Interview ČT24 můžeme dokonce hovořit opět o absolutní spisovnosti, protože i přes to, že potenciálních možností výskytu nebylo málo (celkem padesát), nezaznamenali jsme ani jeden případ, ve kterém by došlo k užití nespisovné varianty moderátorem D. Takáčem. Jeho promluva tedy mohla hosty motivovat k použití spisovné varianty s $-(xm)i$, což by mohl být jeden z faktorů, který vedl k celkově nižšímu procentu výskytu nespisovné varianty s $-(x)ma$ mezi mluvčími pořadu Interview ČT24. Moderátor konkurenčního pořadu XTalk použil nespisovnou variantu v celkem 11,76 % případů, ale doplníme, že se jedná o číslo trochu zkreslující, neboť na rozdíl od D. Takáče se v promluvě L. X. Veselého vyskytlo jenom sedmnáct potenciálních možností výskytu, tedy výše zmíněné procento je tvořeno pouhými dvěma případy. Jeden z nich zazněl v rozhovoru s V. Vojtou (text T6) a byl vysloven s lehkou, ale přesto očividnou ironií (moderátor se snažil ironickou narážkou komentovat nepřilíš časté diplomatické návštěvy západních státníků na Taiwanu), druhý pak během interview s V. Klausem (text T11), a to opět s jistou dávkou humorného vyznění ve větě „To si pletete s chlebičkama, pane prezidentě“. Ani v jednom případě nemůžeme jednoznačně určit, zda nějakým způsobem tyto dvě poznámky přispěly k větší míře nespisovnosti v projevu zmíněných hostů, ale jelikož nenavazovaly přímo na žádnou konkrétní nespisovnou pasáž v projevu hosta (a zdá se, že ji ani neiniciovaly), nemůžeme tvrdit, že by projev L. X. Veselého nějakým způsobem motivoval ostatní mluvčí k častějšímu užití nespisovné varianty s $-(x)ma$.

Porovnáme-li výsledek náš a P. Sojky, pak dojdeme ke zjištění, že přestože jsme zaznamenali o třetinu menší výskyt nespisovné varianty (v našem výzkumu bylo

procento výskytu 20,13 %, zatímco P. Sojka uvádí 30,48 %²¹⁵), stále se našim výsledkem neodlišujeme tolik, jako při porovnání s korpusovými referenčními zdroji. Dovolíme si zde ještě zmínit novější výzkum P. Sojky, který je shrnut v článku *Instrumentál plurálu – „pádový kámen úrazu“?* z roku 2020, v němž autor došel při analýze vzorku z pořadu Interview ČT24 k výskytu nespisovné varianty v hodnotě 8 %, což je ve srovnání s našim výskytem ve stejném pořadu (16,66 %) dokonce dvakrát menší frekvence, ale v absolutních číslech se jedná pouze o osmiprocentní rozdíl, který je v souvislosti s velikostí našeho vzorku téměř zanedbatelný.²¹⁶ V MSČ1 je uvedeno zastoupení koncovky *-(x)ma* u jednotlivých druhů a rodů, tudíž nemáme souhrnné číslo, ale je možné říci, že obecněčeská varianta v mluvené češtině zásadně převažuje²¹⁷. MMČ přináší informace v podobném duchu, tedy výskyt u jednotlivých rodů zvlášť. Nejnižší procento výskytu je podle výzkumu u neuter (35,3 %), dále u maskulin životných (67,1 %), poté maskulin neživotných (76,4 %) a nejvyšší u feminin (84,3 %)²¹⁸. Můžeme vidět značný rozdíl mezi výsledky jednotlivých výzkumů, neboť na jedné straně stojí výzkumy P. Sojky a náš, jejichž výzkumný vzorek je tvořen texty veřejnými, zatímco na druhé straně výzkumy MSČ1 a MMČ, jež vzešly ze vzorku neveřejných promluv. Tento fakt bychom mohli interpretovat jako snahu mluvčích vyjadřovat se ve sféře veřejných vystoupení spisovněji, tudíž můžeme ve shodě s J. Svobodovou²¹⁹ tvrdit, že tvary s *-(x)ma* jsou veřejností stále vnímány jako příznakové. Doplňme ještě závěr P. Sojky z výše zmíněného článku z roku 2020, ve kterém na základě svého výzkumu konstatuje, že výsledky jazykových sond nenaznačují, že by zmíněná nespisovná varianta směřovala k noremnosti. Do budoucna se tedy zatím nejví jako dostatečně kodifikačně perspektivní.²²⁰

---

²¹⁵ Sojka, 2012, str. 95

²¹⁶ Sojka/1, 2020, str. 137

²¹⁷ Cvrček a kol., 2005

²¹⁸ Šonková, 2008, str. 61-76

²¹⁹ Svobodová, 2014, str. 112n

²²⁰ Sojka/1, 2020, str. 141

2.4.2.6 Plurálová shoda neuter v nominativu a akuzativu

Tento oddíl empirické části naší práce je věnován kongruenci v kategorii rodu u větných členů, které jsou vázány na plurálové substantivum středního rodu. Na tuto problematiku narazil již humanista Vavřinec Benedikt z Nudožer ve své, na počátku 17. století vydané, *Gramaticke české*. Václav Jan Rosa, který působil taktéž v 17. století, nicméně na jeho konci, se stejné problematice věnuje také a do přehledů paradigmát dokonce zařazuje obecněčeské varianty.²²¹ O rozvoji tohoto jazykového jevu pak dále svědčí tvrzení Josefa Dobrovského, který ve své mluvnici u varianty *jiná města* zmiňuje, že je běžná pouze ve „vyšší“ (knižní) formě psané češtiny.²²² V podobném duchu se vyjadřují i autoři mnohem pozdější. Příkladem může být *Česká mluvnice* Bohuslava Havrána a Aloise Jedličky, jež tvrdí, že v plurálových tvarech adjektiv v nominativu, akuzativu a vokativu je používán pouze jeden společný tvar (*mladý*).²²³ Pavel Sojka upozorňuje, že kodifikované varianty sice byly potvrzeny školními mluvicemi Jana Gebauera, jež dominovaly ve školní praxi téměř celou první polovinu minulého století, ale „rozpor mezi kodifikací a běžně mluveným územ se tím nevyřešil“.

224

Nerozlišování jmenného rodu v plurálu se objevuje také u tvarů zájmen a příděstí. Mluvčí, kteří používají obecnou češtinu, dnes běžně využívají v mluvené řeči typ *ty velký města byly dobyty*. Na Moravě a ve Slezsku je situace o něco málo jiná, neboť v plurálových tvarech životných maskulin dominuje spisovná varianta shody. V ostatních rodech existuje frekventovaný společný tvar s koncovým *-é*, případně se užívá varianta typická pro Čechy.²²⁵ Autoři *Češtiny bez příkras* charakterizují tento jev jako vyskytující se téměř na celém území České republiky, a to i ve spisovném hovor. Řadí ho tedy na stupeň (1)(a).²²⁶

---

²²¹ Sojka, 2018, str. 206

²²² cit. podle Bečka, 1940, str. 255

²²³ Havránek, Jedlička, 1986, str. 191

²²⁴ Sojka, 2018, str. 207

²²⁵ Cvrček a kol., 2015, str. 359n

²²⁶ Sgall, Hronek, 1992, str. 44 a 55

Podle Kaderky²²⁷ je shoda s neutry v plurálu možné sledovat především v kultivovaných psaných jazykových projevech, zatímco v projevech mluvených ho nalézáme spíše zřídka. Autorem bylo doloženo daty z korpusu SYN2000, že kongruentní tvary jsou poměrně vyrovnaně zastoupeny, ale ženské koncovky se vyskytují s výrazně menší frekvencí.²²⁸ Jedná se o dopad toho, že podobně jako dva předchozí analyzované jevy (*-(xm)i* vs. *-(x)ma* a *bychom* vs. *by sme*) je shoda s neutry v plurálu vnímána knižně, mluvčí tak mají problém s užitím v komunikačních situacích, které vyžadují hovorovou češtinu. Tento postoj zastává například Alexandr Stich, který tvrdí, že zde chybí stylově neutrální varianta.²²⁹ Autoři článku *Současný stav a vývojové perspektivy kodifikace spisovné češtiny* také hovoří o „vypjatě spisovném, ba knižním“ prostředí a upozorňují, že již v době obrození se rodila hovorová varianta typu *ty velké města byly dobytý*, která byla ale přerušena kodifikací. Nastolují tak otázku, „zda by kodifikace neměla tuto vývojovou možnost znovu podpořit,“ abychom v budoucnu měli k dispozici spisovnou neutrální variantu, vhodnou i pro mluvené projevy.²³⁰ Situace ovšem z hlediska postojů mluvčích, kteří jsou hybateli jazykových změn, není tak prostá. Svobodová svým výzkumem²³¹ doložila nejednotnost postojů českých a moravských mluvčích. V případě varianty typu *města, který byly* dávali najevo své negativní postoje moravští mluvčí, zatímco čeští se stavěli negativně k variantě typu *města, které byly*. Dokonce v případě návrhu užívat jednotnou podobu plurálových tvarů nominativu pro všechny rody zaujímali respondenti výrazně záporný postoj, což tedy ukazuje na rozpor, jež panuje v potřebě mluvčích hledat v řadě komunikačních situacích neutrální prostředek k vyjádření shody s neutry v plurálu, ale zároveň udržet jazykovou úroveň a nečinit ji primitivnější tím, že bychom provedli výše zmíněné sjednocení podoby plurálových tvarů nominativu pro všechny rody. Zmíněný P. Kaderka díky svému výzkumu ukázal, že v BMK a PMK výrazně dominují tvary typu *silný slova*, nicméně skrze korpus DIALOG, sdružující mluvené veřejné projevy, můžeme doložit, že mluvčí jsou schopni dodržet spisovnou podobu shody s neutry v plurálu.²³²

---

²²⁷ Kaderka, 2007, str. 131

²²⁸ Kaderka, 2007, str. 134

²²⁹ Sgall, Hronek, 1992, str. 23

²³⁰ Kraus a kol., 1981

²³¹ Svobodová, 2011, str. 137

²³² Čmejrková a kol., 2011, str. 191

Následující Tabulka 35 přináší přehled výskytu shody s neutry v plurálu mezi všemi texty našeho výzkumného vzorku s výjimkou těch, kde se tento jazykový jev neobjevil:

Tabulka 35: Přehled výskytu shody s neutry v plurálu

XTalk		Interview ČT24	
Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření	Pořadové číslo textu	Hodnoty výskytu a procentuální vyjádření
T1	100 % (2/2)	T16	-
T2	50 % (2/4)	T17	10 % (1/10)
T3	-	T18	-
T4	0 % (0/8)	T19	0 % (0/2)
T5	50 % (4/8)	T20	-
T6	0 % (0/3)	T21	0 % (0/3)
T7	-	T22	0 % (0/1)
T8	10 % (2/20)	T23	0 % (0/3)
T9	100 % (1/1)	T24	0 % (0/7)
T10	-	T25	25 % (1/4)
T11	-	T26	0 % (0/4)
T12	40 % (2/5)	T27	0 % (0/6)
T13	100 % (1/1)	T28	66,67 % (4/6)
T14	40 % (4/10)	T29	-
T15	100 % (1/1)	T30	100 % (1/1)
Celkový podíl nespis. tvarů	30,16 % (19/63)	Celkový podíl nespis. tvarů	14,89 % (7/47)
Celkový podíl nespisovných tvarů v obou pořadech		23,6 % (26/110)	

K těmto údajům připojujeme ještě další statistická data, která obsahují informace o pásmu výskytu obecněčeské varianty, o počtu textů s absolutní dominancí obecněčeské varianty a o počtu textů s nulovým výskytem obecněčeské varianty:

Tabulka 36: Další údaje k výskytu shody s neutry v plurálu

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s potenciálním výskytem nespisovných tvarů	11 (63 výskytů)	11 (110 výskytů)
Pásmo výskytu nespisovných tvarů (v %)	0-100	0-100
Počet textů s absolutní dominancí nespisovných tvarů	4	1
Počet textů s nulovým výskytem nespisovných tvarů	2	7

Výše uvedená tabulka nám poskytuje informaci o tom, že celkově se nespisovná varianta vyskytla ve více než polovině všech textů s potenciálním výskytem, přičemž můžeme pozorovat podstatný rozdíl mezi texty vzešlými z pořadu XTalk (z celkem 11 textů se nespisovná varianta vyskytla v 9 z nich) a Interview ČT24 (výskyt pouze ve 4 z celkem 11 textů). V obou skupinách se také vyskytly texty s absolutní dominancí nespisovných tvarů, konkrétně se u Interview ČT24 jednalo o jeden text, u druhého zkoumaného pořadu to bylo čtyřikrát více. Podíváme-li se blíže na texty, které vykázaly výskyt alespoň jednoho nespisovného tvaru zkoumaného jevu pod číslem 6 (celkem 12 textů), pak zjistíme, že mezi texty jednotlivých pořadů jsou znatelné rozdíly, což vyplývá v značně nerovnoměrné rozložení textů do vytyčených pásem výskytu v rámci jednoho pořadu, ale i mezi nimi. Na každý zkoumaný pořad připadá pouze jeden text s výskytem menším než 10 %, přičemž si nelze nevšimnout, že tento jeden text je zařazen do prvního pásma 0-10 % u pořadu XTalk společně s pouze dvěma dalšími texty, zatímco u pořadu Interview ČT24 s tři a půl krát větším počtem textů, konkrétně tedy se sedmi. Z těchto dat nám vyplývá, že jevem okrajovým je shoda s neutry v plurálu pouze u jednoho jediného textu. Široké středové pásmo je dosti vyprázdněné. U pořadu XTalk do něj spadají celkem čtyři texty, ze kterých dva vykázaly výskyt padesát procent, další dva pak čtyřicet procent. Jedná se tedy o texty z hlediska spisovnosti vyvážené, oscilující mezi spisovností a nespisovností. Poslední pásmo výskytu (60-100 %), do kterého spadají texty hodnocené z hlediska tohoto zkoumaného jevu jako nespisovné (nebo alespoň k nespisovnosti mířící), je o něco málo bohatší. Pořad XTalk je zde zastoupen celkem čtyřmi texty, z nichž všechny vykazují stoprocentní frekvenci nespisovné varianty zkoumaného jevu. Druhý zkoumaný pořad, vysílaný veřejnoprávní ČT, je v tomto pásmu zastoupen dvěma rozdílnými texty, přičemž jeden z nich se drží

dolní hranice (výskyt 66,67 %) a druhý horní (100 %). Mluvčí, u nichž se vyskytlo toto vysoké procentuální zastoupení, pocházejí z Čech (texty T1, 15, 28, 30) i z Moravy (texty T9, 13).

Tabulka 37 uvádí přehledné rozdělení výskytu nespisovné varianty u shody s neutry v plurálu ve zkoumaných textech:

Tabulka 37: Rozložení výskytu nespisovných tvarů

Sledovaný pořad	XTalk	Interview ČT24
Počet textů s podílem nespisovné varianty 0–10 %	3 (2)	8 (7)
Počet textů s podílem nespisovné varianty 10–25 %	0	1
Počet textů s podílem nespisovné varianty 25–60 %	4	0
Počet textů s podílem nespisovné varianty 60–100 %	4 (4)	2 (1)

Data shrnutá v tabulce výše ukazují při zohlednění původu pořadu markantní ambivalenci. Texty, které mají svůj původ v pořadu Interview ČT24 jsou jasně nakloněny k pólu spisovnosti, neboť v téměř dvou třetinách z nich se nespisovná varianta nevyskytla ani jednou. Oproti tomu texty z pořadu XTalk se kumulují u pólu opačného, tedy nespisovného, případně by se dalo hovořit o rozložení neutrálním. V celé třetině všech textů tohoto pořadu nalézáme pouze nespisovné varianty, zhruba další třetina vykazuje výskyt v neutrálním pásmu oscilace mezi spisovností a nespisovností (od čtyřiceti do padesáti procent výskytu), poslední necelá třetina se blíží naprosté spisovnosti.

Při hodnocení územního rozšíření sledované změny jsme zaznamenali vysoký výskyt nespisovné varianty i u hostů původem z Moravy. Ze všech osmi moravských mluvčích se u poloviny z nich objevilo porušení kongruence s neutry v plurálu (texty T8, 9, 13, 25). Ačkoliv celkový procentuální výskyt nespisovné varianty mezi moravskými mluvčími byl relativně nízký (15,15 %), i tak můžeme tvrdit, že se shodujeme s hodnocením Sgalla a Hronka, kteří hovoří o výskytu tohoto jevu na celém území češtiny. Souhlasíme i s tím, že dochází k pronikání do spisovného hovoře, neboť z textů,

jež byly celkově hodnoceny jako spisovné, celkem osm vykazovalo výskyt nespisovné varianty zkoumaného jevu, přičemž u čtyřech z nich měla nespisovná varianta absolutní převahu (texty T2, 9, 13 a 20).

Texty, jež z hlediska všech námi zkoumaných jevů je možné označit za výrazně nespisovné, vykazovaly velkou frekvenci výskytu nespisovné shody s plurálovými tvary neuter, která se pohybovala v pásmu od 40 do 100 %. Mezi texty balancující na hraně spisovnosti a nespisovnosti, kam patří rozhovor s J. Bokem a A. Nellis, jsme zaznamenali potenciální výskyt shody s neutry pouze u jednoho z nich (T5, rozhovor s J. Bokem). Hodnota výskytu nespisovné varianty zde byla 50 %. Můžeme tedy konstatovat, že tento jazykový jev proniká podle našeho očekávání do všech tří skupin textů, přičemž nejmenší výskyt jsme zaznamenali u textů celkově spisovných, největší pak u textů celkově nespisovných. Shodujeme se tak s Čermákem, Sgallem a Vybíralem, kteří v článku *Od školské spisovnosti ke standardní češtině* zařazují rodovou kongruenci k jevům, jež se vyskytují na pomezí spisovné a nespisovné češtiny.²³³

Ženy, které byly do našeho výzkumného vzorku zařazeny, použily ve svých projevech shodu s plurálovými tvary neuter v pouze čtrnácti případech, v nichž se nespisovná varianta objevila pět krát, což je celkem 35,7 %. V porovnání s výskytem u mužů, který dosahoval hodnoty 21,88 % se jedná o více než padesáti procentní nárůst. Přestože ne ve všech textech, které vyprodukovaly ženy, se potenciální výskyt projevil (vyvozujeme závěry z malého vzorku), bylo by snad možné konstatovat, že ženy mají větší sklon ve veřejných, polooficiálních a polopřipravených rozhovorech k využití nespisovné varianty rodové kongruence než muži. Co se týče komunikačních rolí, jež zastávali naši vybraní mluvčí, tak musíme upozornit, že oproti jiným zkoumaným jevům se zde mnohem častěji objevuje nespisovná varianta u těch, kteří v průběhu rozhovoru zastávali role preferující jako prototypickou jazykovou varietu spisovnou češtinu. Mezi texty s nejvyšším výskytem nespisovné varianty patří rozhovor s J. Kuberou, Z. Majerovou Zahradníkovou, R. Šmuclerem a J. Rovenským (texty T9, 13, 15, 30).

---

²³³ Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, str. 109

Všichni zastávají roli *odborníka* či *odpovědnou roli*, což poukazuje na jen malý vliv komunikační role při výběru mezi spisovnou a nespisovnou variantou tohoto zkoumaného jevu.

Při analýze, zda nemá s výskytem nespisovné varianty shody s neutry v plurálu souvislost kategorie věku, se nám nepodařilo dojít žádného jasného zjištění. Vysokou frekvenci nespisovné varianty vykazovali mluvčí, kteří spadali do průřezu téměř všemi věkovými kategoriemi. Stejně tak hodnotíme kategorii vzdělání, resp. je možné tvrdit, že vyšší spisovnosti v rámci zkoumaného jevu dosahovali mluvčí s vysokoškolským vzděláním, nicméně nejedná se o vždy platné pravidlo (řada textů s vysokým výskytem nespisovných variant byla vyprodukována také vysokoškolsky vzdělanými hosty), takže při vědomí toho, že mluvčí s dokončenou vysokou školou jsou v našem výzkumném vzorku ve většině, nelze s jistotou potvrdit, jaký vliv tato kategorie na spisovnost projevu opravdu má.

Pokusíme-li se zhodnotit vliv moderátora na své hosty, tak můžeme v tomto případě porovnávat dvě statisticky podobné skupiny dat, alespoň z hlediska množství potenciálních možností výskytu zkoumaného jevu. Oba dva moderátoři použili v průběhu jejich rozhovorů rodovou kongruenci celkem dvacet sedmkrát, přičemž čtrnáct výskytů připadá na pořad XTalk a zbylých třináct na Interview ČT24. L. X. Veselý, moderátor soukromé XTV, ze všech čtrnácti případů použil nespisovnou variantu celkem dvakrát. Jednalo se o rozhovory s F. R. Čechem (text T1) a P. Čihákovou (text T12), ve kterých zaznělo ukazovací zájmeno *ty* v nespisovném tvaru. V obou dvou případech bylo použití této nespisovné varianty nicméně vnímáno moderátorem jako chyba, moderátor se přeřekl a následně se opravil na spisovný tvar, takže bychom mohli v podstatě vliv moderátora pořadu XTalk na projev hosta shrnout jako nulový, resp. bychom mohli hovořit jedině o tom, že své hosty mohl motivovat u tohoto jazykového jevu pouze ke spisovnosti. Stejného závěru jsme došli v případě D. Takáče, moderátora Interview ČT24, který ve svých třinácti potenciálních případech výskytu nevyužil nespisovnou variantu ani jednou.

Nakonec porovnejme naše data s údaji obsaženými v našich referenčních zdrojích. Při komparaci se obvykle nejvíce blížíme výzkumu P. Sojky z publikace *Tvaroslovná a hláskoslovná variantnost v dialogických textech rozhlasové publicistiky*, nicméně v tomto případě ho využít nelze, neboť zkoumaný jev nebyl do tohoto výzkumu zařazen. Můžeme si ale vypomoci novějším textem téhož autora, a to článkem *Kodifikovaná plurálová shoda neuter v nominativu a akuzativu: mizející realita?* z roku 2018, který se také zabýval analýzou tohoto jevu v pořadu Interview ČT24. Sojka tvrdí, že spisovné varianty se vyskytly v 69,01 % případů, takže na nespisovné varianty připadá 30,99 %. Při porovnání tohoto čísla s naším výsledkem zjistíme, že je v podstatě shodný s podílem nespisovných variant z pořadu XTalk (30,16 %), zatímco v pořadu Interview ČT24 jsme zaznamenali přibližně poloviční výskyt (14,89 %). Sám Sojka přiznává, že nejde o nijak závratná čísla výskytu nespisovných podob, nicméně když vezmeme v úvahu typ sledovaného pořadu i typ mluvčích, tak je výskyt „dosti výrazný,” ale přesto je autor přesvědčen, že se v případě kodifikovaných variant plurálové shody neuter v nominativu a akuzativu o mizející realitu nejedná.²³⁴ S tímto tvrzením souhlasíme. MSC1 přináší opět jen některé hodnoty, a to procentuální výskyt u adjektiv typu *mladý*, který činí 92 %.²³⁵ Dále Cvrček dodává, že u ukazovacích zájmen typu *ty* se vyskytuje nespisovná varianta téměř vždy.²³⁶ Podobně je tomu dle autora také u shody přísudku s podmětem v nepřipravených oficiálních projevech, kde jsou u neuter v plurálu užívány prostředky shody, které jsou typické pro maskulina a feminina.²³⁷ V MMČ nalzáme opět pouze výskyt u adjektiv typu *mladý*, jež dosahuje hodnoty 79,9 %.²³⁸

---

²³⁴ Sojka, 2018, str. 216-217

²³⁵ Cvrček a kol., 2015, str. 242

²³⁶ Cvrček a kol., 2015, str. 263

²³⁷ Cvrček a kol., 2015, str. 359

²³⁸ Šonková, 2008, str. 97

3 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ

V této závěrečné části bychom se rádi věnovali shrnutí výsledků analýzy jednotlivých jazykových jevů, které se pokusíme doplnit tendencemi, jež je možné vysledovat na základě frekvence výskytu nespisovných variant našich zkoumaných jazykových jevů. Přirozeně jsme zaznamenali, že jednotlivé nespisovné jevy se ve vzorku objevily v různé míře a stejně tak byly v různé míře používány nespisovné prostředky jednotlivými mluvčími. Pro přehled výskytu zkoumaných jevů předkládáme následující Tabulku 38:

Tabulka 38: Celkový přehled výskytu jednotlivých jevů

Sled. pořad a ref. zdroje / sled. jevy ²³⁹	1	2a	2b	3a	3b	4	5	6
T1-15 (XTalk)	16,99*	40,07	29,22	32,9	31,02	72,73	23,97	30,16
T16-30 (Interview ČT24)	4,74	11,78	6,78	10,82	14,83	34,61	16,66	14,89
T1-30 (oba pořady)	9,27	26,13	15,32	20,86	22,7	49,41	20,13	23,6
Výzkum P. Sojky	18,22	29,02	13,2	31,35	22,61	24,21	30,48	-
MSČ1	> 80	91	> 75	> 60	> 60	90	± 90	92
MMČ	94	> 85	± 75	± 90	± 94	83,58	> 67,1	79,9

* Číselné údaje v tabulce vyjadřují procentní podíl nespisovných variant.

Nejnižší procentuální zastoupení nespisovných variant má v našem výzkumném vzorku protetické -v. Jako u jednoho z mála jevů se v žádném ze zkoumaných textů nevyskytla tato obecněčeská varianta s absolutní převahou, a to ani v rozhovorech z pořadu XTalk, jehož texty vykazaly vždy vyšší výskyt nespisovné varianty u všech osmi námi sledovaných jevů. Do projevů spisovných proteze pronikala jen zřídka, nespisovná

²³⁹ Sledovány byly tyto konkrétní jevy:

1 = protetické v-

2a = změna [í] > [ej] v absolutním konci slova

2b = změna [í] > [ej] v konci slova před souhláskou

3a = změna [é] > [í] v absolutním konci slova

3b = změna [é] > [í] v konci slova před souhláskou

4 = 1. os. pl. kond. prez. slovesa být (bychom vs. bysme)

5 = I pl. substantiv, adjektiv, zájmen a číslovek: -(xm)i vs. -(x)ma

6 = shoda s neutry v plurálu

varianta se objevovala pouze v nízkém procentuálním zastoupení. Zde bychom tedy ve snaze posoudit trend souhlasili s J. Chromým, že protetické *v-* je na ústupu (v našem výzkumu je toho důkazem to, že nejvyšší hodnoty, které prokázaly texty z pořadu XTalk, jsou stále nižší než ty, které přinesl výzkum P. Sojky) a jeho pozice jsou nejméně oslabovány na Moravě. Za důvod ústupu (který nebylo možné v našem výzkumném vzorku spolehlivě ověřit) označil Chromý především styk mezi uživateli, přičemž ti, co protetické *v-* využívají, podléhají nezáměrnému tlaku okolí, které ho neužívá.²⁴⁰

Jazykové jevy pod označením 2a a 2b, tedy změny [í] > [ej] v absolutním konci slova a v konci slova před souhláskou, se vyznačovaly především tím, že nespisovná varianta téměř nepronikala mezi texty absolutně spisovné (nebo k této úrovni spisovnosti mířící), což platí pro oba pořady. Můžeme tedy říci, že nespisovné *-ej* a *-ejX* je sice užíváno (ze sledovaných nespisovných variant se jedná o druhou nejčastější), ale pouze těmi mluvčími, jejichž projev se od spisovného pólu vzdaluje, což implikuje, že je tento jev chápán jako vhodný k užití, ale nikoliv v projevech, v nichž má být (na základě rozhodnutí mluvčího, protože to vyžaduje komunikační situace či z jiných důvodů) použit spisovný kód.

U změny [é] > [í] v absolutním konci slova a v konci slova před souhláskou jsme registrovali výskyt, který v zásadě korespondoval s celkovou spisovností (či nespisovností) textu. V obou zkoumaných pozicích se nespisovná varianta objevovala s přibližně stejnou frekvencí, nicméně pozoruhodné zde bylo to, že v našem výzkumném vzorku se objevila procentuální hodnota výskytu nespisovné varianty v konci slova před souhláskou vyšší než pro absolutní konec slova. Srovnáme-li tato fakta s referenčními zdroji, pak vidíme, že jsou odlišná od toho, co konstatoval ve svém výzkumu P. Sojka, ale mohla by se podobat naopak výsledku z MMC, který taktéž uvádí vyšší procento výskytu v pozici konci slova před souhláskou než v absolutním konci slova. Rozdíl

---

²⁴⁰ Chromý, 2017, s. 232

mezi -í a -íX nebyl nicméně ani u jednoho pořadu tak velký, abychom mohli vyvodit zásadní závěr, respektive trend.

Při zkoumání výskytu tvaru *bysme*, který označujeme pořadovým číslem 4, jsme zaznamenali neobvyklou skutečnost, že ženy používají *bysme* přibližně dvakrát častěji než muži, což je (kromě shody s neutry v plurálu) v přímém kontrastu s ostatními zkoumanými jevy, v nichž se vždy vyšší frekvencí výskytu nespisovné varianty u mužů potvrzovalo tvrzení, že ženy mají ke spisovnému kódu bližší vztah a častěji ho používají. Toto tvrzení bychom označili za stále platné, neboť musíme vzít v potaz, že vycházíme z malého výzkumného vzorku, tudíž se pravděpodobně jedná o anomálii. Ze všech nespisovných variant měl tvar *bychom* největší frekvenci užití, a to bezmála padesát procent v průměru pro oba pořady. Tvrzení Alexandra Sticha, že je tvar *bychom* považován za knižní²⁴¹, a proto se ho mluvčí zdráhají užít, se nám nepodařilo spolehlivě potvrdit. Domníváme se, že za vysokou frekvencí stojí spíše problém popsany Čmejkovou²⁴², tedy to, že mluvčí se častěji setkávají s tvarem *bysme*, nemají tak dostatečně zažité, kdy užít *bychom* a nezáměrně tak porušují jazykovou správnost na základě vlastní neznalosti. Navíc je tvar *bychom* v českém skloňování anomální a nemá oporu v žádném jiném tvaru, zatímco tvar *bysme* je pravidelný, přičemž některými (i profesionálními mluvčími) přestává být pocíťovaný jako nespisovný.²⁴³ Trendem, který by bylo možné vyčíst z porovnání našeho výsledku s referenčními zdroji (především tedy s výsledky výzkumu P. Sojky, který pracuje s texty, jež jsou našemu vzorku nejvíce podobné), se zdá být fakt, že výskyt nespisovného *bysme* v promluvách rychle narůstá.

Podobně jako u 1. osoby pl. kondicionálu přítomného slovesa *být* byla nastolena otázka, jež se týkala pronikání nespisovných variant do textů, které hodnotíme jako spisovné, i u instrumentálu plurálu. Z nám dostupných dat, které jsme analyzovali, jsme došli ke zjištění, že v tomto případě mluvčí pocíťují tvary I pl. zakončené na *-(x)ma* stále jako příznakové. Při pokusu o postihnutí trendu, který je s tímto jazykovým jevem spojen, se

---

²⁴¹ cit. podle Sgall, Hronek, 1992, str. 23

²⁴² Čmejková, 2005, str. 22

²⁴³ Sojka/2, 2020, str. 95

tedy pravděpodobně stále jedná o jev příznakový, který dle nejnovějších sond zatím nenaznačuje, že by směřoval směrem k noremnosti (minimálně v typech textů, které jsme zkoumali). Pro současnost a také blízkou budoucnost se zatím nejeví jako dostatečně kodifikačně perspektivní, nicméně by se ale mohlo zdát, že spěje k neutralizaci.

Inkongruence s neutry v plurálu se objevovala ve všech typech textů, od spisovných, přes oscilující na pomezí až po nespisovné. Shodně ji tak můžeme s Čermákem, Sgallem a Vybíralem označit za vyskytující se na pomezí spisovné a nespisovné češtiny.²⁴⁴ Alexandr Stich zde zmiňuje absenci neutrální varianty²⁴⁵, což vytváří problémy v situaci, kdy chce mluvčí zvolit neutrální prostředek, ale ten nenachází. Bohužel jiná všeobecně přijímaná varianta než ta, která se v současné době užívá jako spisovná, zatím neexistuje, neboť varianty přijatelné pro české mluvčí nejsou přijatelné pro mluvčí moravské a obráceně. Nerovnoměrnost rozložení výskytu nespisovné varianty, která se vyznačuje tím, že zkoumané texty vykazovaly ve většině buď výskyt držící se horní hranice (případně přímo 100 % dosahující), nebo naopak se kumulovaly u hranice dolní (a často přímo vykazovaly výskyt 0 %), by dokazovala zmíněný problém mluvčích s neexistencí neutrální varianty. Nedomníváme se, že problém zde vychází z jazykové neznalosti mluvčích. Naopak jako zásadní se jeví to, že mluvčí nevnímají a nehodnotí nespisovné tvary jako nenoremní, jsou to tedy pro ně varianty noremní a nemají tak pocit, že by se jejich užitím prohřešovali proti jazykové správnosti (někteří užívají tvary kongruentní, jiní inkongruentní, ale je málo těch, kteří by střídáním spisovných a nespisovných variant poukazovali na to, že vnímají použití nespisovného tvaru jako vybočení z normy).

Náš výzkumný vzorek byl obsazen jak mluvčími, kteří hovořili celkově spisovně, tak těmi, kteří vysokou frekvencí nespisovných variant směřovali svůj projev k výrazné nespisovnosti. Ve většině jsme zaznamenali jasnou shodu mezi komunikačními rolemi

---

²⁴⁴ Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, str. 109

²⁴⁵ Sgall, Hronek, 1992, str. 23

mluvčích a užitým spisovným, případně nespisovným prostředkem. Roli *příkladu* a *názoru* zastávali obvykle hosté, kteří se vyjadřovali ve větší míře nespisovně, naopak mluvčí volící spisovné varianty se nacházeli v roli *odborníka* nebo zastávali *odpovědnou roli*. U hostů docházelo jen zřídka ke střídání rolí. Některé náznaky bychom mohli vidět v rámci pořadu XTalk, neboť moderátor se snaží o neformálnější podobu rozhovorů, tudíž se vedle obvykle tematicky podobných otázek objevila i otázka z jiné oblasti (třeba v případě rozhovoru s J. Ovčáčkem se moderátor přímo vyjadřuje v tom smyslu, že by rád, kdyby host opustil svou profesi mluvčího a bavil se méně formálně), přesto jsme nezaznamenali výraznější střídání (či přepínání) jazykového kódu u hostů.

Ze sociolingvistických faktorů jsme se zaměřili na pohlaví, vzdělání, zaměstnání a věk mluvčího. Jasně se prokázalo, že muži užívají nespisovné varianty námi zkoumaných jazykových jevů zásadně častěji než ženy (výjimkou bylo užívání tvaru *bysme* a případně shoda s neutry v plurálu), což koresponduje se zjištěním Bayerové²⁴⁶ a Svobodové²⁴⁷, jež tvrdí, že ženy mají pozitivnější vztah ke spisovné češtině.

V případě hodnocení vlivu vzdělání na spisovnost vyjadřování mluvčích nemůžeme mluvit o datech, jež by nám dávala možnost zásadního závěru, nicméně mohli bychom říci, že s vyšším vzděláním souvisí vyšší míra spisovnosti. Nejde o naprosto jednoznačný závěr, neboť jsme zaznamenali řadu výjimek. Navíc lidé vysokoškolsky vzdělaní mnohem častěji zastávali roli *odborníka* nebo *zodpovědnou roli*, jejichž prototypickou jazykovou varietou je spisovná čeština, což hodnocení vlivu vzdělání na úroveň spisovnosti projevu značně ovlivňuje. Komunikační role se částečně překrývá také s profesí hosta, tudíž i zde není zhodnocení jednoduché. Z pozorování nicméně vyplynulo, že z více zastoupených profesí (především politici, ekonomové, kulturní pracovníci a mediální popularizátoři) se užití nespisovné varianty objevovalo nejvíce u pracovníků v kultuře a mediálně známých popularizátorů. Projevy politiků prokazovaly

---

²⁴⁶ Bayerová, 2004, s. 180n

²⁴⁷ Svobodová, 2011, s. 185

menší sklon k nespisovnosti, ale na druhou stranu se spíše nenaplnilo očekávání, že veřejný a reprezentativní charakter politické profese, pro který do svého výzkumu P. Sojka politiky nezahrnul, je spojen se striktním dodržováním spisovného kódu. V některých případech se projevy politiků či politických aktivistů umístily i mezi texty nespisovné.

Vliv věku na užití nespisovné varianty se nám prokázat nepodařilo. Můžeme říci, že nespisovné jevy se objevovaly ve větší i menší míře ve všech věkových kategoriích, mezi které byli námi vybraní mluvčí rozděleni. Mohli bychom snad jen říci, že projevy, jež byly celkově hodnoceny jako nespisovné, produkovali lidé narození ve 40., 60. a 70. letech 20. století, nicméně do těchto tří desetiletí se řadí i mluvčí, jejich projevy označujeme jako spisovné. Výjimku zde tvoří pouze ti mluvčí, jež se narodili v 80. letech, neboť všechny jejich projevy spadají do kategorie spisovných textů. Mohli bychom tedy říci, že nesouhlasíme s tvrzením Svobodové, která ve svém výzkumu uvedla, že mladší lidé obecně přisuzují spisovné češtině menší prestiž.²⁴⁸ Nicméně se domníváme, že by se jednalo o předčasný závěr, neboť v našem výzkumném vzorku se nacházeli pouze čtyři takoví mluvčí, které navíc spojovalo to, že měli dokončené vysokoškolské vzdělání, ale především byl náš vzorek příliš malý, než aby se v něm dal spolehlivě prokázat vliv věku.

Ještě se krátce zastavme také u role moderátora ve výběru jazykových prostředků hostů jeho pořadu. Vyzorovali jsme, že moderátor pořadu XTalk, L. X. Veselý, ve studiu vytvářel atmosféru mnohem familiárnější a méně formální, a to především díky tomu, že se snažil o přátelské, nekonfliktní, ale také nekritické (nebo jen velmi málo kritické) vedení rozhovorů. V pořadu XTalk jsme zaznamenali zvýšenou frekvenci výskytu nespisovných variant zkoumaných jevů. Číselně vyjádřené procentuální zastoupení nespisovných jevů v moderátorově promluvě nicméně dosahovalo jen nízkých hodnot a v žádném případě nepřesáhl výskyt patnáctiprocentní hranici. Vycházíme-li z naší analýzy, pak nemůžeme říci, že by hosté pořadu XTalk byly ovlivňováni nespisovnými

---

²⁴⁸ Svobodová, 2011, str. 185

jevy v promluvě moderátora. Pro hosty pořadu Interview ČT24 průměrně platí, že se vyjadřovali s menším mírou nespisovnosti než hosté prvního zmíněného pořadu. Moderátor zde mohl mít vliv leda v tom smyslu, že by jeho promluva motivovala ostatní mluvčí ke zvýšenému užití spisovných variant námi zkoumaných jevů, neboť frekvence výskytu nespisovných jevů v projevu D. Takáče byla zcela mizivá a zanedbatelná. V jeho moderátorském stylu bychom sice mohli vidět podobnosti v tom, že je podobně neagresivní a klidný jako u jeho kolegy z XTV, nicméně jedná se o klasičtější příklad interview, neboť se moderátor nestaví do nechápavé a nekritické pozice, jak je tomu u L. X. Veselého, ale naopak se snaží dodržet naprosto profesionální přístup ke svým hostům, který je podepřen očividnou i deklarovanou připraveností na každý rozhovor, ale také striktním dodržováním spisovného kódu. Bezpodmínečně nutné je k tomuto bodu poznamenat, že není možné stanovit jasné závěry, a to právě kvůli tomu, že výzkumný vzorek nebyl postaven tak, abychom mohli jednoznačně tyto argumenty podložit fakty (tzn. mluvčí by se museli objevit v obou pořadech zároveň, pak by bylo možné porovnat rozdíly ve frekvenci užití spisovných a nespisovných variant mezi pořady u každého z nich, což by pomohlo poznat vliv moderátora řečového chování na mluvčího). Možná tedy na mluvčího působí spíše navozená atmosféra než přímo projev moderátora.

4 ZÁVĚR

V úplném závěru naší práce se pokusíme o stručnou rekapitulaci jejího obsahu. První, teoretická část se věnovala nejprve posouzení současné jazykové situace. V současné době dochází k prolínání spisovných a nespisovných útvarů češtiny. V odborné rovině můžeme pozorovat terminologickou nejednotnost, která se prokazuje především dlouhotrvajícími debatami nad novým teoretickým zakotvením jazykové situace. Někteří odborníci vnímají současné tradiční pojetí jazykových útvarů negativně, nesouhlasí s ním a snaží se hledat nové přístupy. Jedním z nejzásadnějších témat se tu stává otázka kodifikace, kterou někteří odborníci (případně odborné publikace) vnímají jako zanikající proces. Postupně dochází ke sblížování spisovné a nespisovné češtiny, což někteří lingvisté vnímají jako trend negativní.

První pokusy o výzkum mluvené češtiny spadají do 19. století, a to do oblasti dialektologické. Moderní výzkumy, které byly založeny na analýzách skutečných promluv, se začaly objevovat kolem poloviny 20. století. Jejich autory byli obvykle zahraniční lingvisté. Domácí odborníci se tomuto tématu věnovali od 60. let 20. století, přičemž pro zvýšení autenticity začali využívat promluvy nahrané na magnetofonové pásky. Pro 70. a 80. léta je typické zkoumání běžně mluvené češtiny v konkrétních městech. V 90. letech se práce rozbíhá více směry, byly psány zásadní souhrnné práce, ale docházelo také k analyzování mluvy v regionech. Rostoucí vliv médií pak vedl k rozšíření zájmu odborníků o rovinu mediálních textů. Roku 1994 byl založen projekt Českého národního korpusu, který se významně rozšiřoval po roce 2000. Díky tomuto projektu je dnes možné provádět jazykový výzkum v dříve nerealizovatelném rozsahu, čehož je důkazem to, že na těchto zdrojích byla od doby jejich vzniku postavena řada jazykových výzkumů.

Postoje mluvčích ke spisovnému jazyku by bylo možné hodnotit jako všeobecně pozitivní. Mluvčí vnímají spisovný kód jako podstatný a sami ho vyžadují v těch komunikačních situacích, ve kterých ho považují za primární. Pozorovat lze samozřejmě rozdíly mezi společenskými skupinami v chápání důležitosti spisovnosti,

přičemž obvykle platí, že muži a obecně mladší lidé jsou tolerantnější k jazykovým aktualizacím než ženy, případně starší lidé.

Situace komunikace je ovlivňována mnoha faktory (například oficiálnost a neoficiálnost, formálnost a neformálnost, psanost a mluvenost, ...). V průběhu konverzace mluvčí může zvolený jazykový kód měnit, může tak dojít ke „střídání“ či „přepínání“ kódů. Tyto jevy jsou běžnou součástí hovoru, neboť mluvčí se k nim dostane mnohdy zcela nevědomě, jindy ale může zvolit jiný jazykový kód cíleně. Mluvčímu se v případě změny kódu nabízí možnost jazykového managementu.

Jelikož je naše práce zaměřena na analýzu textů, které patří k pořadům typu interview, tak nás jako poslední součást teoretické části naší práce zajímal jazyk médií. Základním očekáváním je v tomto případě užití spisovného kódu, a to především od moderátora, ale i od hosta. Nicméně tendence k demokratizaci, kterou je jazyk médií v současnosti prostoupen, vede k tomu, že se vytrácí oficiálnost dialogu a dochází k posunu směrem k podobě nezávazné konverzace, a tedy může ve frekventovanější míře docházet k užití nespisovného kódu.

Náš výzkum, který je představen a analyzován v empirické části práce, vycházel z jazykového vzorku, který byl získán z celkem třiceti interview, jež byla odvysílána v pořadech XTalk a Interview ČT24. Cílem bylo zjistit, do jaké míry a ve kterých případech si konkurovaly některé spisovné a nespisovné varianty v promluvě moderátorů a především hostů obou zmíněných pořadů, přičemž na každý pořad takových hostů připadlo přesně patnáct. Před započítáním výzkumu jsme si položili několik otázek, které jsme se analýzou sebraného výzkumného vzorku pokusili zodpovědět. Primárně jsme vyhodnocovali frekvenci výskytu nespisovných variant jazykových jevů, jež jsme si stanovili sledovat. Dále nás zajímala celková podoba projevů vybraných mluvčích z hlediska spisovnosti a nespisovnosti, ale také jsme se pokusili poznat faktory, které volbu dané jazykové varianty v konkrétním rozhovoru ovlivňují. K pozorovaným faktorům řadíme věk, pohlaví, zaměstnání, vzdělání i roli

mluvčího v rozhovoru, přičemž se velmi krátce zmíníme také o vlivu moderátora na výběr jazykových prostředků hosta.

K zodpovězení stanovených otázek jsme se pokusili přispět naším výzkumem, respektive analýzou poměru výskytu spisovných a nespisovných variant u osmi námi předem zvolených a v průběhu výzkumu sledovaných jazykových jevů, které se objevovaly v promluvách hostů obou pořadů. Zaznamenávali jsme všechny případy, ve kterých se u každého jednotlivého rozhovoru vyskytl námi zkoumaný jazykový jev ve spisovné a nespisovné podobě, přičemž v empirické části této práce jsme uváděli v tabulkách procentuální výskyt nespisovných variant. Výše zmíněné sociolingvistické faktory a komunikační role mluvčích námi byly využity pro interpretaci sebraných dat. Součástí analýzy byla také komparace výsledků našeho výzkumu se třemi vybranými referenčními zdroji. První z nich, výzkum P. Sojky, vycházel z dialogických textů rozhlasové publicistiky, které se podobaly svým charakterem našemu výzkumnému vzorku. Zbylé dva zdroje, MSČ1 a MMČ, vycházely z korpusů běžně mluvené češtiny, což byly texty od našeho výzkumného vzorku charakterově odlišné. Toto porovnání nám umožnilo pokusit se objasnit, zda naše vybrané texty vykazují znaky veřejných, polooficiálních a polopřipravených textů, nebo jsou blíže neveřejným, neoficiálním a nepřipraveným projevům.

V rámci výzkumu si nebylo možné nešimnout rozdílu mezi výsledky textů pořadu XTalk a Interview ČT24. Naše analýza nás dovedla k přesvědčení, že situace, kdy frekvence nespisovných variant u textů z pořadu XTalk je i dvakrát větší než u druhého zkoumaného pořadu, vychází jednak z atmosféry ve studiu, která je díky částečně odlišnému moderátorskému stylu v pořadu XTalk uvolněnější, s menší mírou serióznosti než v pořadu Interview ČT24, jednak z výběru hostů, neboť mezi hosty pořadu Interview ČT24 najdeme větší počet vysokoškolsky vzdělaných, větší počet žen a více mluvčích v *zodpovědné roli* či roli *odborníka*. Dokladují to také tabulky se statistickými daty o pásmu výskytu obecněčeské varianty, o počtu textů s absolutní dominancí obecněčeské varianty a o počtu textů s nulovým výskytem obecněčeské

varianty, jež byly přidány ke každému z oddílů, které se věnují osmi zkoumaným jazykovým jevům. Tyto tabulky přehledně ukazují, že texty pořadu XTalk jsou ve všech případech posunuty blíže k nespisovnému pólu než texty Interview ČT24. Texty pořadu XTalk byly posunuty směrem k nespisovnosti podle našeho pozorování především tím, že se mezi hosty objevilo větší množství těch, jejichž projev byl celkově velmi nespisovný (v řadě zkoumaných jevů by se dal hodnotit jako absolutně nespisovný). Konkrétně tedy ze všech šesti projevů, které jsme hodnotili jako nespisovné, se pět z nich objevilo v pořadu soukromé XTV a pouze jeden v pořadu veřejnoprávní ČT. Texty oscilující mezi spisovností a nespisovností jsme zaznamenali pouze dva, přičemž na každý pořad připadl jeden z nich.

Mezi projevy nespisovné se umístilo celkem šest textů, na pomezí spisovnosti se pak nacházely pouze dva texty. Zbytek bychom tedy hodnotili jako mířící k celkové spisovnosti, některé dokonce jako absolutně spisovné. Ačkoliv drtivá většina mluvčích použila alespoň někdy nespisovnou variantu některého ze zkoumaných jevů, k opravám skrze jazykový management bylo přistoupeno jen opravdu zcela výjimečně. Nejedná se o nic neobvyklého, neboť v mluvených projevech se jen málokdy setkáváme s absolutní spisovností, takže ačkoliv by se mohlo zdát, že použité jazykové prostředky byly ve většině užitě cíleně (nejednalo se pravděpodobně o uvědomovaný jazykový omyl, který by mohl být rychle opraven), mluvčí nemusí občasné použití nespisovného jazykového jevu vůbec zaregistrovat.

I přes některé rozdíly se hodnoty našeho výzkumu přibližovaly hodnotám výzkumu P. Sojky. Naopak se výrazně vzdalovaly těm, které přinesly korpusové referenční zdroje MSC1 a MMČ. Vysvětlení nalzáme ve skutečnosti, že tyto dvě publikace vycházejí z analýzy korpusů běžně mluvené češtiny, tedy z promluv nepřipravených, neformálních a z většiny neveřejných. Očekávané rozdíly v charakteru výzkumného vzorku tedy byly potvrzeny, což lze chápat tak, že se naše texty z hlediska spisovnosti zásadně více podobají veřejným polooficiálním a polopřipraveným textům rozhlasové publicistiky než neveřejným, neoficiálním a nepřipraveným textům mluvených korpusů.

Závěrem bychom mohli říci, že výsledky našeho výzkumu jsou do velké míry podobné výsledkům výzkumu P. Sojky, jehož výchozí jazykový materiál pochází z rozhlasového pořadu BBC z let 2002-2005, zatímco jsme ho porovnávali s naším vzorkem, který vznikl mezi lety 2018-2021. Zásadní rozdíl jsme zaznamenali v podstatě pouze při analýze výskytu 1. osoby pl. kond. prez. slovesa *být*, což by u tohoto stále příznakově vnímaného jevu mohlo souviset s jeho postupnou neutralizací. Od zbylých referenčních zdrojů, jež pocházejí z korpusových dat, se výsledky našeho výzkumu výrazně lišily. Shrnutím závěrečného hodnocení si dovoluujeme konstatovat, že projevy patřící k pořadům XTalk a Interview ČT24 můžeme i přes rozdíly považovat za projevy veřejné a polooficiální. Téměř tři čtvrtiny všech mluvčích se vyjadřovaly ve shodě se současnou kodifikací, produkovaly tedy projevy ve škále od mířících ke spisovnosti po absolutně spisovné. Přesto, že jsme pracovali se dvěma pořady, ve kterých jsme průměrně zaznamenali texty velmi podobného, výše zmíněného charakteru, nám nezbyvá než konstatovat, že frekvence užívání nespisovných tvarů zkoumaných jevů byla u mluvčích pořadu XTalk průměrně dvojnásobně vyšší než u hostů Interview ČT24. Tento jev si zdůvodňujeme výše uvedenými skutečnostmi, tedy že na rozdílné výsledky mělo vliv jednak složení hostů (především jejich pohlaví, profese a vzdělání), jednak moderátorem vytvářená atmosféra ve studiu.

Seznam použitých pramenů a odborné literatury

Prameny

XTALK [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <<https://xtv.cz/porady/x-talk>>

INTERVIEW ČT24. *Přehled dílů*. [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095426857-interview-ct24/>>

Odborná literatura

ADAM, R. (2007): K diskusi o spisovné a standardní češtině. *Slovo a slovesnost*, 68, str. 184-189.

BACHMANNOVÁ, J. a kol. (2002): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny.

BALHAR, J. (2005): *Český jazykový atlas 5*. Praha: Academia.

BARTOŠEK, J. (2010): František Daneš a jazyk Událostí ČT. *Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha: Karolinum, str. 349-354.

BAYEROVÁ-NERLICOVÁ, L. (2004): Jazykový úzus vs. postoj k jazyku v Čechách: výsledky empirického a sociolingvistického výzkumu v západních Čechách a v Praze. *Slovo a slovesnost*, 65, str. 174-193.

BERMEL, N. (2001): Střídání kódů či míšení jazykových prostředků? (K popisu dialogu v české beletrii). *Naše řeč*, 84, str. 16-30.

BEČKA, J. V. (1940): Podrobná mluvnice jazyka českého. *Naše řeč*, 24, str. 249-255.

BĚLIČ, J. (1955): Recenze sborníku „Slavjanskaja filologija“. *Sovětská jazykověda*, 5, str. 115-116.

BĚLIČ, J., HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A., TRÁVNÍČEK, F. (1961): K otázce obecné češtiny a jejího poměru k češtině spisovné. *Slovo a slovesnost*, 22, str. 98-107.

CVRČEK, V. a kol. (2015): *Mluvnice současné češtiny. I, Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Karolinum.

- ČERMÁK, F., SGALL, P. (1997): Výzkum mluvené češtiny: jeho situace a potřeby. *Slovo a slovesnost*, 58, str. 15-25.
- ČERMÁK, F., SGALL, P., VYBÍRAL, P. (2005): Od školské spisovnosti ke standardní češtině. *Slovo a slovesnost*, 66, str. 103-115.
- ČMEJRKOVÁ, S. (2005): Bychom, nebo bysme? *Naše řeč*, 88, str. 18-36.
- ČMEJRKOVÁ, S. (2008): Jazyk médií a jeho konverzacionalizace. *Jazykovědné aktuality*, 45, str. 87-100.
- ČMEJRKOVÁ, S. (2010): Postoje k jazyku: výzkumy a interpretace. *Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha: Karolinum, str. 297-304.
- ČMEJRKOVÁ, S. a kol. (2011): *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia.
- ČMEJRKOVÁ, S. a kol. (2013): *Styl mediálních dialogů*. Praha: Academia.
- ČMEJRKOVÁ, S., HOFFMANNOVÁ J. (2003): *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia.
- DANEŠ, F. (1997): Situace a celkový stav dnešní češtiny. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, str. 12-24.
- DOVALIL, V. (2015): Konec kodifikace? Zpráva z würzburgské konference. *Slovo a slovesnost*, 76, str. 156-160.
- HAVLÍK, M. (2008): Poznámky k práci moderátorů televizních politických debat a rozhlasových interview. *Jazykovědné aktuality*, 45, str. 4-32.
- HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. (1986): *Česká mluvnice*. Praha: SPN.
- HEDIN, T. (2010): Jazykové útvary češtiny - normy, role a identita mluvčích. *Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha: Karolinum, str. 311-316.
- HLAVSOVÁ, J. (1987): Počátky české dialektologie II, *Naše řeč*, 70, str. 75-81.
- HOFFMANNOVÁ, J. a kol. (2016): *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia.

- CHLOUPEK, J. (1993): Útvarová diferenciacie a slohová stratifikace češtiny dnes. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, str. 41-49.
- CHROMÝ, J. (2015): Vliv jazykových faktorů na užívání protetického v- v pražské mluvě. *Slovo a slovesnost*, 76, str. 21-38.
- CHROMÝ, J. (2017): *Protetické V- v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- KADERKA, P. (2007): Uplatňuje se v mluvené češtině plurálová shoda neuter? Pozorování na základě dat z korpusu DIALOG a ČNK. *Gramatika a korpus*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference 23.-25. 11. 2005, str. 131-142.
- KOMÁREK, M. (1981): Aktuální otázky jazykové kultury. *Naše řeč*, 64, str. 147-155.
- KOŘENSKÝ, J. (1992): *Komunikace a čeština*. Jinočany: H&H.
- KOŘENSKÝ, J. a kol. (1987): *Komplexní analýza komunikačního procesu a textu*. České Budějovice: Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích.
- KRAUS, J. (2009): My a oni o jazyce ve veřejných projevech. *Ty, já a oni v jazyce a literatuře*. Díl 1. Ústí nad Labem: UJEP, str. 32-37.
- KRAUS, J., KUCHAR, J., STICH, A., ŠTÍCHA, F. (1981): Současný stav a vývojové perspektivy kodifikace spisovné češtiny. *Slovo a slovesnost*, 42, str. 228-238.
- KRČMOVÁ, M. (1997): Proměny brněnské městské mluvy. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Akademia, str. 225-230.
- LAMPRECHT, A., ŠLOSAR, D., BAUER, J. (1986): *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN.
- MORÁVKOVÁ, A. (2017): *Střídání a mísení kódů v interview internetové televize DTVV*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Diplomová práce. Vedoucí práce: PhDr. Pavel Sojka, Ph.D.
- PALKOVÁ, Z. (1982): Výslovnost rozhlasových mluvčích. *Naše řeč*, 65, str. 186-196.

- PLESKALOVÁ, J. a kol. (2007): *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia.
- PRAVDOVÁ, M. (2008): Jazyková poradna: radíme médiím i v médiích. *Jazykovědné aktuality*, 45, str. 74–79.
- SGALL, P., HRONEK, J. (1992): *Čeština bez příkras*. Jinočany: H&H.
- SGALL, P., HRONEK, J. (1999): Sbližování spisovné a obecné češtiny. *Naše řeč*, 82, str. 184-191.
- SOJKA, P. (2012): *Tvaroslovná a hláskoslovná variantnost v dialogických textech rozhlasové publicistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
- SOJKA, P. (2018): Kodifikovaná plurálová shoda neuter v nominativu a akuzativu: mizející realita? *Bohemistika*, 3, str. 205-218.
- SOJKA, P. (2020)/1: Instrumentál plurálu – „pádový kámen úrazu“? *Naše řeč*, 103, str. 131-143.
- SOJKA, P. (2020)/2: Tvary bychom a bysme z pohledu teoretického i empirického. *Slavia - časopis pro slovanskou filologii*, 89, str. 86-103.
- SVOBODOVÁ, D. (2009): *Aspekty hodnocení cizojazyčných přejímek: mezi módností a standardem*. Ostrava: Ostravská univerzita. Pedagogická fakulta.
- SVOBODOVÁ, J. (2014): *Čeština na rozcestí*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- SVOBODOVÁ, J. a kol. (2011): *Fenomén spisovnosti v současné české jazykové situaci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- ŠONKOVÁ, J. (2008): *Morfologie mluvené češtiny: Frekvenční analýza*. Praha: Lidové noviny.
- ŠTÍCHA, F. a kol. (2013): *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia.
- ULIČNÝ, O. (1995): K teorii mluveného jazyka. *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava: FF OU, str. 19-25.
- ULIČNÝ, O. (2000): Dynamika současné spisovné češtiny: stav, problémy, axiologické aspekty. *Wiener slawisches Jahrbuch*, 46, str. 128–136.

ULIČNÝ, O. (2004): Co zavinil Dobrovský. *Josef Dobrovský - Fundator studiorum slavlicorum: příspěvky z mezinárodní vědecké konference v Praze 10.-13. června 2003*. Praha: Slovanský ústav AV ČR, str. 444-449.

ULIČNÝ, O. (2018): Lingvální a lingvistická situace češtiny k r. 2018. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, str. 327-338.

Internetové zdroje

BARTONÍČEK, R.: *Reportéry ČT budu bránit, slibuje Xaver. Je ohrožením nezávislosti, namítají kritici* [online]. [cit. 2021-9-11]. Dostupné z: <<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/lubos-xaver-vesely/r~95e5162ea0ae11eaaabd0cc47ab5f122/>>

ČESKÁ TELEVIZE/1: *Kodex České televize. Preambule a výklad pojmů* [online]. [cit. 2021-9-15]. Dostupné z: <<https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/preambule-a-vyklad-pojmu/>>

ČESKÁ TELEVIZE/2: *Kodex České televize. Čl. 9 Jazykový projev* [online]. [cit. 2021-9-1]. Dostupné z: <<https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/kodex-ct/cl-9-jazykovy-projev/>>

ČT24: *V Česku začala vysílat zpravodajská stanice ČT24* [online]. [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1455912-v-cesku-zacala-vysilat-zpravodajska-stanice-ct24>>

DOVALIL, V.: *Jazykový standard (standardní jazyk, standard)* [online]. [cit. 2022-2-2]. Dostupné z: <<https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOV%C3%9D%20STANDARD#>>

HOFFMANNOVÁ, J.: *Institucionální dialog* [online]. [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <<https://www.czechency.org/slovník/INSTITUCION%C3%81LN%C3%8D%20DIALOG>>

- KREJČÍ, I.: *Odpověď na stížnost: ČRo / Xaver a host / Nevyváženost a neobjektivita pořadu* [online]. [cit. 2021-8-10]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20191126222117/https://hlidacipes.org/wp-content/uploads/2019/10/rrtv_lxv.jpg>
- KRČMOVÁ, M. a kol.: *Kapitola 2 Řeč mluvená a psaná* [online]. [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/elportal/estud/ff/ps09/fonetika/tisk_2009/ch02.html>
- KRČMOVÁ, M.: *Obecná čeština* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <<https://www.czechency.org/slovník/OBECN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>>
- KRČMOVÁ, M., CHLOUPEK, J.: *Národní jazyk* [online]. [cit. 2022-01-15]. Dostupné z: <<https://www.czechency.org/slovník/N%C3%81RODN%C3%8D%20JAZYK>>
- LEKEŠOVÁ, S.: *Pravda o rozhovoru s Petrem Čtvrtníčkem. „V tu chvíli byla příprava nepoužitelná,“ přiznává Daniel Takáč* [online]. [cit. 2022-01-7]. Dostupné z: <<https://dvojka.rozhlas.cz/pravda-o-rozhovoru-s-petrem-ctvrtnickem-v-tu-chvili-byla-priprava-nepouzitelna-7463954>>
- MITROFANOVOVÁ, M.: *Daniel Takáč: Dravec, který klame tělem* [online]. [cit. 2022-01-3]. Dostupné z: <<https://www.novinky.cz/zena/styl/clanek/daniel-takac-dravec-ktery-klame-telem-281173>>
- NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ/1: *RVP pro gymnázia* [online]. [cit. 2022-29-1]. Dostupné z: <<https://www.nuv.cz/t/rvp-pro-gymnazia>>
- NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ/2: *RVP pro základní vzdělávání* [online]. [cit. 2022-29-1]. Dostupné z: <<https://www.nuv.cz/file/4986/>>
- NEBESKÁ, I.: *Spisovná čeština* [online]. [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <<https://www.czechency.org/slovník/SPISOVN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA>>
- NEKVAPIL, J./1: *Diglosie* [online]. [cit. 2022-01-14]. Dostupné z: <<https://www.czechency.org/slovník/DIGLOSIE>>

NEKVAPIL, J./2: *Varieta jazyka* [online]. [cit. 2022-01-15]. Dostupné z: <<https://www.czechency.org/slovník/VARIETA%20JAZYKA>>

RUSÍNOVÁ, Z.: *Petr Sgall - Jiří Hronek: Čeština bez příkras*. Recenze, referáty, zprávy. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity [online]. [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/100617/A_Linguistica_41-1993-1_17.pdf?sequence=1>

ŠARAPATKA, Z.: *Kdo je nový mluvčí Hradu Vít Novák? Učeň rozvědčice a kumpán Zemanova kamaráda* [online]. [cit. 2021-8-19]. Dostupné z: <<https://www.forum24.cz/kdo-je-novy-mluvci-hradu-vit-novak-ucen-rozvedcice-a-kumpan-zemanova-kamarada/>>

WIKI - ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS/1: *Jaké korpusy zpřístupňuje Český národní korpus?* [online]. [cit. 2021-02-01]. Dostupné z: <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:uvod>>

WIKI - ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS/2: *Korpus* [online]. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:korpus>>

WIKI - ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS/3: *Pražský mluvený korpus* [online]. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:pmk>>

WIKI - ČESKÝ NÁRODNÍ KORPUS/4: *Český mluvený korpus ORAL2006* [online]. [cit. 2021-10-03]. Dostupné z: <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:oral2006>>

WIKIPEDIA/1: *Daniel Takáč* [online]. [cit. 2021-09-20]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Daniel_Tak%C3%A1%C4%8D>

WIKIPEDIA/2: *Interview ČT24* [online]. [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Interview_%C4%8CT24>

WIKIPEDIA/3: *Luboš Xaver Veselý* [online]. [cit. 2021-8-10]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Lubo%C5%A1_Xaver_Vesel%C3%BD>

WIKIPEDIA/4: *Česká televize* [online]. [cit. 2021-10-03]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%A1_televize>

XTV/1: *Kdo jsme* [online]. [cit. 2021-8-10]. Dostupné z: <https://xtv.cz/kdo-jsme>.

XTV/2: *Prohlášení jednatele a majitelů společnosti XTV s.r.o. k nepravdivým informacím o financování společnosti XTV s. r. o.* [online]. [cit. 2021-8-10]. Dostupné z: <https://xtv.cz/prohlasenixtv>

ZIKOVÁ, M., ŠLOSAR D.: *Diftongizace* [online]. [cit. 2022-01-13]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DIFTONGIZACE>